Оріон

Нова українська школа

Катерина ПОНОМАРЬОВА, Любов ГАЙОВА

Українська мова та читання

Частина 1

3 клас

Пономарьова К. І., Гайова Л. А.

«Українська мова та читання»

підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти

(у 2-х частинах)

Частина 1

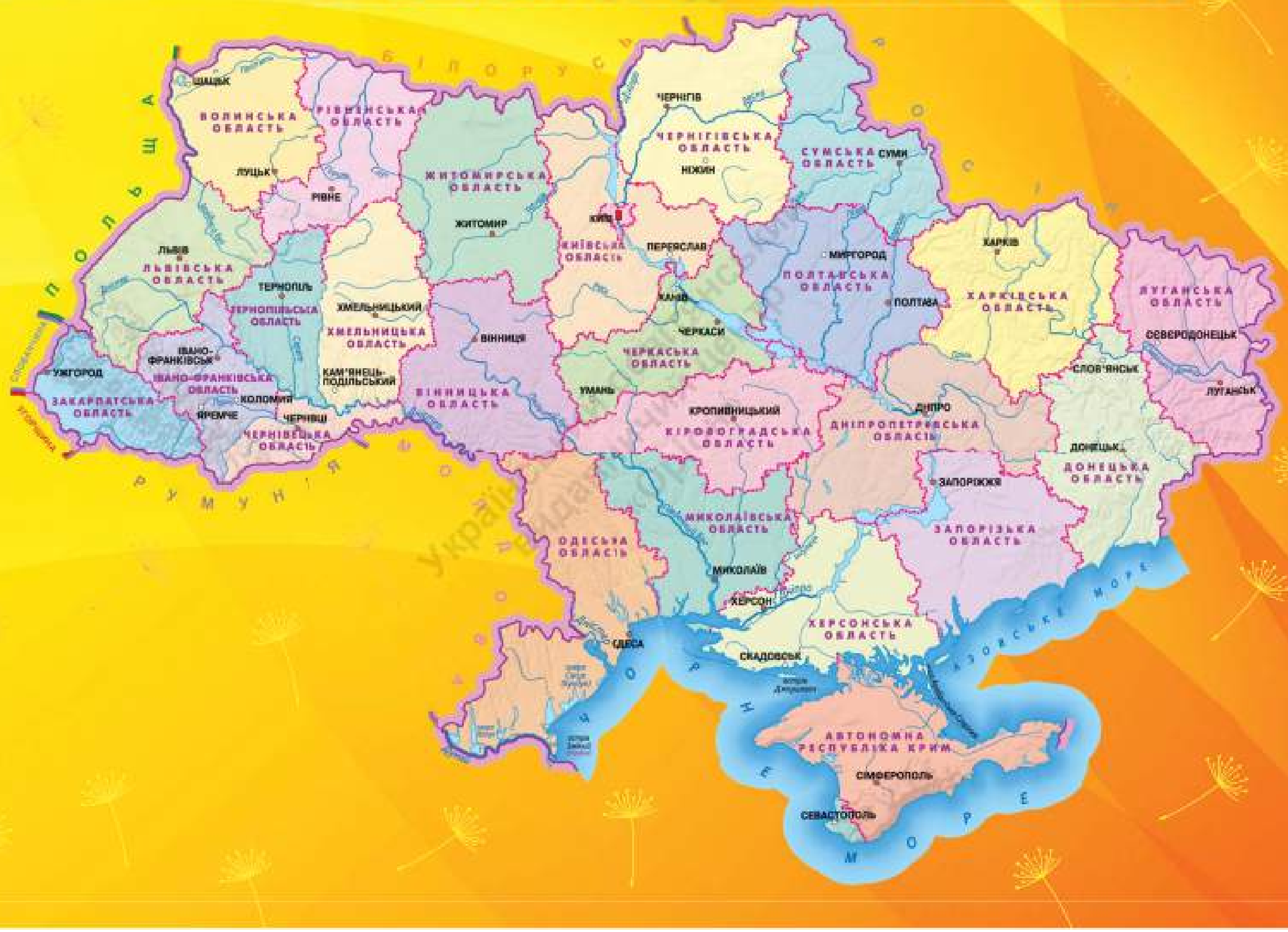
«Оріон»

2025

Підручник створено до Типової освітньої програми,

розробленої під керівництвом О. Я. Савченко

ВИВЧАЙ МОВУ, ПОДОРОЖУЮЧИ УКРАЇНОЮ

Катерина ПОНОМАРЬОВА
Любов ГАЙОВА

Українська мова та читання

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

Частина перша

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Київ
Оріон
2025

Український освітянський видавничий центр

УДК 811.161.2*кл3(075.2.)
П56

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 07.01.2025 № 22)

Відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко

Дорогі діти!

Ви розгортаєте підручник **з української мови**.

Він допоможе вам не тільки вивчати українську мову, а й дізнатися багато цікавого про Україну: її великі міста, природу, визначні місця, відомих людей, традиції і звичаї українців.

Цікаві тексти допоможуть краще засвоїти значення слів, їх будову і написання. Також ви навчитеся доречно вживати слова ввічливості, складати і записувати розповіді, описи, міркування й есе, висловлювати свої думки і почуття, розповідати про свої бажання і мрії.

Вивчайте українську мову і спілкуйтеся нею щодня!
Бажаємо вам успіхів!

Умовні позначення:

— прочитай або розкажи
— поміркуй і поясни
— попрацюй у парі або групі
— виконай роботу олівцем
— виконай завдання вдома
— поспілкуйся з іншими
— напиши
— виконай завдання на вибір
— виконай творче завдання
— переглянь відео за QR-кодом
— розкажи, чи все на уроці тобі було зрозуміло

ISBN 978-966-991-423-1
ISBN 978-966-991-424-8 (Ч. 1)

© К. І. Пономарьова, Л. А. Гайова, 2025
© УОВЦ «Оріон», 2025

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Слова Павла Чубинського
Музика Михайла Вербицького

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запанує і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Розділ І.
Пригадай знання про звуки і букви

РОЗРІЗНЯЙ ГОЛОСНІ І ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1. Розглянь малюнок. Пригадай, як звати зображених друзів. Якщо ти бачиш цих дітей уперше, то познайомся з ними. Прочитай їхні імена.

2. Продовж речення і запиши. Пригадай, як треба писати імена.

Друзів звати ..., ..., ... і ... .

Імена людей пишемо з _____ букви.

Проведи дослідження!

1. Підкресли в іменах дівчаток букви, які позначають голосні звуки.
2. Підкресли в іменах хлопчиків букви, які позначають приголосні звуки.
3. У якому імені є буква, що позначає два звуки? Назви її.
4. У яких іменах є звуки, що позначаються двома буквами? Вимов їх.

3. Прочитай повідомлення друзів. Дай відповідь на їхнє запитання.

Улітку ми відпочивали. Загартовували своє здоров'я. Читали книжки.

А як ти провів / провела літо?

4. Візьми інтерв'ю в однокласників / однокласниць. Розпитай, що їм найбільше запам'яталося з літніх канікул.

5. Запиши відповіді на запитання Щебетунчика. Пригадай, як правильно записувати речення.

1. Як ти провів / провела канікули?
2. Що найбільше сподобалося?
3. З яким настроєм ти прийшов / прийшла до школи?

Перше слово в реченні пишемо з _____ букви.
У **кінці** речення ставимо _____, знак _____ або знак _____. **Слова** в реченні пишемо _____ одне від одного.

6. Розпізнай слова й запиши. Перевір за словником, чи правильно ти записав / записала **перше** слово.

в□р□с□нь шк□л□ д□т□

Проведи дослідження!

1. Які звуки (голосні чи приголосні) позначають пропущені в словах букви?
2. Які звуки позначають надруковані в словах букви?
3. Чи всі букви в цих словах позначають звук?

7. Склади **два** речення зі словами з попереднього завдання і запиши.

8. Утвори й запиши слова з поданих букв, додаючи букви, які позначають голосні звуки. Склади речення з кожним словом і запиши.

ДРЖБ ТЛФН КМПТР

РОЗПІЗНАВАЙ М'ЯКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ

1. Спиши повідомлення друзів. Встав пропущені букви.

Ул..тку ми побували у Л..вов.. . Це дуже красиве стародавн.. м..сто. Ми пол..били його з першого погл..ду.

2. Підкресли у списаному тексті букви, які позначають м'які приголосні звуки.

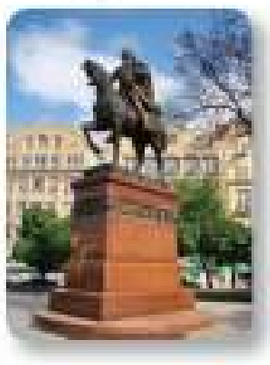
Проведи дослідження!

1. Вимов м'які приголосні звуки, позначені підкресленими буквами.
2. Які букви вказують на м'якість кожного з них?
3. Чи є м'який приголосний звук у слові **його**?
4. Якою буквою він позначений?
5. Що ти знаєш про цю букву?

3. Пригадай, як позначаються голосні і тверді та м'які приголосні звуки у схемах слів. Спиши подані слова. Побудуй звукову схему кожного.

Львів чудовий

4. Прочитай повідомлення друзів.

У Львові стоїть пам'ятник Данилові Га́лицькому. Львів'яни вважають, що він побудував їхнє місто і назвав на честь свого сина Лева. Від **заснування** Львова минуло вже понад 750 років.

5. Візьми інтерв'ю у своїх однокласників / однокласниць. Запитай, що нового вони дізналися з повідомлення друзів.

6. Ви́мов м'який приголосний звук у виділеному в повідомленні слові. Поясни, чому він позначений двома однаковими буквами.

7. Утвори за зразком слова з подовженими приголосними звуками й запиши. Підкресли букви, які позначають подовжені звуки.

Зразок: *в'язати — в'язання.*

Читати, знати, жити.

8. Пригадай, як позначається подовжений м'який приголосний звук у схемі слова. Побудуй звукові схеми слів, які ти утворив / утворила в попередньому завданні.

9. Напиши, що ти знаєш про Львів (*3–4 речення*).

10. Прочитай напис на світлині. Поміркуйте з однокласниками / однокласницями, що можуть виготовляти в цій майстерні.

11. Прочитай текст. Переконайся, чи такою ти уявляв / уявляла собі цю майстерню. Випиши **п'ять** слів з м'якими приголосними звуками.

«Львівську майстерню шоколаду» називають райським куточком для любителів ласощів. Шоколадні цукерки тут виготовляють вручну. Вони дуже смачні й гарно оформлені. Рецепти приготування шоколаду зберігаються в суворій таємниці.

За інтернет-джерелами

12. Спиши назву майстерні шоколаду. Підкресли букви, які позначають м'які приголосні звуки. Напиши, чи хочеш ти відвідати цю майстерню. Поясни чому.

ПРИГАДАЙ СЛОВА З АПОСТРОФОМ І ЗВУКАМИ [ДЖ], [ДЗ], [ДЗ']

1. У центрі Львова друзі побачили дивну вивіску на кав'ярні. Прочитай її. Поміркуй, що дивного в цьому написі.

СЛОВНИЧОК

КОПА́ЛЬНЯ — шахта.

2. Прочитай текст, щоб зрозуміти, чому кав'ярня має таку назву.

Найвідоміша кав'ярня у Львові — «Львівська копальня кави». Львів'яни створили легенду, ніби львівську каву виготовляють не з плодів кавового дерева, а видобувають у копальні, як вугілля. Свою легенду вони відтворили в цій кав'ярні.

3. Прочитай виділені в тексті слова. Пригадай, коли ставиться апостроф. Поясни, чому ці слова написані з апострофом.

Апо́строф ставимо після **твердого** приголосного звука перед буквами _____.

4. Прочитай слова. Випиши ті, у яких треба вставити апостроф.

Пам..ятник, подвір..я, л..юстра, хлоп..ята, м..який, сі..є, в..ється, п..ятниця, в..юн, м..яч.

5. Утвори й запиши слова за зразком. Побудуй звукову схему виділеного слова.

Із риби — **риб'ячий.** Із каменю — ... .
Із соломи — ... . Із дерева — ... .

6. Родзинка знайшла цікаву інформацію про джерела. Прочитай її.

На Львівщині є цілющі джерела. Із них б'є, дзюрчить, дзвенить дзеркально чиста мінеральна вода. Вона має лікувальні властивості.

Найбільші запаси мінеральної води знаходяться в Трускавці, Східниці, Моршині.

7. Спиши інформацію Родзинки. Підкресли слова зі звуками **[дж]**, **[дз]**, **[дз']**. Побудуй звукову схему **одного** з цих слів.

8. Розглянь етикетки з пляшок мінеральної води. Напиши, яку воду видобувають на Львівщині. Усно поясни, чому так вважаєш.

9. Разом з однокласниками / однокласницями розгляньте фрагмент етикетки з пляшки мінеральної води. Розкажіть, яка інформація міститься на цій етикетці.

10. Яку воду ти вживаєш? Де її береш? Як часто ти її п'єш? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

11. Спиши текст. Допиши, чи доводилося тобі пити воду з джерела. Побудуй звукові схеми виділених слів.

Щедра земля дарує людям джерельну воду. Вона чиста, прохолодна, смачна.

ПРАВИЛЬНО ВИМОВЛЯЙ ДЗВІНКІ ПРИГОЛОСНІ ЗВУКИ В КІНЦІ СЛОВА І СКЛАДУ

1. Друзі зайшли в одну із львівських їдалень. Їм подали меню. Прочитай його.

Меню

Перші страви
Гарбузова зупа 80 грн
Борщ український 40 грн

Десерти
Штрудель яблучний 40 грн
Пляцок з вишнями 40 грн

Гарячі перекуски
Картопляні палюшки 150 г / 65 грн
Тертюхи з бринзою 250 г / 70 грн

2. Обговоріть меню. Які слова вам не зрозумілі? Знайдіть їх у довідці. Напишіть, які страви з меню ви хотіли б скуштувати.

Довідка: *зу́па — суп, палю́шки — галушки́, тертюхи́ — деруни, штру́дель — рулет, пля́цок — торт.*

3. Пограй із сусідом / сусідкою по парті у **«Відлуння»**: хтось вимовляє дзвінкий приголосний звук, а хтось відгукується, вимовляючи парний йому глухий. Скористайтеся таблицею.

Парні дзвінкі і глухі приголосні звуки

Дзвінкі:	[б]	[д]	[д']	[з]	[з']	[ж]	[г]	[ґ]	[дж]	[дз]	[дз']
Глухі:	[п]	[т]	[т']	[с]	[с']	[ш]	[х]	[к]	[ч]	[ц]	[ц']

Приголосні звуки, які не утворюють пар

Дзвінкі:	[в]	[л]	[л']	[м]	[н]	[н']	[й]	[р]	[р']	–
Глухі:	–	–	–	–	–	–	–	–	–	[ф]

4. Знайди у таблиці дзвінкі приголосні звуки, які **не мають** парних глухих. Вимов їх. Який глухий **не має** парного дзвінкого?

5. Пригадай, як вимовляються дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу. Прочитай уривок з вірша. Вимовляй дзвінко звуки, позначені виділеними буквами.

У Стоніжки — босі ніжки.
Як узути їх усіх?
От купити б босоніжки
на усі її сто ніг.

Мар'яна Савка

Дзвінкі приголосні звуки в кінці слова і складу вимовляються_____.

6. Утвори й запиши речення з поданих слів.

1. Візьми, поріж, і, хліб, ніж. 2. Зроби, ковбасою, з, бутерброд. 3. Бабуся, гарбуз, духовці, в, запекла. 4. На, подали, десерт, мед, виноград, і.

7. Підкресли в записаних реченнях слова із дзвінкими приголосними в кінці. Прочитай їх, вимовляючи чітко ці звуки.

8. Яка твоя улюблена страва? Хто її готує? Як часто ти її вживаєш? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

9. Прочитай скоромовки Щебетунчика. Вимовляй чітко звуки, позначені виділеними буквами. Вивчи одну зі скоромовок напам'ять.

Захар заліз на перелаз.
— Захарку, злізь!
— Захарку, злазь!
Зумів залізти — знай,
як злізти.

У діброві — дубки,
Під дубками — грибки.
Трава — між грибками.
Хмарки — над дубками.

10. Визнач, у якому слові є дзвінкий приголосний звук у кінці складу. Придумай з ним **два** речення і запиши.

Ватрушки, пиріжки, галушки.

ПРАВИЛЬНО ПИШИ СЛОВА ІЗ СУМНІВНИМИ ПРИГОЛОСНИМИ ЗВУКАМИ

1. Читалочка дізналася, що в українській мові є слова, у яких дзвінкі приголосні перед глухими вимовляються, як парні глухі. Прочитай ці слова в першій колонці.

ВИМОВЛЯЄМО:	ПЕРЕВІРЯЄМО:	ПИШЕМО:
ні[х]ті	ніготь →	ні..ті
кі[х]ті	кіготь →	кі..ті
ле[х]ки́й	легенький →	ле..ки́й
во́[х]кий	вологий →	во́..кий

Проведи дослідження!

1. Прочитай за стрілочками пари слів із другої і третьої колонок.
2. Яку букву ти вставиш у слова третьої колонки — **г** чи **х**? Поясни чому.
3. Назви букви, які стоять після **г** у другій колонці. Який звук вони позначають — голосний чи приголосний?
4. Зроби висновок, що треба зробити, щоб правильно записати слово із сумнівним приголосним звуком. Перевір себе за правилом.

Щоб правильно написати слово із **сумнівним приголосним** звуком, треба **змінити** слово так, щоб після цього приголосного стояв **голосний** звук.

Наприклад: *ми**г**тить — ми**го**тить*.

2. Запиши слова із третьої колонки в рядок. Підкресли вставлені букви. Склади речення з останнім словом третьої колонки і запиши.

3. Прочитай інформацію Родзинки.

У Львові є незвичне кафе. Там можна не тільки смачно поїсти, а й побавитися з тваринками. Назва цих тваринок захована в загадці. Відгадай її.

Лапки м'якенькі, кі..тики гостренькі.
Ле..ку ходу має, муркоче, як дрімає.

4. Спиши загадку. Встав пропущені букви в словах.

5. Чи хотілося б тобі відвідати кафе з кішками? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

6. Ґаджик знайшов в інтернеті цікаву інформацію. Прочитай її.

В українській мові є слова, у яких глухі приголосні вимовляються, як парні їм дзвінкі.

ПИШЕМО:	ВИМОВЛЯЄМО:
просьба	про[з']ба
боротьба	боро[д']ба
вокзал	во[г]зал

Проведи дослідження!

1. Добери слова, якими можна перевірити написання слів першої колонки.
2. Чи всі слова вдалося перевірити?
3. Написання якого слова треба запам'ятати?

7. Склади і запиши речення зі словом **вокзал**.

8. Запиши слова, вставивши пропущені букви. Правильно прочитай їх.

Зуби — зу.., зу..ки.
Сусіди — сусі.., сусі..ка.
Ніготь — ні..ті, ні..тики.
Легенький — ле..ко, ле..кий.
Хлібина — хлі.., хлі..чик.
Сади — са.., са..ки.

РОЗПІЗНАВАЙ СЛОВА З НЕНАГОЛОШЕНИМИ ЗВУКАМИ [Е], [И]

1. Ґаджик забув, як правильно наголошувати подані слова. Допоможи йому. Спиши слова. Постав наголос. Перевір себе за словником.

Завдання, запитання, читання, човен, новий, олень, помилка, помилки.

2. Спиши пари слів. Постав наголос. Підкресли букви, які позначають **ненаголошені** звуки **[е]**, **[и]**.

сестри — сестра числа — число
крила — крило верби — верба

3. Пригадай, як вимовляються ненаголошені звуки **[е]**, **[и]**. Прочитай подані слова, дотримуючись цього правила.

Весло, село, листок, береза, сини, весна, зима, кленовий, високий.

Ненаголошений звук **[е]** у вимові наближається до [__].
Ненаголошений звук **[и]** у вимові наближається до [__].

4. Прочитай повідомлення Родзинки.

Ми побували на Замковій горі. Її ще **називають** Княжа гора, або гора «**Високий** замок». Це найвищий пагорб у Львові. Його **висота** — 413 метрів. На **вершині** розташований **невеликий** оглядовий майданчик. До нього **веде** спіральна пішохідна доріжка. У **вечірню** та нічну пору майданчик і доріжка освітлюються.

5. Візьми інтерв'ю в однокласника / однокласниці за поданими запитаннями.

1. Яку назву має гора? 2. Де вона розташована? 3. Яка її висота? 4. Як на неї можна піднятися?

6. Випиши з тексту про Замкову гору виділені слова. Постав наголос. Підкресли букви, які позначають **ненаголошені** голосні **[е]**, **[и]**. Прочитай записані слова.

7. Дай відповідь на запитання Щебетунчика.

Як думаєш, назва Замкової гори утворилася від слова **за́мок** чи **замо́к**?

8. Прочитай текст, щоб перевірити свою думку.

Замкова гора отримала свою назву від за́мку, який побудував король Лев Данилович ще 800 років тому. За́мок простояв 600 років. Аж поки за наказом Австрійської імперії його розібрали. Після того підвищення укріпили, засадили деревами і відкрили парк.

За інтернет-джерелами

9. Що ти дізнався / дізналася про Замкову гору у Львові? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

10. Поясни Читалочці, що означають подані вислови. Порівняй свої міркування з довідкою.

з висоти пташиного польоту — як на долоні

Довідка: *дуже добре видно; з великої висоти.*

11. Спиши текст. Встав на місце пропусків вислови з попереднього завдання. Підкресли у виділених словах букви, які позначають ненаголошені голосні **[е]**, **[и]**.

Щоб **помилуватися** красою Львова, треба **дивитися** на нього ... . Найкраще це робити із Замкової гори. Звідти все місто **відкривається** ... .

ПРАВИЛЬНО ПИШИ СЛОВА З НЕНАГОЛОШЕНИМИ ЗВУКАМИ [Е], [И]

1. Прочитайте в ролях розмову Ґаджика і Родзинки.

Ґаджик: У чому щастя?
Родзинка: Щастя в перемозі.
Ґаджик: У чому перемога?
Родзинка: Перемога в знаннях.
Ґаджик: Де знання?
Родзинка: Знання в книжках.
Ґаджик: Де книжки?
Родзинка: У книгарнях і бібліотеках.

2. Поясни, як розумієш значення виділених у розмові речень.

3. Прочитай і запиши пораду Читалочки. Постав наголос у словах. Підкресли ненаголошені **[е]**, **[и]**.

Будеш книжки читати — будеш багато знати.

4. Щебетунчик розповів про цікаву книжку. Прочитай слова, які він використав. Як думаєш, про що ця книжка?

сте́жка — ст..жки
сте́бла — ст..бло
ли́стя — л..сток
гри́б — гр..би

Проведи дослідження!

1. Прочитай пари слів у першій колонці.
2. Яку букву вставиш на місці пропусків — **е** чи **и**? Поясни чому.
3. Яку букву вставиш у словах другої колонки? Поясни чому.
4. Зроби висновок, що треба зробити, щоб правильно записати слово з ненаголошеним голосним **[е]** або **[и]**. Перевір себе за правилом.

Щоб дізнатися, яку букву (**е** чи **и**) писати в ненаголошеному складі, треба **змінити** слово так, щоб **ненаголошений звук** став **наголошеним**. Наприклад: *се́ло — се́ла*.

Слово, яке допомагає перевірити написання букви, називається **перевірним**. Наприклад: слово ***се́ла*** є перевірним для слова ***се́ло***.

5. Запиши пари слів з попереднього завдання, встав пропущені букви. Підкресли перевірні слова.

6. Допоможи Ґаджикові вставити в слова пропущені букви **е** або **и**. Добери перевірні слова. Запиши їх за зразком.

Зразок: *ребро — ре́бра.*

в..рба —
м..жа —
ч..сло —
пл..та —
ст..пи —
с..ни —
б..нти —
л..сти —

7. Прочитай прислів'я. Поясни, як їх розумієш. Спиши речення. Встав пропущені букви, добираючи перевірні слова.

1. Ж..ття без кн..жок, як в..сна без квітів.
2. Золото добувають із з..млі, а знання — з кн..жок.

8. Разом з однокласниками / однокласницями дайте відповідь на запитання Читалочки.

Львів називають книжковою столицею України. Як думаєш, чому?

9. Прочитай текст. Чи є в ньому щось таке, чого ви не назвали, відповідаючи на запитання Читалочки?

Львів називають книжковою столицею України. Адже в ньому дуже багато книгарень і бібліотек.

Є в місті чимало видавництв, де створюють книжки для дорослих і дітей. А ще у Львові часто проходять книжкові виставки, ярмарки.

10. Разом з однокласниками / однокласницями з'ясуйте, чим **бібліотека** відрізняється від **книгарні**. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

11. Спиши слова. Встав пропущені букви **е** або **и**, добираючи перевірні слова.

З..ма, в..сло, кр..ло, з..рно, м..чі, щ..ти.

ПРИГАДАЙ ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ СЛІВ

1. Прочитай уривок з книжки «*Казка про Старого Лева*», яка сподобалась Ґаджикові. Як думаєш, про яких левів тут ідеться?

У місті, що зветься по-княжому **Львів**,
Не так вже й багато **знайдеться** левів.
Ну, трохи знайдеться. Та як не крути —
То все **кам'яні** велетенські коти...

Мар'яна Са́вка

2. Випиши з уривка виділені слова, поділяючи їх на склади для переносу. Перед тим пригадай правила переносу слів.

Слова переносимо по складах: *при-го-ди*.
Не можна:
1) переносити слова, які мають **один** склад: *ліс*;
2) відривати від слова склад з **однієї** букви: *у-рок*;
3) розривати сполучення букв **дж**, **дз**, які позначають один звук: *си-джу*;
4) відривати букви **й**, **ь** і **апостроф** від попередньої букви: *лій-ка*, *паль-то*, *хом'-як*.

3. Допоможи Щебетунчикові поділити подані слова на склади для переносу.

Ґудзик, чайка, бур'ян, озеро, клен, пальма.

4. Прочитай уривок з книжки «*Пані Будьласка та вуйко Пампулько*», яка сподобалась Родзинці. Чи хочеш дізнатися, що було далі?

Коли батьки повернулися з відрядження, тітонька заявила, що тепер вона швидше відгукнеться на оголошення в газеті і поїде бавити чужих дітей до Канади, ніж прийме запрошення опікуватися цими шибениками...

За Оксаною Сенато́вич

5. Випиши з уривка слова з **подовженими** приголосними звуками. Поділи їх на склади для переносу, користуючись правилом.

Переносити слова з **подовженими** приголосними звуками можна **по-різному**: *насі**н-ня*** і *насі**нн-я***.

6. Читалочці цікаво, які книжки ти любиш читати. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай текст. Випиши слова з **апострофом** і буквами **й** та **ь** у середині слова. Поділи їх для переносу.

Андрійко і Федько повертались зі школи. Раптом почули тривожний крик. У бур'яні кричали пташки. Там у кубе́льці були маленькі пташенята. А над ними кружляла сорока.

Хлопчики прогнали зло́дійку.

ПРИГАДАЙ І ВИКОРИСТОВУЙ АЛФАВІТ

1. Розглянь фрагменти сторінок. Чи впізнаєш, звідки вони? У якому порядку розташовані слова на цих сторінках? Як думаєш, чому?

Українська мова

№ п/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Дата				
1	Андрусенко Олена					
2	Вакарчук Антон					
3	Вітренко Аліна					
4	Грінкевич Женя					

важли́вий, -а, -е
ва́за, -и
гаря́чий, -а, -е
го́луб, -и́
друг, -зі
дя́кувати

2. Знайди алфавіт у кінці підручника і повтори. Разом із сусідом / сусідкою по парті розкажіть його напам'ять.

3. Прочитай на́зви міст Львівщини. Які з них тобі відомі? Запиши назви міст в алфавітному порядку. Візьми до уваги правило.

Львів, Дрого́бич, Стрий, Са́мбір, Трускаве́ць, Шепти́цький, Бро́ди, Борисла́в.

Якщо **перші** букви в словах **однакові**, то під час розташування цих слів за алфавітом бери до уваги **другу** букву.

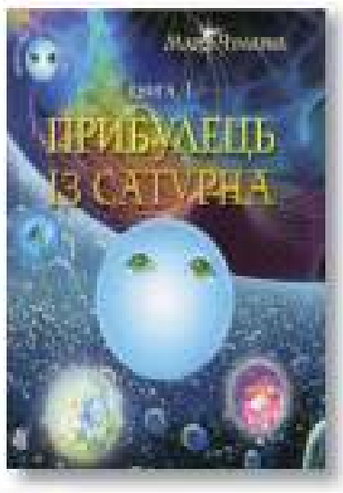
4. Прочитай текст. Що нового ти дізнався / дізналася з нього?

На Львівщині в селі Нагуєвичі народився Іван Франко. Він написав чимало творів для дітей. Усі знають його збірку дитячих казок «Коли ще звірі говорили». А в оповіданні «Грицева шкільна наука» Іван Франко розповів, як учили дітей у школах, коли він був ще маленьким.

5. Прочитай на́зви звірів, які є персонажами казок Івана Франка. Запиши ці назви в алфавітному порядку.

Лев, осел, лисиця, вовк, баран, заєць, ведмідь.

6. Розглянь обкладинки книжок. Чи можеш за назвою книжки і малюнком на обкладинці здогадатися, про що книжка?

7. Яка книжка тебе зацікавила найбільше? Чи хочеш її прочитати? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Прочитай прізвища дитячих письменників. Запиши їх в алфавітному порядку. Підкресли прізвища тих письменників, які тобі відомі.

Відути́а Любов
Андрусяк Іван
Са́вка Мар'яна
Кротю́к Оксана
Сенато́вич Оксана
Вдовиче́нко Галина
Дерма́нський Сашко
Чума́рна Марія

9. Запиши на аркуші паперу прізвища **шести** своїх однокласників / однокласниць. Розташуй їх в алфавітному порядку і запиши в зошиті.

ШУКАЙ СЛОВА В СЛОВНИКУ ЗА АЛФАВІТОМ

1. Розглянь обкладинки словників. Прочитай і порівняй їх назви. Чим вони відрізняються?

Проведи дослідження!

1. Поміркуй, від яких слів утворилися назви цих словників.
2. Чи знаєш, що означають ці слова? Перевір свої міркування.

СЛОВНИК

ОРФОГРА́ФІЯ — написання слів відповідно до правил.
ТЛУМА́ЧИТИ — пояснювати значення.

2. Розглянь фрагменти сторінок словників. Визнач, з якого словника кожна сторінка. Доведи свою думку.

абажу́р, -а
абе́тка, -ці

АБАЖУ́Р — ковпак на лампу.
АБЕ́ТКА — сукупність літер, розміщених в усталеному порядку.

3. Перевір за орфографічним словником, які букви пропущені в словах. Спиши слова, вставивши пропущені букви.

П..нал, фл..мастер, уч..ниця, учит..ль, мат..матика.

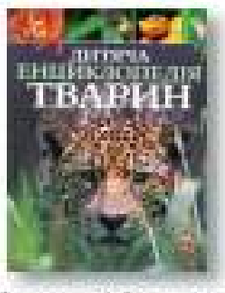
4. Спиши уривок з книжки «*Прибулець із Сатурна*», розкривши дужки. Перевір написання виділених слів за орфографічним словником.

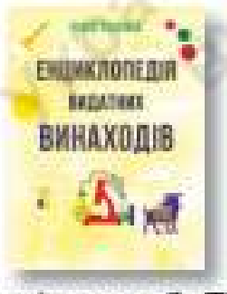
Ми повернулися в той бік, **зві(т,д)ки** сунула чорна хмара. І стали подумки **ві(т,д)ганяти** її. Чорна **пр(е,и)мара** наче зависла перед нами. По той бік гори **потрі(з,с)кував** грім. А на **галяв(и,е)ні** було ясно.

За Марією Чумарною

5. Розглянь обкладинки книжок. Прочитай їхні назви. Як думаєш, чим схожі енциклопедії і тлумачний словник?

6. Яка енциклопедія тебе найбільше зацікавила? Поясни чому. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Спиши уривок з твору Марії Чумарної. Перевір написання виділених слів за орфографічним словником.

Васильків однокласник скромний, нічим не **пр(е,и)-мітний хлоп(е,и)ць**. Чим він **зд(е,и)вує** своїх ровесників? Який випадок допоможе йому **ро(с,з)крити пр(е,и)ховані** таланти?

Розділ 2.
Спостерігай за значенням слів

РОЗРІЗНЯЙ ПРЯМЕ І ПЕРЕНОСНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛІВ

1. Друзі продовжили подорож. Прочитай слова, які підкажуть, куди вони вирушили.

вершини́ни | полони́ни | Синевир | Гове́рла

2. Разом з однокласниками / однокласницями пригадайте, що ви знаєте про Карпати. Кому довелося там побувати?

3. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни, як розумієш значення виділених слів. Чи є в повідомленні те, що раніше було тобі не відомо?

На заході України розкинулись Карпати. Найвища гора Українських Карпат — Гове́рла. На схилах гір поміж лісів простягаються полонини. Там пасуться **отари** овець.

У Карпатах багато гірських річок. Вони вузькі й неглибокі, проте часто з **порогами**. У самому серці гір розташоване озеро Синевир. Землю Карпат **пробивають** цілющі джерела.

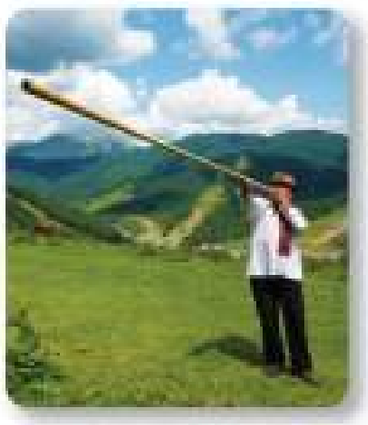
4. Прочитай пари речень. Поясни, у яких реченнях виділені слова вжито в **прямому** значенні, тобто так, як буває насправді, а в яких — у **переносному**, тобто значення слів переноситься на чимось подібну ситуацію.

Говерла **зустріла** туристів холодом.
Учителька **зустріла** дітей усмішкою.

Жук **заховався** під листям.
Синевир **заховався** між гір.

5. Спиши із завдання 4 ті речення, у яких виділені слова вжито в **переносному** значенні.

6. Прочитай текст. Випиши слова, вжиті в **переносному** значенні.

Карпати здивували друзів неповторною красою.

Подекуди, на вершинах гір, зустрічаються снігові острівці. Схи́ли закутались в листяні та хвойні дерева. Полонини вкрилися барвистим трав'яним килимом.

7. Разом із однокласниками / однокласницями складіть і запишіть свої речення, вживаючи виписані слова в **прямому значенні**.

8. Прочитай у словнику значення слів. Напиши розповідь про Карпати (*3–4 речення*), використовуючи ці слова.

СЛОВНИК

ПОЛОНИ́НИ — гірські луки в Карпатах.
ГУЦУ́ЛИ — мешканці гірських районів Західної України.
ТРЕМБІ́ТА — гуцульський музичний інструмент у вигляді довгої дерев'яної труби.

9. Спиши текст, вибравши з дужок слова з **переносним** значенням. Чи знайомі тобі виділені слова? Знайди їхні значення у тлумачному словнику.

Взимку в Карпатах дерева (білі, срібні) від інею і снігу. Восени милує око їх (золоте, жовте) листя. А влітку дихають прохолодою (**смара́гдові**, зелені) **смере́ки**.

РОЗПІЗНАВАЙ СИНОНІМИ

1. Прочитай вірш. Випиши парами близькі за значенням слова.

Що таке **сино́німи**?
Це слова такі.
Хоч вони не родичі —
схожі і близькі.
Як не скажеш, зміст один:
горе або лихо.
Чи, скажім, вітряк і млин,
пошепки і тихо.

Валентина Бутрім

Проведи дослідження!

1. Прочитай пари виписаних слів.
2. Як називає їх авторка вірша?
3. Зроби висновок, що таке синоніми. Перевір себе за правилом.

Слова, **близькі** за значенням, називаються **синонімами.** Наприклад: *веселка* і *райдуга; ласкавий* і *лагідний; розмовляти* і *говорити*.

2. Прочитай текст. Придумай до нього заголовок. Випиши в колонку виділені слова. Добери до кожного синонім і запиши в другу колонку.

На кам'яних схилах Карпат росте квітка едельве́йс. До неї може дістатися тільки **сміли́ва** людина. Бо їй доведеться ризикувати життям. Але гуцульські **ле́гені** робили це, щоб подарувати коханій дівчині рідкісну квітку. Так юнаки доводили свою **любов**.

За інтернет-джерелами

3. Прочитай уривок з казки Зірки Мензатюк. Чи знаєш значення виділеного слова? Перевір свою думку за словником. Поясни, як розумієш останнє речення тексту.

А́рніка послухалась, розтулила пуп'янок — а з нього квітка, мов сонечко, так і сяє!

— Це тобі нагорода, що мій смуток розігнала! — всміхнулось сонце і поцілувало арніку.

Відтоді цвіте арніка сонячним цвітом. А жива вода в її стеблах так і лишилася. Як хто з гуцулів захворіє, то й шукає арніку. Кажуть, нема над неї зілля на всі Карпати!

СЛОВНИК

А́РНІКА — лікарська трав'яниста рослина з жовтими квітками.

4. Разом з однокласниками / однокласницями знайдіть у тексті про арніку синоніми до поданих слів і запишіть.

Розкрила, ... Печаль, ... Занедужає, ...
Світить, ... Зосталася, ... Говорять, ...

5. Напиши розповідь про арніку за поданими запитаннями. Скористайся світлиною і текстом про арніку.

1. Де росте арніка?
2. Який вигляд має ця рослина?
3. Чим вона корисна?

6. Прочитай сполучення слів. Заміни́ виділені слова синонімами й запиши.

Кумедна історія, **невеликий** ку́хлик, **хоробрий** хлопець, високо **підскакувати**, **піймати** рибу, **пуста** коробка, **неважке** завдання, знайоме **лице**, з'явилася **веселка**.

ДОБИРАЙ СИНОНІМИ

1. Знайди серед поданих слів синоніми і запиши їх парами.

Лелека, гарний, сміятися, красивий, реготати, чорногуз.

2. Перевір, чи правильно Щебетунчик дібрав синоніми. Спиши ряди синонімів, вилучивши «зайві» слова.

1. Горить, палає, вогонь, тліє.
2. Чемний, охайний, вихований, ввічливий.
3. Завірюха, віхола, заметіль, сніг.

3. Добери до поданих висловів близькі за значенням слова й запиши. За потреби можеш скористатися довідкою.

1. Набрати в рот води — ... .
2. Обвести навколо пальця — ... .
3. Муляти очі — ... .
4. Ходити на голові — ... .

Довідка: *бешкетувати, мовчати, набридати, обманути.*

4. Прочитай текст, вибравши з поданих у дужках синонімів найдоречніше слово. Поясни написання виділених слів. Спиши текст, розкривши дужки.

У Карпатах є дивовижно **ка(с,з)кове оз(и,е)ро** Синеви́р. У ньому кришталево (охайна, чиста) вода. Але купатися там не можна. І не тільки тому, що (заборонено, недозволенно). А й через (морозну, холодну) воду.

5. Чи хочеш ти побувати в Карпатах? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

6. Прочитай легенду про озеро Синевир. Розкажи, які почуття вона в тебе викликала? Удома перекажи її рідним.

Жив колись у Карпатах граф. І була в нього **красива** донька Синь. Одного разу граф **поїхав** оглядати свої володіння і взяв дочку із собою. Синь, гуляючи на полонині, зустріла пастуха Вира. Дівчина й **хлопець** сподобалися одне одному і почали зустрічатися. Граф **дізнався** про це і наказав **вбити** юнака.

Синь пролила над могилою хлопця стільки сліз, що з них **утворилося** озеро. Люди **назвали** його Синевир.

7. Випиши в колонку виділені в легенді про Синевир слова. Вибери з довідки синоніми до них і запиши в другу колонку.

Довідка: *прозвали, мешкав, юнак, гарна, виникло, знищити, відправився, довідався.*

РОЗПІЗНАВАЙ І ДОБИРАЙ АНТОНІМИ

1. Прочитай вірш. Випиши протилежні за значенням слова.

Є слова, як день і ніч —
прямо протилежні.
Слова великі і малі,
сідати і вставати,
холодний — теплий,
добрий — злий,
анто́німами звати.

Валентина Бутрім

Проведи дослідження!

1. Прочитай пари виписаних слів.
2. Як називає їх авторка вірша?
3. Зроби висновок, що таке антоніми. Перевір себе за правилом.

Слова, **протилежні** за значенням, називаються **антонімами**. Наприклад: *великий — малий; ніч — день; говорити — мовчати*.

2. Спиши текст, замінивши слова, що в дужках, антонімами. Поміркуй, чому Закарпаття й Ужгород мають такі назви.

За (низькими) вершинами Карпат розкинулося **Закарпаття**. Цей край вирізняється своїм (холодним) кліматом. Адже гори захищають його від (теплих) вітрів. Центром Закарпаття є (погане) місто Ужгород. Воно (лежить) на берегах річки Уж.

3. Побудуй звукову схему слова, виділеного в тексті попереднього завдання.

4. Прочитай легенду, яка зацікавила Читалочку.

Якось японці їхали з візитом до австрійського імператора і везли в подарунок саджанці са́кури — японської вишні. Переночувати **зупинилися** в місті Мукачеві, що неподалік від Ужгорода. Уночі місцеві жителі викрали кілька саджанців. А потім **продали** в Ужгороді. Відтоді цвіте ця рослина в Ужгороді й Мукачеві. **Радує** рожевим кольором, хоч і не **дає** плодів.

5. Випиши в колонку виділені в легенді про сакуру слова. Вибери з довідки антоніми до них і запиши в другу колонку.

Довідка: *засмучує, рушили, забирає, купили.*

6. Що тобі відомо про Закарпаття? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай текст і спиши. Підкресли антоніми.

Ідуть Івасик з дідусем луками як рівні. Тільки й того, що дід високий, а хлопчик низенький, дід бородатий, а внук безвусий. У діда долоня велика, як сонях, а у хлопчика маленька, як ромашка.

За Дмитром Чередниченком

РОЗПІЗНАВАЙ СЛОВА, ЯКІ МАЮТЬ КІЛЬКА ЗНАЧЕНЬ

1. Відгадай загадку Ґаджика. Запиши слово-відгадку. Поясни, скільки значень має це слово.

Здавна я служу людині, на сосні і на ялині,
є у швейній я машині, а у когось ще й на спині.

2. Складі й запиши **три** речення зі словом-відгадкою, щоб у кожному воно мало інше значення.

Проведи дослідження!

1. Прочитай слово-відгадку. Чи зрозуміло, про яку **голку** йдеться?
2. Прочитай записані речення. Чи зрозуміло, про яку **голку** йдеться в кожному з них?
3. Зроби висновок, що потрібно зробити, щоб значення слова було зрозумілим. Перевір себе за правилом.

Існують слова, які мають **кілька значень**. Про значення цих слів можна дізнатися зі змісту речення або тексту.

3. Прочитай повідомлення Родзинки. Визнач за словником, у якому значенні вжито виділене слово.

На Закарпатті неподалік міста Хуст є незвичайна долина. Коли настає **місяць** травень, там зацвітає безліч білосніжних нарцисів.

СЛОВНИК

МІ́СЯЦЬ — 1. Небесне світило. 2. Проміжки часу (від 28 до 31 днів), на які поділяють рік у сучасному календарі.

4. Склади і запиши речення зі словом **місяць** в іншому значенні, ніж у тексті про долину.

5. Прочитай легенду, яка зацікавила Читалочку. Поясни, чому Нарцис перетворився на квітку.

Нарцис був сином річкових божеств. Якось на полюванні він нахилився до джерела, щоб напитись, і побачив у воді своє обличчя. Власна врода так вразила юнака, що він не зміг відійти від потічка й навіки застиг над ним. Так і став квіткою...

За Зіркою Мензатюк

6. Спиши подані речення. Підкресли слово, вжите в різних значеннях. Вибери з довідки пояснення цих значень. Випиши з легенди речення, у якому це слово має **третє** значення.

1. Став коло джерела. 2. Став пити воду із джерела.

Довідка: 1) *почав;* 2) *зупинився;* 3) *перетворився.*

7. Прочитай слова. Поясни, які з них мають кілька значень. Складі і запиши текст із цими словами (*3–4 речення*).

Забивати, ворота, м'яч.

8. Прочитай речення. Які недоречності ти помітив / помітила? Запиши речення, виправивши помилку. Добери **антоніми** до виділених слів і запиши утворені пари.

1. Артемко **гострим** носом врізався у **великі** хвилі.
2. Корабель засьорбав носом і **розплакався**.

СПОСТЕРІГАЙ ЗА СЛОВАМИ, ЯКІ ЗВУЧАТЬ ОДНАКОВО, АЛЕ МАЮТЬ РІЗНІ ЗНАЧЕННЯ

1. Відгадай загадку Ґаджика. Поясни, скільки значень має слово-відгадка.

Зрізаю я траву, колосся.
В дівчат я сплетена з волосся.
А ще я суші довга стрічка,
що забігає в море, річку.

2. Вибери з довідки слова-ознаки до кожного значення слова-відгадки і запиши.

1. У дівчини коса (*яка?*) ..., ... 2. У морі коса (*яка?*) ..., ... 3. У косаря коса (*яка?*) ..., ...

Довідка: *заплетена, металева, морська, русява, піщана, гостра.*

3. Спиши вірш. Поясни значення виділених слів. Постав до них питання. Підкресли ті слова, які відповідають на питання **що?**.

По дорозі їхав **віз**.
Він із лісу дрова **віз**.
А на греблі через **став**
заскрипів наш віз і **став**.
Я до хати дрова **ніс**,
і замерз у мене **ніс**.

Анатолій Качан

4. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни значення виділеного слова. Розкажи, що нового ти дізнався / дізналася із цього тексту.

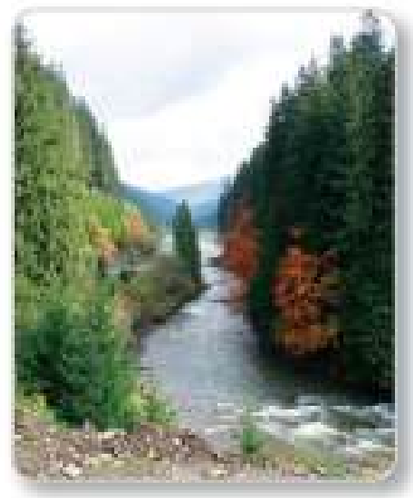
У Карпатах близько тридцяти тисяч річок і **потоків**. Найбільші серед них — Дністе́р і Ти́са.

Ріки Карпат мають гірський характер. Вони спускаються по схилах гір, тому їх течія швидка й бурхлива.

5. Прочитай вірш. Поясни, чи однакове значення мають пари виділених слів. Знайди у вірші синонім до слова **хвалько́**.

Навесні малий **потік**
стрімголов униз **потік**.
Ось пройду, — шумить, —
між гір я, —
затоплю усе міжгір'я.
Через поле і **долину**
до людських осель **долину**!..
Але тут усе розтало,
і зухва́льця вмить не стало.

Василь Плахотников

6. Що ти знаєш про річки та потоки Карпат? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Відгадай загадку Читалочки. Поясни, скільки значень має слово-відгадка. Складі зі словом-відгадкою **чотири** речення, щоб у кожному воно мало інше значення, і запиши.

Буває шахматне, у клітку,
і те, що колоситься влітку.
На стадіоні ще буває,
і зошит також його має.

Валентина Бутрім

Розділ 3.
Досліджуй будову слова

ВИЗНАЧАЙ КОРІНЬ СЛОВА

1. Спиши слова. Знайди в них спільну частину і виділи її дужкою за зразком.

Зразок: *читати, читанка, читач.*

мандрувати | мандрівка | мандрівники

Проведи дослідження!

1. Поясни, від якого слова утворилися слова **мандрівка** і **мандрівники**.
2. Чи можна ці слова назвати «родичами» або **спорідненими** словами? Поясни чому.
3. Прочитай виділену в цих словах спільну частину.
4. Прочитай правило і запам'ятай, як називається спільна частина споріднених слів.

Спільна частина споріднених слів називається **коренем**. Наприклад: *дуб, дубок, дубовий*.

Споріднені слова ще називають **спільнокореневими**.

2. Випиши з вірша споріднені слова. Познач у них дужкою корінь.

З коріння розростається
малина лісова.
Від кореня зростають
новісінькі слова:

сад, садити, садівник,
ліс, лісочок і лісник,
будувати й будівник,
квітка, квіточка, квітник...

Надія Кир'ян

3. Прочитай повідомлення Ґаджика. Поясни, як розумієш значення слова **перевал**. Перевір себе за словником.

Ми вийшли на Яблуни́цький перевал. Він розташований біля села Яблуниця та з'єднує Закарпаття й Івано-Франківщину. На перевалі відкривається **красивий** краєвид на гору Говéрлу.

Однак не тільки своїми краєвидами відомий Яблуницький перевал. Увесь рік тут **працює** сувенірний ринок, де можна купити **гуцульські** сувеніри, вовняні шкарпетки, вишиванки.

СЛОВНИК

ПЕРЕВА́Л — найнижче і найдоступніше для переходу місце в гірському хребті.

4. Візьми інтерв'ю в однокласників / однокласниць за поданими запитаннями.

1. Куди вийшли друзі?
2. Чому перевал має таку назву?
3. З якої області йшли друзі?
4. У яку область прямують?
5. Що побачили друзі на перевалі?

5. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про перевал. Добери до кожного спільнокореневі й запиши в другу колонку. Познач у них дужкою корінь.

6. Що цікавого ти дізнався / дізналася про Яблуницький перевал? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Знайди серед поданих слів спільнокореневі. Запиши їх групами. Познач у них дужкою корінь.

Малювати, книжка, небо, дерев'яний, книжковий, небесний, намальований, дерево, малюнок, книжечка, дерев'яні́ти, небеса.

РОЗПІЗНАВАЙ СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА

1. Прочитай текст. Знайди в ньому **споріднені** слова до виділеного слова й випиши їх. Доповни цей ряд іншими спільнокореневими словами. Познач у них корінь.

На березі річки Прут розташоване місто Яре́мче. Його окрасою є повноводний водоспад Пробі́й. У самому центрі міста **во́ди** річки Прут з величезною силою падають униз із восьмиметрової висоти.

2. Прочитай рекламний щит. Яку інформацію про місто Яремче можна дізнатися з нього? Яка інформація тебе найбільше зацікавила?

3. Добери до слова **порибалити** спільнокореневі слова й запиши. Познач у них дужкою корінь.

4. Розглянь малюнки. Розкажи, як відпочивали друзі в місті Яремче. Склади і запиши **два** речення за цими малюнками. Підкресли слова, у яких звуків **менше**, ніж букв.

5. Чи захотілося тобі побувати у місті Яремче? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

6. Прочитай ряди слів. Спиши ряд, у якому подано спільнокореневі слова. Доповни цей ряд іншими спільнокореневими словами. Познач у записаних словах корінь.

1. Квітка, троянда.
2. Квітник, клумба.
3. Квітник, квітка.

7. Перевір, чи всі слова в кожному ряду спільнокореневі. Спиши ряди слів, вилучивши «зайві».

1. Дуб, дерево, деревце, дерев'яний.
2. Весна, весняний, веснянка, веселий.

8. Спиши вірш. Підкресли спільнокореневі слова і познач у них корінь. Визнач, яке із цих слів має **м'який** приголосний звук. Побудуй звукову схему цього слова.

Стежка в поле лине й нас туди веде.
Ти, моя стежино, не губись ніде.
Стежечко, стежинко, рідне стеженя.
Скільки тут ступало босих ноженят!

Микола Томенко

СПОСТЕРІГАЙ ЗА ЧЕРГУВАННЯМ ГОЛОСНИХ У КОРЕНЯХ СЛІВ

1. Склади слово з поданих пазлів і запиши. Чи знаєш ти, що воно називає?

2. Прочитай речення. Поясни, що нового ти дізнався / дізналася про значення слова **Буковéль**. Разом з однокласниками / однокласницями дайте відповіді на запитання Щебетунчика.

Біля підніжжя гори Буковель розкинувся гірський курорт «Буковель».

1. Яке слово в цьому реченні багатозначне?
2. Які слова в цьому реченні спільнокореневі?

3. Випиши спільнокореневі слова з речення про Буковель. Познач у них корінь.

Проведи дослідження!

1. Прочитай корені у виписаних словах.
2. Підкресли букви, якими вони відрізняються.
3. Що відбулося з голосними звуками в однакових коренях?
4. Прочитай і запам'ятай правило про чергування звуків у коренях слів.

Зміна звука в корені слова називається **чергуванням** звуків. Значення кореня від цього не змінюється.

Наприклад: *ніс — носа — носовий*.

4. Зміни́ слова так, щоб вони називали **один** предмет. Запиши утворені пари слів. Познач у них корінь. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються в корені.

ножі — ...
коні — ...
двори — ...
ведмеді — ...
лебеді — ...
речі — ...

5. Спиши речення, розкривши дужки. Познач корінь у змінених словах. Підкресли в коренях букви, які позначають звуки, що чергуються.

1. Туристи готувалися до (похід).
2. Ми спакували в рюкзаки всі свої (річ).
3. Біля вогнища до (ніч) лунали пісні.

6. Прочитай повідомлення Родзинки. Придумай до нього заголовок. Що нового ти дізнався / дізналася з цього тексту?

Буковель — найпопулярніший гірськолижний курорт у Карпатах. Узимку сюди звідусіль приїздять любителі лижного спорту.

Улітку Буковель приваблює найбільшим в Україні штучним озером із пляжем. Тут можна купатися, засмагати, кататися на водних лижах, катамаранах, гідроциклах.

7. У яку пору року тобі хотілося б побувати на Буковелі? Поясни чому. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Утвори спільнокореневі слова за зразком і запиши. Познач корінь у кожному слові. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються в корені. Склади й запиши речення зі словом, у якому всі приголосні звуки **м'які**.

Зразок: *стіл — столик.*

кіт — ...
кінь — ...
ніс — ...
бджола — ...
гора — ...
нора — ...

СПОСТЕРІГАЙ ЗА ЧЕРГУВАННЯМ ПРИГОЛОСНИХ У КОРЕНЯХ СЛІВ

1. Допоможи Ґаджикові визначити корінь у поданих словах. Спиши їх і познач корінь.

нога — нозі — ніжка
рука — руці — ручка
вухо — у вусі — вушко

Проведи дослідження!

1. Підкресли в коренях записаних слів букви, які позначають звуки, що чергуються.
2. Прочитай і запам'ятай, які приголосні звуки чергуються в коренях слів.

[г] → [з] → [ж]
[к] → [ц] → [ч]
[х] → [с] → [ш]

2. Добери до поданих слів спільнокореневі, щоб відбулося чергування приголосних у корені. Запиши утворені пари слів. Познач у них корінь. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються.

дорога | птах | око

3. Разом з однокласниками / однокласницями розгляньте світлину. Поміркуйте, що це може бути.

4. Зіставте свої міркування з текстом. З'ясуйте, чи мали ви рацію. Поясніть значення слова **пи́санка**.

Місто Коломи́я славиться відомим на весь світ музеєм писанок. Будівля музею має форму величезного великоднього яйця **заввишки** 14 метрів. У музеї можна побачити унікальні давні **писанки** не тільки з різних куточків України, а й з Америки, Канади, Чехії, Франції, Індії, Китаю, Єгипту та інших країн.

5. Випиши з тексту про музей виділені слова. Добери до них спільнокореневі, щоб у корені відбулося чергування приголосних звуків. Підкресли букви, які позначають ці звуки.

6. Разом з однокласниками / однокласницями пригадайте, до якого свята виготовляють писанки. Що з ними роблять? Чи доводилося тобі виготовляти писанки? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Спиши прислів'я, розкривши дужки. Познач корінь у змінених словах. Підкресли букви, які позначають звуки, що чергуються в корені.

1. Справжній (друзі) пізнається в біді.
2. І (собака) своєї хати хочеться.
3. У (дорога) і голка важка.
4. Краще синиця в (рука), ніж журавель у небі.

РОЗРІЗНЯЙ КОРЕНІ З ОДНАКОВИМ ЗВУЧАННЯМ, АЛЕ РІЗНИМ ЗНАЧЕННЯМ

1. Допоможи Ґаджикові розібратися, чи спільнокореневі подані слова. Запиши їх і познач корінь.

малий | маляр

Проведи дослідження!

1. Порівняй корені записаних слів. Чи однакові вони за звучанням?
2. Поясни значення кожного слова. Чи є в них щось спільне?
3. Поміркуй, чи можна ці слова назвати спільнокореневими. Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Видавничий центр «Оріон»

Слова, у яких корені звучать однаково, але мають різні значення, — **не є спільнокореневими.**

Наприклад: *вода*, *водій*.

2. Допоможи Родзинці знайти серед спільнокореневих слів «зайві». Спиши ряди слів, вилучивши «зайві». Познач корінь.

Річка, річ, річечка, річковий.
Сирий, сирок, сирник, сирний.
Мило, мильниця, милий, мильний.

3. Разом з однокласниками відгадайте загадку Читалочки.

Ми прибули в місто, яке носить ім'я автора казки про фарбованого Лиса. Відгадай назву цього міста.

4. Прочитай текст, щоб з'ясувати, чи правильно ви відгадали загадку. Зверни увагу, як треба писати назву міста. Обчисли й запиши, скільки років воно існує.

Місто **Івано-Франківськ** назване на честь Івана Франка. Таку назву воно одержало майже сімдесят років тому. До того триста років місто називалося Станіславів.

5. Візьми інтерв'ю в однокласників / однокласниць за запитаннями Щебетунчика.

1. Чи пам'ятаєш, де народився Іван Франко?
2. Які твори для дітей написав?
3. Які твори Івана Франка ти читав / читала?

6. Спиши текст. Познач корінь у **другому** й **останньому** словах тексту. Поясни, чи споріднені вони. До **останнього** слова добери спільнокореневі й запиши.

У місті Івано-Франківськ є чудове озеро. Посеред нього — мальовничий острів. До острова веде пішохідний місток.

7. Розглянь світлину із зображенням міського озера. Напиши про нього текст (*3–4 речення*).

8. Прочитай вірш Ганни Чубач. Випиши виділені слова. Познач корінь. Чи всі вони спільнокореневі?

Літом ластівка літає,
ластів'ят малих навчає:
— Не лінуйтесь, ластів'ята,
вчіться літечком літати.
Бо як літо відлітує,
ми за море помандруєм.

9. Знайди серед поданих слів споріднені й запиши групами. Познач у них корінь. Яке слово потрапило в обидві групи? Поясни чому. Склади й запиши **два** речення із цим словом, щоб у кожному воно мало інше значення.

Носив, носик, підносив, ніс, приніс, носатий.

ВИЗНАЧАЙ ЗАКІНЧЕННЯ В СЛОВАХ

1. Прочитай примовку. Випиши виділені слова.

Мишка в нірку, в золоту комірку.
А ледащо котик мишки не впіймає,
бо проворну мишку не наздожене.

Проведи дослідження!

1. Порівняй виписані слова. Поясни, що в них змінилося.
2. Обведи змінну частину рамочкою.
3. Запам'ятай, ця частина слова називається **закінченням**. Прочитай правило про закінчення.

Закінчення — це **змінна** частина слова.
Щоб знайти закінчення, треба змінити слово.
Закінчення позначають рамочкою.
Наприклад: *сел**о**, сел**а***.

2. Прочитай текст. Випиши виділені слова. Познач у них закінчення.

Друзі прибули в **місто** Чернівці. У **місті** вони побачили багато старовинних будинків. Вулиці і площі **міста** прикрашає безліч яскравих троянд. Гуляти **містом** було дуже приємно.

3. Прочитай текст. Випиши виділені сполучення слів. Познач закінчення в кожному слові.

Улюбленим місцем гостей та мешканців і мешканок Чернівців є **Театральна площа**. На площі розташований Чернівецький театр. Із Театральної площі видніються два **цікаві будинки**. Вони схожі, як дві **краплі води**. За це їх називають близнятами.

4. Прочитай, що здивувало в Чернівцях Щебетунчика. Спиши виділену частину тексту, змінивши слова, що в дужках. Познач закінчення в цих словах.

Є в Чернівцях будинок, схожий на корабель. Існує легенда, що його побудував багатий торговець своєму братові.

Брат був моряком і дуже сумував за (море). Тому будинок спорудили подібно до (корабель). З високою (башта) у вигляді щогли. Відкритим (майданчик) на другому поверсі, схожим на (палуба).

5. Візьми інтерв'ю в однокласників і однокласниць за запитаннями Щебетунчика.

1. У якому місті побували друзі?
2. Що вони там побачили?
3. Яке враження справило місто Чернівці на друзів?

6. Яке місце у твоєму місті або селі тобі подобається найбільше? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Запиши сполучення слів, розкривши дужки. Познач закінчення у змінених словах. З **одним** сполученням слів склади й запиши речення.

подорожувати (країна)
жити в (країна)
любити (країна)
виїхати з (країна)

СПОСТЕРІГАЙ ЗА ПРИЗНАЧЕННЯМ ЗАКІНЧЕНЬ У МОВЛЕННІ

1. Відгадай загадку Родзинки. Зроби висновок, яку роль виконують закінчення слів у реченні. Перевір свою думку за правилом.

У слові я — наприкінці,
як той мізинчик на руці.
А в реченні слова зв'яжу,
бо я там зв'язковим служу.

Закінчення служать для **зв'язку слів** у реченні.
За допомогою закінчень утворюються **різні форми** того самого слова. Наприклад: *озер**о**, озер**а**, на озер**і**.*

2. Прочитай групи слів. Чи можна назвати їх реченнями? Поясни чому. Утвори речення з поданих груп слів і запиши. Познач закінчення у змінених словах.

1. До Чернівці приїжджає багато туристи.
2. Місто приваблює люди своєю краса.
3. У Чернівці багато вузеньких вулиці.
4. На пішохідній вулиця різні крамниця з сувеніри.

3. Прочитай, що найбільше сподобалося Ґаджикові в Чернівцях. Спиши останнє речення, вставивши пропущені закінчення в словах.

Ґаджика вразила краса і велич Чернівецького університету. Зовні це суворі кам'яні стіни, стрункі вежі. На дахах черепиця з кольоровим орнаментом. Усередині споруди розкішні зали, оздоблені кольоровим мармур.., китайським шовк.., великими дзеркал.., коштовним паркет.. .

4. Поєднай слово **парк** з поданими словами. Запиши утворені сполучення слів. За потреби використай службові слова.

зайшли | милувалися | відпочивали

Проведи дослідження!

1. Простеж, як змінилося слово **парк**.
2. Познач у ньому закінчення.
3. Яке закінчення має слово **парк** у першому сполученні слів? Порівняй свою думку з правилом.

Слова можуть мати нульове **закінчення**.
Наприклад: *сад*□, *двір*□, *вінок*□.

5. Прочитай текст. Випиши в колонку виділені слова. Утвори інші форми цих слів і запиши в другу колонку. Познач закінчення в кожному слові.

Поблизу Чернівецького університету розташований чудовий парк. У парку багато екзотичних **дерев**, є басейни і **фонтан**. Чернівчани люблять відпочивати тут у вільний **час**.

6. Чи хотілося б тобі побувати в Чернівцях? Що хотілося б побачити? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Спиши текст, змінивши слова, що в дужках. Познач закінчення у змінених словах.

У Чернівцях багато великих і малих (площі). На головній (площа) розташована ра́туша. Це будинок, у якому колись була міська влада. Опівдні на вершину ратуші піднімається трубач у гуцульському (одяг). Він виконує гімн Чернівецького (край).

ВИЗНАЧАЙ ОСНОВУ СЛОВА

1. Прочитай текст. Випиши виділені слова. Познач у них закінчення.

Життя **людини** повинне починатися з мрії. Мрія допомагає **людині** переборювати труднощі, добиватися своїх цілей. **Людина** загартовується на шляху до здійснення мрії.

Леонід Каденюк

2. Прочитай і запам'ятай, як називається частина слова без закінчення.

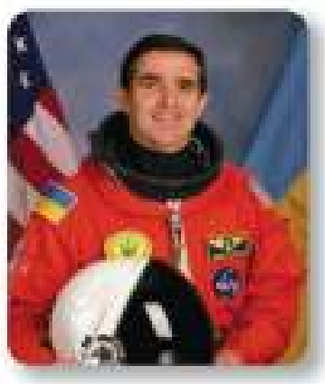
Частина слова без закінчення називається **основою**.
Основу слова позначають так: *рослин*и.

3. Познач основу в словах, виписаних із завдання 1.

4. Разом з однокласниками й однокласницями дайте відповіді на запитання Щебетунчика.

1. Хто автор тексту про мрію?
2. Чи знаєте ви, хто такий Леонід Каденюк?
3. Чи відомо вам, де народився цей чоловік?

5. Прочитай текст, щоб переконатися, чи правильно ви думали.

Леонід Каденюк народився **в селі** Кліщівці Чернівецької **області.** З **дитинства** він хотів стати космонавтом. Для досягнення своєї **мрії** Леонід Каденюк наполегливо працював. І **мрія** здійснилася. Леонід Каденюк став першим українським **космонавтом.**

6. Випиши з тексту виділені слова. Познач у них закінчення й основу. Чи є серед них слова з однаковою основою або однаковим закінченням?

7. Разом з однокласниками / однокласницями пригадайте, яких ще космонавтів ви знаєте.

8. Спиши слова. Познач у них основу. Поясни, як ти будеш її визначати.

Ракета, команда, робота.
Космос, космосу, космосом.

9. Яка в тебе є мрія? Що ти робиш, щоб її здійснити? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

10. Спиши текст. Познач закінчення й основу у виділених словах.

Чернівецьку область називають **Буковиною.** Ця **назва** походить з давніх **часів.** Колись цей **чудовий** край був покритий буковими **лісами. Слово Буковина** означає **земля буків.**

РОЗРІЗНЯЙ СПІЛЬНОКОРЕНЕВІ СЛОВА І РІЗНІ ФОРМИ ОДНОГО СЛОВА

1. Прочитай текст. Поясни, як розумієш значення виділених слів.

Наші **предки** будували **за́мки,** щоб боронити рідну землю. На горі вони ставили міцні будівлі, оточували їх високим кам'яним **му́ром.** На мурах були сторожові **ве́жі.** У мурах були **бійни́ці,** через які люди відбивали напад чужинців.

Добре відомі за́мки у Луцьку, Хотині́, Кам'янці́-Подільському, Острозі́... У за́мках, які збереглися, тепер музеї. За́мки треба берегти. Це наша історія.

За Дмитром Чередниченком

2. Спиши подані слова. Познач у них закінчення.

За́мки, за́мків, за́мками, у за́мках.

Проведи дослідження!

1. Що змінилося у цих словах — значення чи форма?
2. Поясни, що означає змінити форму слова. Перевір свою думку за правилом.

Змінити **форму** слова — означає змінити його **закінчення.**

3. Зміни форму поданих слів і запиши за зразком. Познач закінчення.

Зразок: *дорога — дороги.*

Вежа, бійниця, мур.

4. Спиши слова. Познач у них корінь. Що спільного в цих словах? Як називаються такі слова?

Земля, земляний, земляки.

5. Разом з однокласниками / однокласницями змініть форму поданих слів і доберіть до них спільнокореневі слова. Запишіть їх за зразком.

Зразок: *хата — хату — хатній.*

оборона — ...
ворог — ...
перемога — ...

6. Прочитай повідомлення Ґаджика. Поясни, як розумієш виділені сполучення слів. Придумай заголовок до тексту.

На неприступному березі річки Дністе́р височіє Хоти́нський замок. Він має дуже давню історію. Близько тисячі років тому на цьому місці Київський князь Володимир збудував **дерев'яну фортецю**. Потім князь Данило Галицький вирішив збудувати **кам'яний замок**. Пізніше споруда багато разів добудовувалася.

7. Напиши розповідь про Хоти́нський замок за поданими запитаннями.

1. Де розташований Хотинський замок?
2. З чого він був збудований спочатку?
3. Хто зробив його кам'яним?
4. Чи хотілося б тобі побувати в замку? Чому?

8. Спиши речення. Підкресли спільнокореневі слова. Встав різні форми слова **Хоти́н** у подані сполучення слів і запиши. Познач закінчення.

Хотинський замок розташований у місті Хотин.

Відвідали ..., побували в ..., повернулися з ... .

ВИЗНАЧАЙ ПРЕФІКС У СЛОВАХ

1. Випиши групи споріднених слів. Познач у них корінь.

Перехід, зліз, похід, виліз, вхід, проліз.

Проведи дослідження!

1. Прочитай у словах ту частину, яка стоїть перед коренем.
2. Познач цю частину слова значком: *розмова*.
3. Запам'ятай, ця частина слова називається **пре́фіксом**. Прочитай правило про префікс.

Частина слова, що стоїть **перед коренем**, називається **префіксом**.
Префікс позначаємо так: *прикраса, безмежний*.

2. Познач префікс у словах, виписаних із завдання 1.

3. Спиши текст. Підкресли споріднені слова. Познач у них префікси.

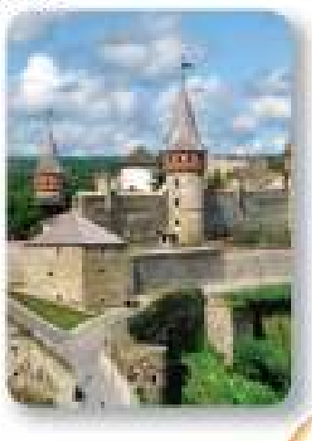
Друзі виїхали з Хотина і поїхали до Кам'янця-Подільського. Приїхали в Кам'янецьку фортецю. Щоб потрапити до неї, довелося переїхати через Замковий міст.

4. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Випиши виділені слова. Познач у них корінь і префікс.

До складу Кам'янецької фортеці **входить** одина́дцять башт. Кожна з них має свою назву й історію.

Найвища башта названа Папською. Тому що була **збудована** на кошти, **виділені** Папою Римським.

У Чорній башті є **видовбана** у скелі криниця глибиною 40 метрів.

Досі тут **збереглося** величезне дерев'яне колесо з пристроєм для підняття води на **поверхню**.

5. Виконай одне із завдань Читалочки.

1. Знайди в тексті про фортецю синоніми до слів **вежа, колодязь.** Випиши їх і познач корінь.

2. Випиши з тексту про фортецю різні форми слова **башта**. Познач у них закінчення.

6. Напиши розповідь про Кам'янецьку фортецю за запитаннями Родзинки.

1. Скільки башт має Кам'янецька фортеця?
2. Яка з них найвища?
3. У якій башті є криниця? Яка її глибина?
4. Чи хотілося б тобі побувати у фортеці?

7. Разом з однокласником або однокласницею прочитайте легенду. Позмагайтеся, хто швидше випише з неї **шість** слів із префіксами. Позначте префікси у виписаних словах.

Турецький султан переміг Хотин і готувався «накласти лапу» на Кам'янецький замок. Неприступність замку чи то налякала володаря, чи заворожила, та не міг він відвести погляду від фортеці.

— Хто звів такий дивовижний замок? — запитав султан.

— Сам Аллах приклав сюди свою руку, — відповів слуга.

— Тоді самому Аллахові і завойовувати це місто, — сказав султан і повернув свої війська.

8. Запиши, що означає кожний вислів. Познач префікс у виділених словах.

Накласти лапу — **означає** ... .

Прикласти руку — значить ... .

УТВОРЮЙ СЛОВА ЗА ДОПОМОГОЮ ПРЕФІКСІВ

1. Утвори за допомогою префіксів якомога більше слів від слова **казати**. Запиши їх і познач префікси.

2. Ґаджик вважає, що префікс є **словотворчою** частиною слова. Чи погоджуєшся ти з ним? Поясни чому.

3. Позмагайся з однокласниками й однокласницями, хто більше утворить слів із префіксом **пере-**. Запишіть утворені слова. Позначте префікси.

4. Прочитай рекламний щит. Про що ти з нього дізнався / дізналася?

5. Допоможи Щебетунчикові відновити програму польотів на повітряних кулях. Запиши її, вставляючи пропущені префікси в словах.

6. Прочитай про враження друзів від польоту, утворивши від слів, що в дужках, слова з префіксами. Запиши утворений текст.

На повітряній кулі ми повільно (летіли) в небо. (Верх) (бачили) неймовірно красивий краєвид. Він (дивував) нас і (чарував).

7. Чи хотілося б тобі побувати на фестивалі повітряних куль? Поясни чому. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Утвори за допомогою префіксів антоніми до поданих слів. Познач префікси. З **однією** парою слів утвори й запиши **два** речення.

Зразок: *схід — захід.*

зайти — ... виїхати — ...
відкрити — ... прилітати — ...

РОЗРІЗНЯЙ ПРЕФІКСИ І СЛУЖБОВІ СЛОВА

1. Запиши сполучення слів.

зайти за другом
погуляти по парку
допливти до берега

Проведи дослідження!

1. Підкресли службові слова в записаних сполученнях слів.
2. Познач префікс у виділених словах.
3. Поясни, як пишемо службові слова з іншими словами — разом чи окремо.
4. Як пишемо префікси? Перевір свої думки за правилом на наступній сторінці.

Префікс — це частина слова. Його пишемо **разом** зі словом.

Службові слова пишемо **окремо** від інших слів.

2. Спиши повідомлення Читалочки. Підкресли службові слова. Знайди слова з префіксами й познач їх.

У Кам'янці-Подільському побудований найвищий міст в Україні — «Стрімка лань». З мосту безстрашні сміливці стрибають на канатах униз.

3. Ґаджик хоче навчити тебе розрізняти префікси і службові слова. Прочитай його пораду.

Між **службовим** і наступним словом **можна вставити** ще одне слово. Наприклад: *за дерево — за* ***високе*** *дерево; без хліба — без* ***чорного*** *хліба.*

4. Скористайся порадою Ґаджика і запиши сполучення слів без дужок.

(за) писати (на) дошці (в) ходити (в) будинок
(до) нести (до) дверей (за) ховатися (за) штору

5. Спиши повідомлення Родзинки, розкриваючи дужки.

(За) легендою, (у) місті Кам'янці-Подільському (від) крилася одна (з) перших (у) Європі кав'ярень. Містяни охоче (від) відували її. Вони (із) задоволенням смакували новий напій.

6. Напиши текст (*3–4 речення*) про свій улюблений напій.

Український освітянський видавничий центр «Оріон»

7. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли службові слова й познач префікси.

Андрійко (за) біг (за) товаришем. Друзі швидко (по) бігли (по) вулиці. (До) бігли (до) річки. Обидва (в) скочили (в) човен і (від) пливли (від) берега.

СПОСТЕРІГАЙ ЗА НАПИСАННЯМ СЛІВ ІЗ ПРЕФІКСАМИ *РОЗ-, БЕЗ-*

1. Спиши подані слова. Познач у них префікси.

Безмежний, бездомний, безкрилий.
Розмовляти, розкривати, розпитати.

Проведи дослідження!

1. Підкресли букву, яка стоїть у кінці кожного префікса.
2. Який висновок ти можеш зробити? Перевір свою думку за правилом.

У префіксах **роз-, без-** завжди пишемо **букву з**. Наприклад: *роз*будити, *без*печний.

2. Утвори слова з префіксами **роз-** або **без-** від поданих слів і запиши. Познач префікси.

Хмара, шум, кидати, сипати, серце, мова, фарба.

3. Добери до поданих слів спільнокореневі з префіксом **роз-** або **без-** за зразком. Познач у них префікс. Що цікавого є в утворених словах?

Зразок: *зуби — беззубий.*

Звучний, змістовний, земельний, законний, озброїти, взутись, захист.

4. Склади й запиши речення з **двома** словами, утвореними в попередньому завданні.

5. Разом із сусідом / сусідкою по парті виконайте завдання Щебетунчика.

1. Знайдіть на карті України місто Кам'янець-Подільський.
2. Визначте, у якій області воно розташоване.
3. На честь кого названий обласний центр?

6. Прочитай повідомлення Читалочки. Випиши виділені слова. Утвори від них спільнокореневі за допомогою префіксів і запиши. Познач префікси.

Місто Хмельницький **носить** ім'я гетьмана Богдана Хмельницького. Хоч сам гетьман у місті ніколи не був. У Хмельницькому **збудували** аж п'ять пам'ятників гетьманові.

7. Спиши текст, замінивши виділені слова синонімами з довідки. Познач префікси у вставлених словах.

Настав зимо́вий ранок. На **чистому** небі з'явилося яскраве сонячне коло. Його промені ковзнули по **великих** засніжених просторах.

Раптом зірвався **жорстокий** вітер. Він **хитав** віти дерев, **руйнував** снігові замети. Це був справжній **бешкетник**.

Довідка: *безхмарному, розпочався, безжальний, безмежних, розгойдував, розбишака, розбурхував.*

8. Напиши текст (*3–4 речення*) про те, який ранок був сьогодні у твоєму місті чи селі.

9. Відгадай і запиши загадку Родзинки. Встав пропущені префікси. Побудуй звукову схему слова-відгадки.

Він ..зубий, а кусає,
він ..рукий, а хапає,
ще й причепиться міцненько
до штанців і до сукенки.

Леся Вознюк

ДОСЛІДЖУЙ НАПИСАННЯ СЛІВ ІЗ ПРЕФІКСАМИ *З-, С-*

1. Спиши слова. Познач у них префікси.

скинути	зробити
спитати	змиритися
стиснути	здати
сфотографувати	збити
сховати	зварити

Проведи дослідження!

1. Підкресли букви, які стоять після префіксів.

2. Зроби висновок, перед якими буквами пишемо префікс **с-**. Перевір себе за правилом.

Префікс с- пишемо перед буквами **к, п, т, ф, х**. Наприклад: *сказав, списав.*

2. Прочитай текст. Поясни, від якого слова утворилося слово **грудень**.

(З,С)пливають останні осінні дні. Їм на зміну приходить перший зимовий місяць — грудень.

Морози (з,с)ковують річки. (З,С)мерзається в грудки (з,с)мочена осінніми дощами земля.

3. Спиши текст про грудень. Вибери з дужок потрібний префікс. Побудуй звукову схему слова **грудень**.

4. Родзинка зібрала слова з особливим префіксом. Прочитай їх. Поясни, чим особливий префікс у цих словах.

Зігріти, зіставити, зібрати, зігнати.

5. Спробуй вимовити слова з попередньої вправи без букви **і** в префіксах. Як думаєш, для чого до префікса додали букву **і**? Перевір себе за правилом.

Префікс зі- вживають замість **префікса з-** для полегшення вимóви слів.

6. Запиши речення, додавши в слова пропущені префікси. Познач їх.

1. У цьому році ми ..брали хороший урожай яблук.
2. Вітер ..гнув молоду берізку аж до землі.
3. ..рвані квіти швидко ..в'януть.

7. Прочитай заголовок тексту. Як думаєш, про що йтиметься в цьому тексті? Які грудневі свята ти знаєш? Прочитай, про які свята розповідається в тексті.

СВЯТКОВИЙ КАЛЕНДАР ГРУДНЯ

6 грудня ми відзначаємо День Збройних сил України. Наша армія нам потрібна, щоб ніхто не посмів **(з,с)кривдити нашу землю**. У цей день ми **(з,с)гадуємо загиблих захисників** і захисниць. **(З,С)хиляємо голови** перед ними.

А ще 6 грудня дехто **(з,с)тішиться подарункові** під подушкою від святого Миколая.

(З,С)писок грудневих свят продовжує Міжнародний день гір. Його відзначають 11 грудня.

8. Випиши з тексту про свята виділені сполучення слів, вибравши з дужок потрібну букву.

9. Напиши текст (*3–4 речення*) про грудневе свято, яке тобі найбільше подобається.

10. Спиши речення, розкривши дужки. Підкресли слова з префіксами.

1. З горобини (з,с)летіли (з,с)полохані снігурі.
2. Потужні машини (з,с)грібають сніг з вулиць.
3. Під (з,с)хиленими гілками ялини була (з,с)хованка зайця.
4. Весела дітвора (з,с)пускається з гірки на санчатах.

СПОСТЕРІГАЙ ЗА ВЖИВАННЯМ АПОСТРОФА ПІСЛЯ ПРЕФІКСІВ

1. Спиши пари слів. Познач у них префікси. Підкресли слова з апострофом.

з'явилися — виявилися роз'єднали — розвідали
під'їхали — заїхали з'юрбилися — злетіли

Проведи дослідження!

1. Поясни, що спільного в написанні мають підкреслені слова.
2. Доповни правило про вживання апострофа після префіксів.

Апостроф ставимо після префіксів, які закінчуються на **твердий** приголосний звук, перед **буквами** _____.

2. Позмагайся з однокласниками й однокласницями — хто більше придумає слів із префіксом **з-**. Запишіть їх у дві колонки.

З АПОСТРОФОМ	БЕЗ АПОСТРОФА

3. Прочитай слова з апострофом. Випиши ті, у яких апостроф стоїть **після** префікса. Познач у них префікс.

М'яч, під'їзд, об'єднати, пір'я, м'який, рум'яний, п'ять, без'язикий, роз'яснити, прив'язати, з'їсти.

4. Спиши вірш Анатолія Камінчука, розкривши дужки.

Їхали ми, їхали,
до річки (під)їхали,
кладку (пере)їхали,
в леваду (за)їхали,
на гору (ви)їхали,
з гори (з)їхали,
стіжок сіна (об)їхали,
на бадилинку (на)їхали...

5. Разом з однокласниками / однокласницями прочитайте пари сполучень слів. Поясніть, про кого можна розповісти кожною парою.

1. З'юрбилися біля ялинки; з'їжджають з гірки.
2. Об'їдають ягоди; злітаються до годівниць.

6. Напиши текст (*3–4 речення*) про те, кому зима приносить радість, а кому — клопіт. Скористайся сполученнями слів з попереднього завдання.

7. Утвори слова за схемою і запиши. З **трьома** словами склади й запиши речення.

під
з
при
від
об
роз
→ єднати

ПРАВИЛЬНО ПЕРЕНОСЬ СЛОВА З АПОСТРОФОМ ПІСЛЯ ПРЕФІКСІВ

1. Прочитай колонки слів. Пригадай правила переносу слів, поданих у кожній колонці.

си-джу паль-то бур'-ян яли-на
ґу-дзик май-ка хом'-як ака-ція

2. Поясни, за яким із правил будеш переносити слова з апострофом **після** префікса. Перевір свою думку за правилом.

Слова з апострофом після префікса переносимо **по складах**. **Апостроф** залишається **з попереднім** складом. Наприклад: *роз'-яснили, об'-єднали, з'ї-ли.*

3. Спиши слова, поділяючи їх на склади для переносу. Склади й запиши речення зі словом, яке **не можна** переносити.

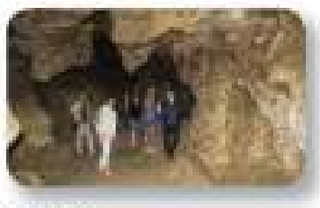
Об'єднати, з'їхати, роз'яснити, об'ява, з'їм, під'їзд.

4. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши слова з апострофом, поділяючи на склади для переносу. Познач у них префікс. Чи всі слова мають префікс?

У Тернопільській області дуже давно з'явилося кілька десятків гіпсових печер. Їх не об'їдеш за один день.

Заплутаний лабіринт Кришталевої печери охороняє кам'яний буйвіл. Коридори в печерах з'єднані вузькими проходами.

5. Напиши розповідь про гіпсові печери за поданими запитаннями.

1. У якій області є гіпсові печери?
2. У якій печері є лабіринт?
3. Хто його охороняє?
4. Чи хотілося б тобі відвідати ці печери?

6. Разом із сусідом / сусідкою по парті виконайте завдання Щебетунчика.

1. Знайдіть на карті України Тернопільську область.
2. З'ясуйте, як називається обласний центр.
3. Поміркуйте, як утворилося це слово.

7. Прочитай текст. Зроби висновок, чи правильно ви зрозуміли значення слова **Тернопіль**. Побудуй звукову схему цього слова.

Довго стояв пустир, зарослий терном, на місці знищеного ворогами поселення. Згодом тут знову оселилися люди й назвали своє місто Тернополем. Місто на полі, поросłому терном, — Тернопіль.

З етимологічного словника

8. Спиши речення. Підкресли слова з апострофом. Випиши ті, у яких апостроф стоїть після префікса. Поділи їх на склади для переносу.

1. За ніч сова з'їдає до п'ятнадцяти гризунів.
2. Весною на деревах з'являються молоді листочки.
3. Пташка в клітці рветься, б'ється.
4. Після від'їзду мами ми з нетерпінням чекали її повернення.

ВИЗНАЧАЙ СУФІКС У СЛОВАХ

1. Запиши пари споріднених слів. Познач у них закінчення, основу і корінь.

риба — рибка
міст — місток
добрий — добренький

Проведи дослідження!

1. Обведи в записаних словах частину, яка стоїть між коренем і закінченням.
2. Поясни, як утворилися слова другої колонки.
3. Перевір свою думку за правилом.

Частина основи слова, яка стоїть після кореня, називається **суфіксом**.

Суфікс позначають так: *морський*.

За допомогою суфіксів утворюються нові слова.

Наприклад: *школа — шкільний, школярі*.

2. Випиши групи споріднених слів. Познач у них закінчення, корінь і суфікс. Підкресли слова, у яких відбулося чергування приголосних у корені.

Вода, сніг, сніговий, водяний, сніжок, водичка, підводний, сніжинки.

3. Заміни́ подані сполучення слів одним словом. Познач в утворених словах суфікси.

Маленький ніс — ...; маленький м'яч — ...; маленьке вухо — ...; маленьке дерево — ... .

4. Склади й запиши речення з **двома** словами, утвореними в попередньому завданні.

5. Прочитай вірш. Чи знайомий він тобі? Хто написав його? Що ти знаєш про цю людину?

Поблискують **черешеньки** в листі **зелененькім**.
Черешеньки ваблять очі **діточкам маленьким**:
дівчаточко й хлоп'яточко під **деревцем** скачуть,
простягають **рученята**, та мало не плачуть.

Леся Українка

6. Випиши з вірша виділені слова. Познач у них закінчення, корінь і суфікс.

7. Розглянь квиток. Він підкаже, де побували друзі.

8. Прочитай, про що дізналися друзі в музеї. Як думаєш, хто зображений на світлині?

Дитячі роки Лесі Українки пройшли в селі Колóдяжному на Волині. Леся була дуже талановита дівчинка. Шестилітньою майстерно вишивала. У дев'ять років написала свій перший вірш. Захоплювалася музикою, грала на фортепіано. Знала сім мов.

9. Напиши текст про Лесю Українку за запитаннями Ґаджика.

1. Хто така Леся Українка?
2. Де пройшло її дитинство?
3. Якою була ця людина?
4. Як ти ставишся до її віршів?

10. Спиши речення. Познач суфікси у виділених словах.

І полився з хмари **дощик** на **грибочки**, на **дубочки**, на **ялинку**, на **хатинку**, на **малесеньку дитинку**, на **волоссячко**, на кошик, ллється дощик, дощик, дощик...

Наталя Забіла

УТВОРЮЙ СЛОВА ЗА ДОПОМОГОЮ СУФІКСІВ

1. Допоможи Родзинці утворити від поданих слів спільнокореневі за допомогою суфіксів. Познач закінчення, корінь і суфікс.

Дуб, груша, береза, верба, слива, клен, ялина.

2. Запиши подані слова у дві колонки: до першої — **з пестливим** значенням, до другої — **зі зневажливим**. Познач суфікси.

Лісок, озерце, ставище, донечка, морозище, дівчисько.

3. Читалочка пропонує утворити й записати слова за поданою схемою. Чи всі утворені слова спільнокореневі? Поясни чому.

-ка -ющий -енька
-есеньке **біл-** -очка
-ченя -изна

4. Щебетунчик пропонує утворити й записати назви професій від поданих іменників. Поясни, як утворилися нові слова. Познач словотворчі суфікси.

Дизайн, програма, лижі, хокей, банк, наука.

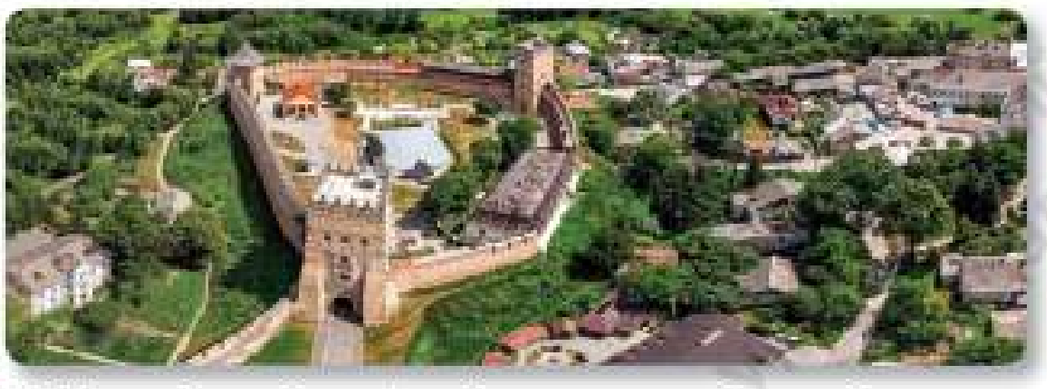
5. Ґаджикові цікаво, яка професія тобі подобається. Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

6. Прочитай текст і роздивись світлину. Пригадай, які за́мки і фортеці ти вже знаєш.

Луцький замок — найцінніша пам'ятка Волині. Він один із найстаріших в Україні.

Незабутнє враження викликають височенні вежі фортеці. За її стінами — єдиний в Україні музей дзвонів, виставка старовинної зброї.

Тут проводять яскраві лицарські турніри.

7. Разом із сусідом / сусідкою по парті випишіть з тексту про замок слова, спільнокореневі зі словом **старий**. Поясніть, як вони утворились. Доповніть цей ряд іншими спорідненими словами. Позначте в них суфікси.

8. Разом із сусідом / сусідкою по парті виконайте завдання Щебетунчика.

1. Чи знаєте ви, яке місто є обласним центром Волинської області?
2. Знайдіть на карті України Волинську область.
3. З'ясуйте, як називається обласний центр.
4. Чи правильно ви думали?

9. Прочитай вірш Лесі Українки. Випиши виділені слова. Познач у них закінчення, корінь і суфікс. Добери й запиши ще кілька слів з таким самим суфіксом.

Місяць **яснесенький**
промінь **тихесенький**
кинув до нас.
Спи ж ти, **малесенький**,
пізній бо час.

ВИЗНАЧАЙ БУДОВУ СЛОВА

1. Допоможи Щебетунчикові вибрати слова за поданою схемою. Випиши їх. Познач частини будови кожного слова.

Морозний, беззвучний, лісник, роздуми, підводний, снігурі, посадка.

2. Розбери за будовою подані слова. Скористайся підказкою Ґаджика.

Сестричка, братик, друг, подружка.

Розібрати слово за будовою — означає позначити всі частини слова, які в ньому є: **закінчення, основу, корінь, префікс, суфікс.**

3. Утвори від поданих слів спільнокореневі за допомогою суфікса **-н-**. Запиши утворені пари слів. Що цікавого є в утворених словах? Розбери їх за будовою.

Зразок: *бетон — бетонний*.

День, осінь, сон, кінь, туман.

4. Прочитай вірш. Придумай заголовок. Випиши спільнокореневі слова. Розбери їх за будовою. Поясни, як утворилося кожне слово.

У веселому танку́ крутяться сніжинки.
Як снігурка у вінку молода ялинка.
На калині снігурі спочивати сіли.
Хуртовини снігові все сніжком покрили.

Валентина Бутрім

5. Прочитай, де побували друзі. Що нового ти дізнався / дізналася з цього тексту?

На Волині поблизу міста Шацьк розташовані Шацькі **озера**. Узимку вони покриваються міцним шаром льоду і перетворюються на **прекрасну ковзанку**. Тут можна покататися на ковзанах. Але значно цікавіше — на буєра́х. Це вітрильники на ковзанах.

6. Випиши з тексту про озера виділені слова в колонку. Добери до кожного споріднене і запиши. Розбери їх за будовою.

7. Друзям цікаво, які зимові розваги тобі подобаються. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Спиши вірш. Розбери за будовою виділені слова.

Лютий в гості на **гостину** кличе всю свою **родину**.
Та родина — не мала, суне й суне без числа.
Морозища, морозеньки — і **великі**, і **маленькі**;
завірюхи клаповухі, і сніжинки-балеринки,
і **вітренко**, і **вітрисько** — вже вони близенько,
близько.

Оксана Сенатович

РОЗБИРАЙ СЛОВА ЗА БУДОВОЮ

1. Читалочка дізналася про звичай наших предків. Прочитай текст про нього. Чи є в ньому щось нове для тебе?

У древніх слов'ян був красивий звичай. До свята Нового року вони вирощували в діжках квітучу вишню. Деревце прикрашали іграшками, горіхами, яблуками. Поступово вишню стала заміняти зелена ялина.

2. Родзинка пропонує дібрати спільнокореневі слова до **одного** з поданих. Запиши їх і розбери за будовою.

вишня　　ялина

3. Ґаджик знайшов іншу інформацію про Новий рік. Прочитай її. Про які традиції ти дізнаєшся вперше? Чи подобаються вони тобі?

Новий рік святкують усі народи, але кожний по-своєму.

Англійці опівночі відчиняють задні двері будинку, щоб через них тихесенько втік **старий** рік.

В Угорщині в перші хвилини Нового року страшнючим гамором відганяють від **домівок** злих **духів**.

У Греції напередодні Нового року **маленькі** діти залишають біля каміна свої черевички для **подаруночків**.

В Італії в останні хвилини старого року зі страшним гуркотом падають з вікон **старі** меблі, посуд.

4. Випиши з тексту виділені слова. Розбери їх за будовою.

5. Друзям цікаво, яких новорічних традицій дотримуються в твоїй родині. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

6. Відгадай загадки Родзинки. Запиши слова-відгадки. Розбери їх за будовою.

1. Спробуй задумане слово вгадати:
префікс у нім, як у слові проспати.
Корінь у слові **гуляю** впізнай.
Суфікс такий, як у слові **веснянка,**
закінчення в слові **калина** шукай.

2. Корінь в слові **написати,**
префікс в слові **заспівай,**
а закінчення та суфікс
в слові **книжка** пошукай.

7. Допоможи Ґаджикові визначити, яке слово має таку будову. Запиши його і познач усі частини слова.

Свято, подарунки, подвір'я, дітвора.

8. Допоможи Щебетунчикові дібрати слова за кожною схемою. Запиши їх. Познач у них усі частини слова.

9. Відгадай загадки Родзинки. Запиши виділені слова і слова-відгадки. Розбери їх за будовою.

1. Що за слово, відгадай:
корінь у **садку** сховався,
префікс у **постіль** забрався,
а закінчення та суфікс
в слові **хмарка** пошукай.

2. У слові **захід** корінь загубився,
у **переході** префікс пошукай.
У слові **сонний** суфікс притаївся,
у **золотий** — закінчення впізнай.

РОЗПІЗНАВАЙ СЛОВА З ОРФОГРАМАМИ

1. Підкажи Ґаджикові, які букви треба вибрати з дужок. Спиши речення, розкривши дужки.

(В,в)ишитий рушник — символ (У,у)країни.

Проведи дослідження!

1. Поясни, які правила тобі довелося пригадати, щоб виконати завдання.
2. Прочитай, як називається частина слова, яку треба перевіряти за правилом.

Частина слова або речення, написання якої треба перевіряти за правилом, називається **орфограмою**.

Наприклад: *У слові* ***Дніпро*** *орфограма —* «***велика буква в назві річок***».

2. Поясни Щебетунчикові, яка орфограма об'єднує слова кожного ряду. Спиши ряди слів. Підкресли орфограми.

1. Прощання, вітання, вишивання.
2. На рушнику, з орнаментом, до свята.
3. Чернівці, Рівне, Житомир.

3. Допоможи Родзинці дібрати приклади слів з поданими орфограмами. Запиши дібрані слова. Підкресли орфограми.

1. Вживання апострофа.
2. Слова з буквосполученням **ьо**.
3. Велика буква в іменах.

4. Прочитай текст. Поясни Читалочці, які орфограми пропущено в словах. Придумай заголовок до тексту.

Із часів незалежності ..країни вишиванка почала повертатися в наше жит..я. Її носять як святковий і патріотичний одя.. . Нікого не здивує с..огодні вишита сорочка в поєднán..і зі строгим костюмом.

5. Прочитай інформацію Родзинки. Запиши виділені речення, розкривши дужки. Підкресли орфограми.

Студенти (з)міста (Ч,ч)ернівці запропонували святкувати навесні День вишиванки. Для цього потрібно зовсім мало. Просто вийти на вулицю у вишиванці. **(За)охочуй своїх друзів і зна(ь,й)омих до щ(ь,й)ого дійства.**

6. Дай відповіді на запитання друзів. Запиши текст за цими запитаннями. Придумай до нього заголовок.

1. Чи є у тебе вишиванка?
2. Чи хотілося б тобі святкувати День вишиванки?
3. А може ти вже долучався / долучалася до цього свята?

7. Чи знаєш ти, коли саме святкують День вишиванки? Разом з дорослими пошукай цю інформацію в інтернеті й запиши. Підкресли в записаному реченні орфограми.

ПЕРЕВІРЯЙ НАПИСАННЯ НЕНАГОЛОШЕНИХ [Е], [И] В КОРЕНЯХ СЛІВ

1. Поясни Читалочці, яка орфограма об'єднує подані слова. Пригадай правило, яким треба скористатися.

М..довий, р..балка, в..сокий, гл..бокий.

Щоб правильно написати слово з ненаголошеним **[е]** чи **[и]** в корені, треба **змінити слово** або **дібрати спільнокореневе**, у якому цей звук буде наголошеним.

2. Добери перевірні слова до слів попереднього завдання й запиши їх парами. Постав наголос.

3. Допоможи Родзинці вибрати в колонках перевірні слова до виділених. Запиши їх парами.

ч..стота	честь	**в..ршина**	високий
	чисто		вершник
	чистенько		верхній

4. Допоможи Щебетунчикові вставити орфограми. Спиши вірш.

Як я малим збирався нав..сні
піти у світ незнаними ст..жками, —
сорочку мати виш..ла мені
червоними і чорними н..тка́ми.

За Андрієм Малишком

5. Прочитай текст. Поясни Ґаджикові, чим знаменний для українців день **24 серпня**. Випиши в колонку виділені слова. Добери до них перевірні й запиши.

24 серпня 2011 року в Рівному люди масово вийшли на **ц(и,е)нтральний** міський майдан у **виш(и,е)ванках.** Тоді цю подію було занесено до Книги рекордів України.

6. Разом із сусідом / сусідкою по парті виконайте завдання.

1. Знайдіть на карті України місто Рівне.
2. У якій області воно розташоване?
3. Чи знаєш ти, чому Рівненщину називають бурштино́вою столицею?

7. Прочитай плакат і дізнаєшся, що зацікавило друзів у Рівному.

8. Знайди в тлумачному словнику значення слова **бурштин.** Склади з ним речення і запиши.

9. Прочитай, про що дізналися друзі в музеї.

Бурштин буває не тільки жовтим, коричневим та вишневим. Іноді він має зеленуватий, а іще молочний і навіть чорний колір. Щоправда, ці відтінки рідкісні. І видобувають такі унікальні камінчики тільки на Рівненщині. За це область називають бурштиновою столицею України.

10. Випиши з тексту про бурштин назви кольорів. Визнач, які з них містять орфограму. Підкресли її.

11. Як думаєш, чому бурштин називають сонячним камінням? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

12. Добери перевірні слова до поданих. Запиши утворені пари слів. Постав наголос.

гр..чаний — ...	л..сточки — ...
в..чірній — ...	в..селий — ...
т..хенько — ...	м..ритися — ...

ПИШИ ЗАПИСКИ І ПОВІДОМЛЕННЯ

1. Прочитайте із сусідом / сусідкою по парті розмову мами і сина в ролях.

— Дмитрику, де ти був?
— Грав із хлопцями у футбол.
— А чому мене не попередив?
Я ж **хв..лююся.**
— Так тебе ж не було вдома.
— Міг би залишити записку.
— А я не вмію її **п..сати.**

2. Поясни, які орфограми пропущено у виділених словах. Запиши їх, дібравши перевірні слова.

3. Чи вмієш ти писати записки? Перевір себе за правилом.

Записка складається зі **звертання, повідомлення** або **прохання** і **підпису** автора.

4. Прочитай записки друзів. Поясни, що вони пропустили.

Бабусю!
Розбуди мене, будь ласка,
о 7-й годині ранку.

Я пішов гуляти
з друзями на стадіон.
Повернуся близько
6-ої години вечора.
Щедетунчик

У суботу ми з Оленкою йдемо на каток.
Приєднуйся до нас.
Зустрічаємось у дворі о 10-й годині.

5. Як думаєш, кому ці записки можуть адресуватися? Запиши **одну** з них, вставивши пропущені слова.

6. Дай відповіді на запитання Ґаджика.

1. Чи можна надіслати записку без використання паперу? Як саме?
2. Як називається записка, передана за допомогою мобільного телефону?

7. Напиши записку вчительці / вчителеві або комусь із рідних чи другові / подружці.

8. Прочитай повідомлення Ґаджика. Допоможи йому. Добери перевірні слова до поданих і запиши їх парами.

Підкажіть, яку букву (**е** чи **и**) треба писати в словах:

ч..тає, т..мніє, с..ніє, в..дніється, д..вуватися, зам..рзати.

9. Прочитай текст.

Оксанка гукнула із сусідньої кімнати:

— Тату, я зараз надішлю тобі термінове повідомлення по телефону!

Тато усміхнувся:

— Донечко! Краще скажи мені його вголос.

10. Чому усміхнувся тато? У яких випадках надсилають повідомлення по телефону? У яких — пишуть записку?

11. Напиши, що зручніше тобі писати — записку чи повідомлення по телефону. Чому?

ПЕРЕВІРЯЙ НАПИСАННЯ СЛІВ З НЕНАГОЛОШЕНИМИ [Е], [И] ЗА СЛОВНИКОМ

1. Спиши слова. Постав наголос. Підкресли орфограми.

Депутат, президент, директор, горизонт, четвер, хвилина, неділя.

Проведи дослідження!

1. Спробуй дібрати до записаних слів перевірні слова.
2. Який висновок можеш зробити? Перевір себе за правилом.

Якщо до слова **не можна** дібрати перевірне слово, то його написання треба перевіряти **за словником**.

2. Допоможи Щебетунчикові вставити пропущені назви днів тижня. Перевір їх написання за словником. Спиши текст, підкресли орфограми в дібраних словах.

Тиждень починає ... . Після нього приходить ... . За ним настає ... . Четвертий день тижня — ... . А п'ятий — ... . П'ять днів працюємо, а в ... і ... відпочиваємо.

3. Прочитай і розв'яжи задачу Родзинки.

Марійка з дідусем вирушили в похід на третій день тижня. А повернулися з походу через три дні. Поміркуй, у який день тижня Марійка з дідусем вирушили в похід, а в який повернулися.

4. Спиши текст, вставляючи пропущені слова. Доповни його ще **двома** реченнями.

Марійка з дідусем вирушили в похід у ... . А повернулися додому в ... .

5. Запиши слова у дві колонки: до **першої** — ті, що перевіряються **за правилом**, до **другої** — ті, що перевіряються **за словником**. Підкресли орфограми.

Кол..скова, д..тина, т..хенько, зв..чайний, в..чірній, кр..ниця, к..шеня, п..ріг, тр..вога, ст..мніло.

6. Спиши і розв'яжи задачу Ґаджика. Запиши відповідь. Підкресли в словах орфограми.

У неділю мама нагадала, що через два дні в бабусі день народження.

Визнач, у який день тижня бабуся святкуватиме день народження.

Розділ 4.
Дізнайся більше про іменники

РОЗРІЗНЯЙ ІМЕННИКИ — НАЗВИ ІСТОТ І НЕІСТОТ

1. Запиши подані іменники у дві колонки.

Школярі, олівець, артист, ведмідь, трава, телефон, птахи, мікрофон.

ХТО?	ЩО?

Проведи дослідження!

1. Які іменники називають людей і тварин?
2. Які іменники називають усі інші предмети?
3. Прочитай і запам'ятай, як називається кожна група іменників.

Назви людей і тварин — це **назви істот**. Вони відповідають на питання **хто?**

Наприклад: *діти, риба, соловей.*

Назви всіх інших предметів — це **назви неістот**. Вони відповідають на питання **що?**

Наприклад: *будинок, дерево, машина.*

2. Прочитай повідомлення Родзинки. Запитай у вчителя / вчительки значення слів, які тобі не зрозумілі. Випиши в одну колонку **чотири** на́зви **істот**, а в другу — **чотири** на́зви **неістот**.

На Житомирщині є унікальний «Замок Радомисль». Колись тут була паперова фабрика. На папері цієї фабрики була надрукована перша в Києві книга — «Часослов».

Тепер у замку проходять виставки і концерти. Є тра́пезна, де подають старовинні страви та трав'яні чаї. Відтворена і паперова майстерня.

Територія замку з усіх боків оточена водою і парком. Тут б'ють джерела, ростуть рідкісні рослини, живуть видри, норки, бобри, лелеки, плаває риба.

3. Допоможи Щебетунчикові утворити назви **неістот** від поданих слів. Запиши їх.

Школярка, садівниця, шахтар, трактористка, фермер, лісник, двірник.

4. Склади і запиши речення з **двома** словами з попереднього завдання.

5. Розглянь зображення. Розкажи, де побували друзі.

6. Чи хотілося б тобі побувати на фестивалі дерунів? А може тебе цікавить свято іншої їжі? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай, де відбувається фестиваль дерунів. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли назви **істот**.

У місті Коростень щороку у вер(е,и)сні відбува-ється ф(е,и)стиваль д(е,и)рунів. Господині та кухарі з різних р(е,и)гіонів демонструють м(е,и)стецтво приготування д(е,и)рунів. А відвідувачі ф(е,и)стивалю визначають найкращі страви.

РОЗРІЗНЯЙ ВЛАСНІ І ЗАГАЛЬНІ НАЗВИ

1. Спиши речення, вставляючи пропущені слова. Підкресли іменники.

1. Світязь і Синевир — це ... . 2. Україна й Італія — це ... . 3. Леся Українка і Грицько Бойко — це ... .

Проведи дослідження!

1. Поясни, що називають іменники, написані з великої букви.
2. Як думаєш, вони є власними назвами чи загальними? Перевір себе за правилом.

Прізвища, імена, по батькові людей, клички тварин, назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, гір, морів — це **власні назви**. Їх пишемо з **великої** букви.

Загальні назви даються багатьом предметам. Їх пишемо з **малої** букви. Наприклад: *гори Карпати, вулиця Хрещатик, кішка Мурка*.

2. Прочитай текст. Придумай до нього заголовок.

Друзі відвідали парк у місті Ко́ростень на Житомирщині. Там є пам'ятники, які відтворюють історію міста.

Друзі дізналися, що Коростень був столицею древлян. У ньому правив князь на ім'я Мал. Княгиня Ольга помстилася древлянам за смерть свого чоловіка і спалила Коростень. Але потім поставила на тому місці церкву і замолювала свій гріх.

У Коростені народився князь Володимир, який хрестив Київську Русь.

3. Випиши в колонку **власні** назви з тексту про Коростень. Добери й запиши поруч загальну назву до кожного слова.

4. Спиши сполучення слів. Вибери з дужок потрібну букву. Допиши ще **два** сполучення власних і загальних назв.

(Ч,ч)орне (М,м)оре, (Х,х)удожниця (К,к)атерина (Б,б)ілокур, (Р,р)ічка (Д,д)ніпро, (С,с)ело (К,к)алинівка.

5. Дай відповіді на запитання Читалочки. Запиши утворений текст.

1. У якому місті чи селі ти живеш? 2. На якій вулиці? 3. Чи є у вашій місцевості річка, гори, море? 4. Як вони називаються?

6. Допоможи Щебетунчикові дібрати по **три** власні назви до поданих загальних. Запиши їх.

імена	міста	села	річки́

7. Пригадай імена і прізвища **трьох** відомих людей — **співака** або **співачки**, **спортсмена** або **спортсменки**, **письменника** або **письменниці**. Склади з ними речення і запиши. Підкресли власні назви.

ПИШИ ВЛАСНІ НАЗВИ З ВЕЛИКОЇ БУКВИ

1. Разом з однокласниками й однокласницями розіграйте сценку.

Ґаджик: Друзі! А ви знаєте, хто такий Сергій Корольов?

Щебетунчик: Я думаю, це космонавт!

Читалочка: Ні! Це конструктор космічних кораблів.

Родзинка: На його ракетах літали в космос перші космонавти: Юрій Гагарін, Павло Попович та інші.

Ґаджик: А ще Сергій Корольов наш земляк.

Читалочка: Так. Адже він народився в Житомирі.

Родзинка: У цьому місті є музей космонавтики і справжній космічний корабель.

Щебетунчик: Мені дуже хочеться там побувати!

2. Випиши з розмови друзів власні назви. Підкресли в них орфограми.

3. Розглянь малюнки. Напиши, де побували друзі, і що кого зацікавило.

4. Прочитай інформацію Ґаджика. Поясни, як розумієш значення виділених слів. Перевір себе за тлумачним словником.

З давніх-давен люди вдивлялися в небо. Зорі, сузір'я, планети називали іменами богів. Нові часи — нові відкриття. З'явилися на небі нові назви, багато з яких пов'язані з Україною.

Ось лише деякі з українських імен у космосі: **астеро́їд** Україна, малі планети — Володимир (на честь князя Володимира), Леся Українка, Іван Франко, **кра́тери** — Тарас Шевченко, Сергій Корольов... Багато малих зірок мають назви українських міст: Київ, Полтава, Одеса та інші.

За Аллою Корсунь

5. Випиши в колонку власні назви з тексту про космос. Запиши поряд дві загальні назви до кожного з виписаних слів.

Зразок: *Борис Патóн — учений і кратер.*

6. Прочитай повідомлення Читалочки. Доповни останнє речення. Спиши текст, розкривши дужки.

Першим (У,у)країнцем у космосі був (П,п)авло (П,п)опович. Він літав у космос двічі. Звісно, його вважали радянським космонавтом. Але народився і виріс він у (М,м)істечку (У,у)зин, що на (К,к)иївщині.

Першим космонавтом незалежної (У,у)країни став ... .

7. Пригадай **п'ять** імен і прізвищ відомих людей України. Запиши, хто ці люди. Підкресли власні назви.

Зразок: *Леонід Каденюк — перший космонавт незалежної України.*

РОЗПІЗНАВАЙ ІМЕННИКИ, ЯКІ УТВОРИЛИСЯ ВІД ДІЄСЛІВ І ПРИКМЕТНИКІВ

1. Постав питання до поданих слів. Поясни, до якої частини мови вони належать.

Лікар, дослідження, знання, добро, школа, милосердя, мудрість, діти.

Проведи дослідження!

1. Випиши в колонку іменники, які не можна проілюструвати малюнками.
2. Поясни, від яких частин мови вони утворились.
3. Запиши ці слова в другу колонку.
4. Зроби висновок — від яких частин мови можуть утворюватися іменники.

2. Утвори іменники від поданих прикметників за зразком.

Зразок: *чемний — чемність.*

Швидки́й, молодий, спритний, здоровий, смачний, щедрий.

3. Із **двома** з утворених іменників склади і запиши речення.

4. Прочитай заголовок, який зацікавив Читалочку. Як думаєш, про який фонтан ітиметься в тексті?

Найбільший фонтан у Європі

5. Дізнайся з тексту, чи правильно ти думав / думала. Зі слів, що в дужках, утвори іменники.

Найбільший у Європі плавучий фонтан розташований у Вінниці! Це навіть не один фонтан, а світломузичне шоу фонтанів. **(Неповторний) і (красивий) фонтанів викликає (захоплюватися) у глядачів. Справляє на них неймовірне (вражати).**

(Унікальний) вінницького фонтана в тому, що він плавучий. Для (зберігати) взимку фонтан затоплюється і перебуває під льодом.

6. Випиши з тексту в колонку слова, подані в дужках. Утвори від кожного іменник і запиши в другу колонку.

7. Спиши виділену частину тексту про фонтан, замінивши слова, що в дужках, утвореними іменниками.

8. Дай відповіді на запитання Ґаджика.

1. Чому фонтан працює з середини квітня до кінця жовтня?
2. Чому світломузичне шоу фонтанів відбувається ввечері?

9. Чи хотілося б тобі потрапити на шоу фонтанів? А може ти там уже побував / побувала? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

10. Утвори іменники від поданих дієслів за зразком. Із **двома** з утворених іменників склади і запиши речення.

Зразок: *читати — читання.*

Змагатися, полювати, сміятися, бігати, плавати, співати.

ВИЗНАЧАЙ РІД ІМЕННИКІВ

1. Прочитай слова в колонках.

автобус	вулиця	місто
океан	річка	озеро
лимон	грушка	яблуко
ведмідь	сорока	кошеня

Проведи дослідження!

1. Визнач, у якій колонці іменники можна замінити словом **він**.
2. У якій колонці іменники можна замінити словом **воно**?
3. Яким словом можна замінити іменники в колонці, що залишилася?
4. Прочитай правило про ці групи іменників на наступній сторінці.

Іменники, які можна замінити словом **він**, належать до **чоловічого** роду. До них можна додати слово **мій**. Наприклад: *плащ (він, мій)*.

Іменники, які можна замінити словом **вона**, належать до **жіночого** роду. До них можна додати слово **моя**. Наприклад: *куртка (вона, моя)*.

Іменники, які можна замінити словом **воно**, належать до **середнього** роду. До них можна додати слово **моє**. Наприклад: *пальто (воно, моє)*.

2. Допоможи Ґаджикові визначити рід поданих іменників. Запиши їх у відповідні колонки.

Книжка, ліс, море, скромність, сором, батько, добро, дочка́, курча, шафа, стіл, дзеркало.

ЧОЛОВІЧИЙ РІД (він, мій)	ЖІНОЧИЙ РІД (вона, моя)	СЕРЕДНІЙ РІД (воно, моє)

3. Разом з однокласниками / однокласницями дайте відповіді на запитання Родзинки.

1. Чи знаєш ти, що таке гіпсова пов'язка?
2. Для чого її використовують?
3. Хто винайшов гіпсову пов'язку?

4. Дізнайся з тексту, чи правильно ви відповіли на останнє запитання Родзинки.

На околиці Вінниці є **музей** Миколи Івановича Пирогова. Це відомий хірург, який винайшов гіпсову пов'язку.

На території музею розміщені **будинок**, у якому жила **сім'я** лікаря, **аптека**, **церква**, **парк**. Тут можна дізнатися багато цікавого про **життя** хірурга.

5. Придумай заголовок до тексту про музей. Спиши текст. Визнач рід виділених іменників. Познач його над словами за зразком.

с. р.

Зразок: *дерево*.

6. Ознайомся з графіком роботи музею. Випиши назви днів тижня. Познач рід цих іменників.

7. З'ясуй, чи зможуть друзі потрапити в музей, якщо приїдуть туди в середу о 17 годині 10 хвилин. Поясни чому. Запиши своє пояснення.

8. Прочитай текст. Спиши обведену частину. Визнач рід виділених іменників. Познач його над словами.

У Вінниці є цікаві скульптури.

На одній з вулиць стоїть бронзовий **музикант**. На іншій — **поет**. Біля будинку сидять **художник** і його **пудель**. Є ще **дівчина** на кулі, одягнута у вишиванку. А в центрі міста — велична **власниця** готелю, одягнена в металеве **мереживо**.

Біля цих скульптур усі охоче роблять се́лфі.

ЗМІНЮЙ ІМЕННИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Прочитай слова. Визнач, до якої частини мови вони належать.

дівчина	дівчата
будинок	будинки
птах	птахи

Проведи дослідження!

1. Поясни, чим відрізняються слова першої і другої колонок.
2. У якій колонці іменники мають форму однини?
3. У якій колонці іменники вжито у формі множини? Перевір себе за правилом.

Іменники змінюються за **числами**.
Іменники в **однині** називають **один** предмет. Наприклад: *їжак, олівець*.
Іменники у **множині** називають **два** і **більше** предметів. Наприклад: *їжаки, олівці*.

2. Прочитай вірш. Що ти знаєш про його автора?

Садок вишневий коло хати,
хрущі над вишнями гудуть.
Плугатарі з плугами йдуть,
співають ідучи **дівчата,**
а **матері** вечерять ждуть.

Сім'я вечеря коло хати,
вечірня **зіронька** встає.
Дочка вечерять подає,
а **мати** хоче научати,
так **соловейко** не дає.

Тарас Шевченко

3. Випиши з вірша виділені іменники у дві колонки.

ОДНИНА	МНОЖИНА

4. Прочитай повідомлення Родзинки. Чи є в ньому щось нове для тебе?

Ми шануємо (Т,т)араса (Ш,ш)евченка не тільки за вірші, а й за його чудові малюнки.

Дуже любив малювати малий Тарас. Малював не завжди на папері, іноді на стінах вуглинкою або на піску паличкою.

Пройшов час. (Т,т)арас (Ш,ш)евченко став відомим (Х,х)удожником. Ми бережемо картини, що їх малював наш великий (Х,х)удожник і (П,п)оет.

За Оксаною Іваненко

5. Спиши виділені частини тексту про Тараса Шевченка, вибравши потрібну букву з дужок. Підкресли іменники. Познач зверху їх число.

одн. мн.
Зразок: *день, друзі.*

6. Прочитай, куди зібралися друзі.

ШЕВЧЕНКОВІ МІСЦЯ НА ЧЕРКАЩИНІ

Програма поїздки:
- Село Моринці – тут народився Тарас Шевченко.
- Село Шевченкове – тут пройшли дитячі роки Тараса.
- Тарасова криниця – з неї малий Тарас носив воду.
- Тарасова гора – тут похований великий поет.

7. Випиши з програми поїздки іменники — загальні назви, які вжито в однині, у колонку. Познач їх рід. Утвори від кожного форму множини і запиши в другу колонку.

8. Що ти дізнався / дізналася про Тараса Шевченка на уроці? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

9. Прочитай текст і спиши, вибравши потрібну букву з дужок. Випиши виділені іменники, зміни їх за числами.

На (Ч,ч)еркащині є (М,м)істо (К,к)анів. Тут на високому березі (Д,д)ніпра стоїть пам'ятник (Т,т)арасові (Ш,ш)евченку. Це місце називається (Т,т)арасовою (Г,г)орою. На цій (Г,г)орі похований великий український (П,п)оет.

ДІЗНАЙСЯ ПРО ІМЕННИКИ, ЯКІ НЕ ЗМІНЮЮТЬСЯ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Ґаджик дібрав цікаві слова. Прочитай їх. Визнач, у якій колонці іменники вжито в однині, а в якій — у множині.

ножиці	сонце
шорти	щастя
окуляри	молоко
сани	золото

Проведи дослідження!

1. Спробуй змінити слова Ґаджика за числами.
2. Який висновок можеш зробити? Перевір себе за правилом.

В українській мові є слова, які вживаються **тільки в однині** або **тільки у множині**. Наприклад: *любов, ворота*.

2. Спиши слова Ґаджика. Познач у них закінчення.

3. Спиши речення. Підкресли іменники.

1. Хлопчик заглянув у прочинені двері.
2. Найулюбленіша пора школярів — канікули.
3. На вечірнє небо викотився срібний місяць.
4. У Сергійка сьогодні іменини.
5. Леся отримала задоволення від гри на піаніно.
6. У кімнаті лунав дитячий сміх.

4. Випиши підкреслені в попередньому завданні іменники у дві колонки. Підкресли слова, які **не змінюються** за числами.

ОДНИНА	МНОЖИНА

5. Прочитай текст. Запитай у вчителя / вчительки про значення слів, які тобі не зрозумілі.

Друзі відвідали **парк** «Софіївка» в місті Умань. Цей мальовничий **куточок** викликав великий **подив** і **захоплення**. Тут вони побачили Єлисе́йські поля й англійський парк з рослинами, завезеними з різних країн світу. Кавказька **гірка** перенесла їх у сонячну Грузію. Особливо здивували розкішні альтанки, кам'яні гроти, каскади, підземний водяний **туне́ль**. Нікого не залишила байдужим зелена ошатність дерев і кущів. Недаремно «Софіївку» називають уманським дивом.

6. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про «Софіївку».Познач над кожним його рід. Зміни ці слова за числами і запиши в другу колонку. Які слова **не вдалося** змінити? Поясни чому.

7. Чи виникло в тебе бажання відвідати парк в Умані? Поясни чому. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Прочитай, як Щебетунчик змінив іменники за числами. Поясни, якої помилки він припустився.

ОДНИНА	МНОЖИНА
сміх	сміхи
біг	біги
штан	штани
ножиця	ножиці

9. Прочитай іменники. Випиши ті, які **не змінюються** за числами. Із **трьома** з них склади і запиши речення.

Метро, автобус, ковзани, джинси, джип, шимпанзе, мавпа, інтернет, телефон, штани, мікрофон.

Розділ 5.
Досліджуй прикметники

РОЗПІЗНАВАЙ ПРИКМЕТНИКИ

1. Прочитай текст. Визнач, до якої частини мови відносяться виділені слова. Обґрунтуй свою думку.

Соковиті **помідори** і солодкі **кавуни** Херсонщини славляться на всю Україну. Ласкаве херсонське **сонце** дало цим плодам чудовий **смак**.

2. Знайди в тексті слова, які характеризують виділені іменники. Запиши утворені сполучення слів за зразком.

Зразок: *край (який?) степовий.*

Проведи дослідження!

1. На які питання відповідають слова, що характеризують іменники?
2. Що вони називають?
3. Пригадай, як називаються такі слова. Перевір себе за правилом.

Частина мови, яка називає **ознаки** предметів і відповідає на питання **який?, яка?, яке?, які?,** називається **прикметником**. Наприклад: *добрий, біла*.

3. Прочитай текст. Випиши в колонку виділені слова. Добери до них прикметники і запиши в другу колонку.

Чи може **місто** бути півостровом? А чи може **півострів** заховатися в назві міста? Виявляється, може, якщо це місто — Херсон. Його **назва** походить від давньогрецького слова Херсоне́с. У перекладі українською мовою воно означає півострів. Ось так Херсон заховав у своїй назві півострів!

4. Прочитай, що дізнався про Херсон Щебетунчик. Поясни, як розумієш слово **катакомби**. Перевір себе за словником.

Під Херсоном є підземні катакомби. Мало відомо, що ховають у собі ці **темні** та **сирі** тунелі. Існує легенда, що там є піратське сховище.

СЛОВНИК

КАТАКО́МБИ — підземні ходи, лабіринти.

5. Спиши текст про катакомби. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

6. До виділених у тексті про катакомби прикметників добери антоніми. Запиши їх парами.

7. Прочитай, що дізналася Родзинка про Херсон. Доповни її розповідь прикметниками з довідки і запиши.

Херсон — ... ... порт. З давніх-давен ... місто приваблювало людей з ... країн. Тому тут дотепер у ... частині міста чути ..., ..., ..., ... мови.

Довідка: *чудове, великий, морський, різні, стара, італійська, грецька, турецька, татарська.*

8. Випиши з поданих слів прикметники. Підкресли ті, якими можна описати Херсон.

Сучасне, узлісся, білосніжний, кататися, чисте, морська, будинок, гроза, історичне, давнє, українське, південь.

9. Що ти знаєш про місто Херсон? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

10. Випиши з підручника для читання **три** речення з прикметниками. Підкресли прикметники хвилястою лінією.

ВСТАНОВЛЮЙ ЗВ'ЯЗОК ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ

1. Щебетунчик повідомив друзям цікаву інформацію. Ознайомся з нею.

Херсонський морський порт до війни був великий і потужний. Він об'єднував річковий, морський, залізничний, автомобільний транспорт. З порту вирушали у далекі країни величезні кораблі. Вони перевозили різноманітні вантажі.

2. Спиши повідомлення Щебетунчика. Підкресли прикметники.

Проведи дослідження!

1. Прочитай записаний текст без підкреслених прикметників.
2. Поясни, яку роль виконують прикметники в мовленні. Перевір свої думки за правилом.

Прикметники в реченні зв'язані з **іменниками**. Вони допомагають детальніше і точніше уявити предмет.

3. Розглянь малюнки. Запиши їхні назви. Добери по **2–3 прикметники** до кожного слова і запиши під ним.

4. Прочитай повідомлення Ґаджика. Спиши останнє речення з тексту. Підкресли прикметники й іменники, з якими вони зв'язані.

На Херсонщині до війни був унікальний заповідник Асканія-Нова. На його території жили різні види місцевих степових тварин. А також тварини, привезені з Європи, Азії, Африки, Австралії, Америки.

У заповіднику гарно прижилися африканський страус, американський бізон, індійська антилопа, двогорбий верблюд, шотландський поні, зебра, рожевий фламінго, степовий орел.

5. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

На березі Чорного моря розташоване привабливе місто Скадо́вськ. До війни тут були чисті піщані пляжі. Морська вода прозора і тепла. У Скадовську знаходилися дитячі курорти. Після нашої перемоги тут знову зможуть відпочивати щасливі діти.

6. Випиши з тексту про Скадовськ сполучення іменників із прикметниками. Доповни кожне з них своїм прикметником.

Зразок: *бурі (які?) чорні, піщані, сильні.*

7. Чи доводилося тобі відпочивати на морі? Чи ти тільки мрієш там побувати? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Прочитай текст. Спиши, розкриваючи дужки. Підкресли прикметники хвилястою лінією, а іменники — прямою.

На території (сонячна) Херсонщини змішалися три стихії: (глибока) во́ди, (невисока) го́ри і (піщані) пустеля. Вона справді тут є. Називається — (Оле́шківський) піски́.

ЗМІНЮЙ ПРИКМЕТНИКИ ЗА ЧИСЛАМИ

1. Читалочка хоче поділитися з тобою інформацією про Одесу. Прочитай її.

Мальовничий берег Чорного моря прикрашає чарівне місто Одеса. Його називають українською столицею гумору. Першого квітня тут офіційний вихідний. Веселі одесити святкують День сміху.

Під Одесою розміщені великі катакомби. Їх полюбляють відвідувати зацікавлені туристи.

Одеса, виявляється, є і в космічному просторі. На честь міста названа **далека зірка**.

Проведи дослідження!

1. Прочитай виділене в тексті сполучення слів. Про скількох зірок у ньому йдеться?
2. У якому числі вжито іменник **зірка** — однині чи множині?
3. Зроби висновок про число прикметника **далека**. Перевір себе за правилом.

Прикметник стоїть у тому **числі**, що й **іменник**, з яким він зв'язаний. Наприклад: *теплий день, теплі дні*.

2. Випиши з повідомлення Читалочки **два** сполучення прикметника з іменником в однині і **два** — у множині.

3. Розпитай в однокласників / однокласниць, кому з них довелося побувати в Одесі. Що вам ще відомо про це місто?

4. Зміни число поданих сполучень слів і запиши.

кругосвітні подорожі — ... сонячні дні — ...
морські порти — ... південні ворота — ...

5. У якому словосполученні тобі **не вдалося** змінити число? Поясни чому.

6. Улітку Родзинка відвідала Одесу. Прочитай її спогади.

Центральна вулиця Одеси називається Дерибáсівська. Вона пішохідна. Тут ростуть **старі розлогі дерева**. За ними видніються **ошатні споруди**.

7. Випиши з тексту виділені слова. Зміни їх за числами.

Зразок: *розкішний сад — розкішні сади.*

8. Поміркуй, чим схожі міста Херсон і Одеса. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

9. Спиши сполучення слів, узгодивши прикметники з іменниками в числі. Із **двома** сполученнями слів склади і запиши речення.

(Морські) набережна, (тепле) моря́, (привітний) містя́ни, (пішохідні) вулиця.

ЗМІНЮЙ ПРИКМЕТНИКИ ЗА РОДАМИ

1. Спиши сполучення слів. Познач закінчення в прикметниках.

морський порт
морська вода
морське повітря

Проведи дослідження!

1. Визнач рід іменників у сполученнях слів.
2. Поясни, чи змінюється прикметник зі зміною роду іменника.
3. Чи можна стверджувати, що прикметники змінюються за родами? Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Прикметники в однині **змінюються за родами**. Прикметник має такий рід, як іменник, з яким він зв'язаний. Наприклад: *зелена трава, зелене дерево, зелений кущ*.

У **множині** рід прикметника **не визначається**.

2. Прочитай інформацію Ґаджика. Випиши з виділених речень сполучення іменників з прикметниками. Познач рід прикметників.

ж. р.
Зразок: *чиста вода*.

Одеса — велике місто. За кількістю жителів воно посідає третє місце в Україні. **Морський порт в Одесі є найбільшим у нашій державі.**

Назву місту дала французька мова. У ній є вислів, що означає «достатньо води». Якщо його прочитати у зворотному напрямку, то отримаємо слово «одеса».

3. Спиши сполучення слів, вставляючи пропущені закінчення. Склади речення з **одним** зі сполучень слів і запиши. Розбери за будовою виділений прикметник.

Яскрав.. сонце; **прибережн.. територія**; морськ.. пляж.

4. Прочитай і спиши текст. Підкресли прикметники разом з іменниками, з якими вони зв'язані.

Є на Одещині містечко Вилкове. У ньому незвичайні вулиці. Замість них — широкі та вузькі канали з водою.

Як місцеві жителі пересуваються містом? Дуже просто! Їхній транспорт — великі і малі човни.

5. Постав підкреслені сполучення слів у формі однини й запиши. Познач рід кожного прикметника.

6. Чи хотілося б тобі побувати в такому місті, як Вилкове? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Спиши текст, вставляючи пропущені закінчення. Підкресли прикметники. Познач їх рід.

В Одесі розташований найстаріш.. міськ.. ринок у Європі. Він називається «Привоз». Тут завжди йде жвав.. торгівля. Сонячн.. південн.. місто приваблює покупців з різних країн.

ВИЗНАЧАЙ РОДОВІ ЗАКІНЧЕННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

1. Прочитай повідомлення Ґаджика. Випиши виділені сполучення слів.

На півдні України, там, де **спокійна річка** Інгу́л впадає в могутній Південний Буг, розкинулось **чудове місто** Миколаїв. Назване воно на честь Святого Миколая, покровителя моряків.

У Миколаєві є катакомби. Це цілий **підземний лабіринт**.

Проведи дослідження!

1. Познач рід прикметників у виписаних сполученнях слів.
2. Виділи в них закінчення.
3. Зроби висновок, які закінчення мають прикметники чоловічого, жіночого і середнього родів. Перевір себе за правилом.

Прикметники **чоловічого** роду мають закінчення **-ий**, **-ій** (*гарний чоловік, синій колір*), **жіночого** роду — **-а**, **-я** (*гарна жінка, синя хустка*), **середнього** роду — **-е**, **-є** (*гарне пальто, синє небо*).

2. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши речення, у яких є прикметники в **однині**. Підкресли їх, познач закінчення.

Миколаїв — відоме місто. Про нього кажуть, що це справжня фабрика кораблів. До війни у Миколаєві будували різні судна: пасажирські, військові, риболовецькі, науково-дослідні. Всі судна виходили у великий океан.

3. Спиши сполучення слів, вставляючи відповідні закінчення. З **одним** зі сполучень склади і запиши речення.

1) давн.., близьк.. друг;
2) вранішн.., лагідн.. сонце;
3) могутн.., широк.. річка.

4. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Запитай у вчителя / вчительки про значення слів, які тобі незрозумілі.

У Миколаєві розташована астрономічна **обсерва-то́рія**. Тут проводять спостереження за небесними тілами. Працівники обсерваторії складають мореходні та зоряні карти. Навчають моряків орієнтуватися в океанах за допомогою зірок.

5. Випиши з тексту про обсерваторію речення, у якому є прикметники у множині. Познач у них закінчення. Зроби висновок, яке закінчення мають прикметники у множині.

6. Чи хотілося б тобі побувати в обсерваторії? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай і спиши текст. Встав пропущені закінчення прикметників.

На Миколаївщині був популярн.. курорт Ко́блеве. Це велик.. село на березі Чорного моря. Тут приємн.., комфортн.. клімат. Прозор.. і тепл.. вода.

ПРИКРАШАЙ СВОЄ МОВЛЕННЯ ПРИКМЕТНИКАМИ

1. Розглянь рекламний плакат. Розкажи, яку інформацію він містить.

2. Розглянь світлини картин Івана Айвазовського. Зроби висновок, що малював цей художник.

3. Прочитай текст, щоб перевірити, чи правильно ти думаєш.

Іван Айвазовський — відомий художник, який написав багато полотен на морську тематику. Він жив і працював у Криму.

4. Прочитай розповідь Ґаджика про картину І. Айвазовського. Чи зрозуміло, яку саме картину він описав?

Море ..., ..., ... На морі ..., ... корабель. Його оточують ..., ..., ... хвилі. Картина викликає ... настрій.

5. Доповни розповідь Ґаджика словами з довідки і запиши.

Довідка: *неспокійне, розбурхане, суворе, самотній, беззахисний, великі, небезпечні, безпощадні, тривожний.*

6. Прочитай утворений текст. Чи зрозуміло тепер, яку з картин, зображених у завданні 2, описав Ґаджик?

7. Якою частиною мови є вставлені в розповідь Ґаджика слова? Зроби висновок про роль прикметників у мовленні.

8. Розглянь малюнки. Як думаєш, хто з хлопчиків розбив м'ячем вікно, а хто — забив гол.

9. Придумай хлопчикам імена. Вибери з довідки прикметники, які характеризують кожного з футболістів. Склади з прикметниками речення про кожного хлопчика і запиши.

Довідка: *радісний, задоволений, похнюплений, сумний, щасливий, пригнічений.*

10. Склади про одного з хлопчиків розповідь (*3–4 речення*) і запиши. Використай прикметники.

11. Спиши текст, добираючи пропущені прикметники.

... містечко «Казка» мешканці Миколаєва називають українським Діснейле́ндом. На території містечка є ... будиночки. Біля них стоять ... герої. На клумбах ростуть ... рослини. А ще тут проходять ... турніри.

Розділ 6.
Розпізнавай числівники

ПРИГАДАЙ ЧИСЛІВНИКИ

1. Прочитай повідомлення Ґаджика.

У центрі України розташована Кіровоградська область. Її оточує **шість** сусідніх областей. Кіровоградщина розділена на **двадцять один** район. На території області — **дванадцять** міст.

Проведи дослідження!

1. Що називають виділені слова?
2. На яке питання вони відповідають?
3. Пригадай, як називається ця частина мови. Перевір себе за правилом.

Частина мови, яка називає **числа** і відповідає на питання **скільки**?, називається **числівником**.

Наприклад: *п'ять, сорок три*.

2. Виконай завдання Родзинки.

1. Знайди на карті України Кіровоградську область.
2. Назви́ області, з якими вона межує.
3. Як називається центр Кіровоградської області?
4. Чи знаєш ти, чому це місто має таку назву?

3. Відповідь на останнє запитання Родзинки знайди в тексті.

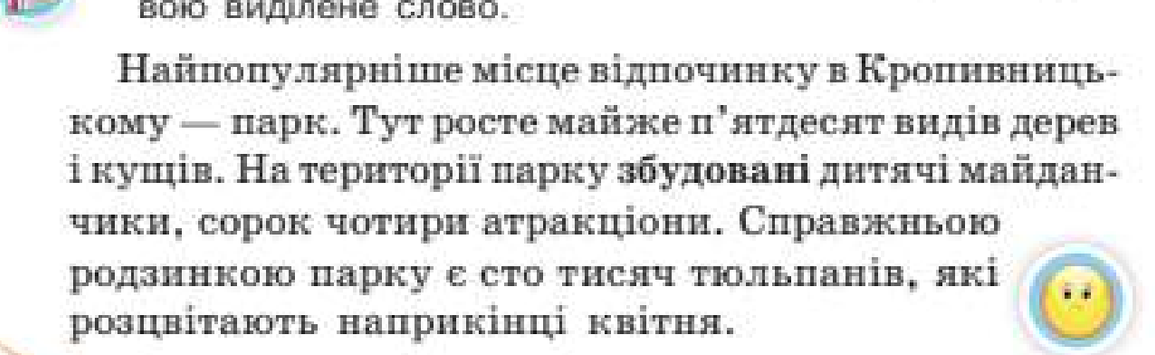
Місто Кропивни́цький назване на честь Марка Кропивницького. Це талановитий режисер і актор. Майже сто сорок років тому М. Кропивницький створив перший в Україні театр, де вистави відбувалися українською мовою. За своє життя Марко

Кропивницький зіграв понад п'ятсот ролей. Написав понад сорок п'єс. Він також організував перший в Україні дитячий театр, акторами в якому були лише діти.

За інтернет-джерелами

4. Випиши з тексту про Марка Кропивницького речення, у яких є числівники. Підкресли ці частини мови.

5. Читалочка побувала в театрі. Розглянь її квиток.

6. Дай відповіді на запитання Щебетунчика.

1. У якому театрі побувала Читалочка? 2. Яку виставу дивилася? 3. Якого числа відбулася вистава? 4. Коли був початок дійства? 5. На якому місці сиділа Читалочка? 6. Скільки коштує квиток?

7. Запиши відповіді на 3, 4, 5 і 6 запитання Щебетунчика. Числа записуй словами. Підкресли числівники.

8. Чи доводилось тобі відвідувати театр? Чи хотілося б побути актором / акторкою? Яку роль ти мрієш зіграти? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

9. Спиши текст. Підкресли числівники. Розбери за будовою виділене слово.

Найпопулярніше місце відпочинку в Кропивницькому — парк. Тут росте майже п'ятдесят видів дерев і кущів. На території парку **збудовані** дитячі майданчики, сорок чотири атракціони. Справжньою родзинкою парку є сто тисяч тюльпанів, які розцвітають наприкінці квітня.

ПРАВИЛЬНО НАГОЛОШУЙ І ЗАПИСУЙ ЧИСЛІВНИКИ

1. Друзі хочуть розповісти про ще одне цікаве місто в Україні. Прочитай їхнє повідомлення.

Запоріжжя розкинулося на обох берегах Дніпра. У місті велика кількість потужних заводів. І, водночас, багато затишних куточків природи. Тут розташована найпотужніша в Україні гідроелектростанція — Дніпрогес.

Проспект Соборний у Запоріжжі — один із найбільших у Європі. Його довжина — 11 кілометрів. Він виходить на греблю Дніпрогесу. А довжина греблі становить майже 2 кілометри.

2. Спиши виділену частину тексту. Числа записуй словами. Підкресли власні назви.

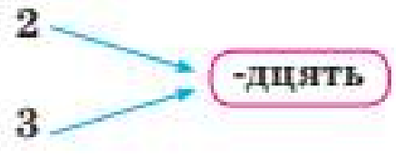
3. Визнач довжину проспекту разом із греблею. Відповідь запиши. Число записуй словом.

4. Разом з однокласниками / однокласницями пригадайте і запишіть числівники з апострофом. Поділіть їх на склади для переносу.

5. Склади і запиши речення з **двома** із записаних числівників з апострофом.

6. Разом із сусідом / сусідкою по парті позмагайтеся, хто більше утворить числівників, які закінчуються на **-надцять**. Запиши свої слова. Постав наголос. Перевір себе за словником.

7. Утвори і запиши числівники за поданою схемою. З **одним** із них склади і запиши речення.

8. Прочитай інформацію про Запоріжжя.

- Площа Запоріжжя становить 331 квадратний кілометр, і це п'яте за площею місто в Україні.
- У Запоріжжі працює музей автомобілів «Фаетóн». Там понад 150 автомашин з різних країн.
- У Запоріжжі розташований найбільший острів на Дніпрі — Хóртиця. Він простягнувся на 12 кілометрів.

9. Яка інформація тебе найбільше зацікавила або здивувала? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

10. Спиши текст. Числа записуй словами.

За 30 років незалежності України запорізькі спортсмени більш як 130 разів перемагали на міжнародних змаганнях. З них 27 разів — піднімалися на найвищу сходинку. Запоріжці принесли країні 4 срібні та 16 бронзових олімпійських медалей.

ПРАВИЛЬНО ЧИТАЙ ЧИСЛОВІ ВИРАЗИ

1. Прочитай повідомлення Родзинки.

Дніпрогес існує вже понад 80 років і вражає своїми розмірами. Адже довжина греблі — майже 2000 метрів, висота — 60 метрів. А це як два будинки у 9 поверхів.

2. Спиши текст про Дніпрогес. Числа записуй словами. Постав наголос у числівниках.

3. Пригадай назви **зимових** і **весняних** місяців. Поєднай кожну з одним із поданих чисел. Запиши утворені дати. Числа записуй словами.

11 14 16 18 25 30

4. Допоможи Ґаджикові правильно прочитати й обчислити числові вирази. Починай читати зі слів **до** або **від**.

Зразок: *до двох додати п'ять — буде сім.*

14 + 11 = ... 35 − 20 = ... 50 + 39 = ... 100 − 34 = ...

5. Прочитай повідомлення Щебетунчика.

На Запоріжжі з'явився перший флот запорозьких козаків. Це були військові човни — 20 метрів завдовжки і 4 завширшки. Їх називали чайки. Вони вміщували 60 озброєних козаків. Кожен мав 2 рушниці, запас куль і пороху, шаблю. На борт брали 5 гармат, запаси питної води і харчів.

6. Обчисли, скільки одиниць вогнепальної зброї було на одному козацькому човні. Відповідь запиши.

7. Ґаджикові цікаво, чи подобається тобі математика. Де ти використовуєш знання з математики? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Спиши текст. Числа записуй словами.

Туристів приваблює острів Хортиця. Він простягнувся посеред Дніпра на 12 кілометрів. Тут є історичний комплекс «Запорозька Січ», Музей запорозького козацтва, піднятий з Дніпра козацький корабель чайка.

На Хортиці неповторна природа. Тут мешкає 30 видів звірів, 120 видів птахів і 15 видів жаб, ящірок.

Українська освітня видавнича група «Оріон» Освітній центр

Розділ 7.
Дізнайся більше про дієслова

РОЗПІЗНАВАЙ ДІЄСЛОВА

1. Прочитай текст. Яке слово в ньому є багатозначним?

Тече, поспішає Дніпро до синього моря. На його берегах **стоїть** місто. Воно **носить** назву великої річки — Дніпро.

Проведи дослідження!

1. Прочитай виділені в тексті слова.
2. Поміркуй, що вони називають.
3. Постав питання до кожного слова. Пригадай, як називаються такі слова. Перевір себе за правилом.

Слова, які називають **дію** предмета і відповідають на питання **що робить?**, **що зробив?**, **що буде робити?**, називаються **дієсловами**.

Наприклад: *знає, читав, напишуть*.

2. Прочитай текст. Випиши дієслова. Поряд у дужках запиши питання до кожного. Познач префікси в дієсловах.

Місто Дніпро розкинулося по обидва береги річки Дніпро. П'ять мостів з'єднують правий і лівий береги.

Під землею у місті працює метрополітен. Його протяжність найменша в Європі, всього шість станцій.

У місті Дніпрі проживає і трудиться майже мільйон мешканців і мешканок.

3. Ґаджик дібрав слова, які називають його улюблені дії. Він думає, що це дієслова. Чи погоджуєшся ти з ним?

Малювання, ліплення, розв'язування, читання, конструювання.

4. Виправ помилки Ґаджика. Утвори від його слів дієслова за зразком і запиши.

Зразок: *прання — прати*.

5. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Спиши текст, розкривши дужки. Підкресли дієслова двома лініями.

У місті (Д,д)ніпро багато різних заводів. Тут випускають складне електронне обладна(н,нн)я. Над його створе(н,нн)ям працюють конструктори.

А ще у (Д,д)ніпрі будують космічні станції, супутники, ракети. Усю цю техніку можна побачити в аерокосмічному музеї.

6. Чи хотілося б тобі побувати в аерокосмічному музеї? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай повідомлення Родзинки. Спиши виділені речення, вставляючи дієслова з довідки. Число запиши словом.

Набережну Дніпра ... унікальний фонтан «Лебідь». Він ... крилами, ... навколо себе, ... струмені води на 50 метрів заввишки. Ним захоплюються туристи і мешканці та мешканки міста.

Довідка: *обертається, викидає, прикрашає, махає*.

8. Запиши слова в три колонки. З **одним** дієсловом склади і запиши речення.

Ракета, козацький, будувати, шанувати, мости, лагодити, фонтан, зимовий, незвичайний.

ЩО?	ЯКИЙ?	ЩО РОБИТИ?

ПРАВИЛЬНО ПИШИ ДІЄСЛОВА НА *-ТЬСЯ, -ШСЯ*

1. Знайди на карті України місто Дніпро. Центром якої області є це місто?

2. Прочитай повідомлення Читалочки. Чи знав / знала ти про це?

Через Дніпропетровщину протікає невелика річка Оріль.

Стоїш на її березі і **милуєшся** кришталевими водами, **прислухаєшся** до їхнього плескоту. **Здається**, чистішої річки не бачив. Ні, не здається! Оріль **визнається** найчистішою річкою Європи!

3. Випиши виділені слова і прочитай їх, дотримуючись правила.

Дієслова на **-ться**, **-шся** вимовляй і пиши так:

ПИШЕМО:	ВИМОВЛЯЄМО:
дивиться	диви[ц':а]
сміємшся	сміє[с':а]

4. Допоможи Ґаджикові виконати завдання. Спиши речення, вставляючи пропущені букви.

1. Вітер грає.. з пожовклим листком: то пожене.. біжком, то підкрада.. нишком.
2. За двома зайцями пожене.. — жодного не спіймаєш.
3. Здає.., часу і не гаю, а не встигаю, не встигаю.

5. Доповни діалог запитаннями. Запиши їх.

— ...?
— Я прокидаюся о сьомій годині.
— ...?
— Я навчаюся в третьому класі.
— ...?
— Зі мною навчаються мої друзі — Оля і Микита.

6. Розглянь малюнки. Що роблять діти? Який у них настрій? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай, відгадай і спиши загадки. Встав пропущені букви в дієсловах.

Всі його люблять,
Всі його чекають.
А подивля.. — і відразу
скривля.. .

Проти печі грі.. ,
без водички мнє.. .

РОЗРІЗНЯЙ ЧАСОВІ ФОРМИ ДІЄСЛІВ

1. Прочитай повідомлення Родзинки. Випиши виділені слова.

На Дніпропетровщині є селище Петриківка. У ньому здавна **розмальовували** посуд, меблі, будинки, паркани. Ці візерунки назвали петриківським розписом.

Щоб зберегти розпис, майстри і майстрині **навчають** цього мистецтва дітей. А діти **передаватимуть** свою майстерність наступним поколінням.

Проведи дослідження!

1. Визнач, яке з виписаних дієслів називає дію, що відбулася в **минулому**. На яке питання воно відповідає?
2. Яке дієслово називає дію, що відбувається в **теперішньому** часі? Постав до нього питання.
3. Яке дієслово називає дію, що відбуватиметься в **майбутньому**? На яке питання воно відповідає?
4. Зроби висновок, чи змінюються дієслова за часами. Перевір себе за правилом.

Дієслова змінюються за **часами**.

У **теперішньому** часі дієслова відповідають на питання **що робить?, що роблять?**. Наприклад: *живе, пишуть*.

У **минулому** часі — на питання **що робив?, що зробив?**. Наприклад: *жив, написав*.

У **майбутньому** — на питання **що робитиме?, що зробить?**. Наприклад: *житиме, напише*.

2. Розподіли дієслова за часами. Запиши їх у **три** колонки: **теперішній** час, **минулий** і **майбутній**.

Співають, створила, розбудить, хвилювалися, фантазують, подарував, припливуть, біліє, прийде.

3. Прочитай текст. Знайди спільнокореневі слова. Визнач, від якого слова вони утворилися.

Село Петриківку майже 500 років тому заснував козак на прізвище Петрик. Сьогодні вироби майстрів і майстринь петриківського розпису славляться на весь світ. Народні художники малюють на них квіти, ягоди, незвичайних птахів. Тарелі, таці, скриньки з петриківським розписом прикрашатимуть оселі людей і через багато років.

4. Випиши з тексту про село Петриківку дієслова. У дужках зазнач їх часову форму.

5. Прочитай і спиши уривок з вірша Євгенія Рослика. Підкресли дієслова, визнач їх час.

Як розквітне квітка у казковім липні,
квітку намалюю, мовби уві сні.
Роки відлітають — квітка мов живая
разом із калиною спить на полотні.

6. Що ти дізнався / дізналася про петриківський розпис? Напиши про це розповідь (*3–4 речення*).

7. Спиши текст, вибравши з дужок потрібне слово. Підкресли дієслова. Познач зверху їх час.

У Петриківці є незвичайний паркан. Він (простягнеться, простягається) на 120 метрів уздовж дороги. Його (розпишуть, розписали) квітами, листям, кетягами калини й винограду.

Петриківський розпис (прикрашав, прикрашає) світ неповторною красою.

ЗМІНЮЙ ДІЄСЛОВА ЗА ЧАСАМИ

1. Прочитай повідомлення Ґаджика. Випиши в колонку виділені дієслова. Визнач їх час.

У давні часи річку Дніпро **перетинали** 9 порогів. Це кам'яні скелі заввишки 7–9 метрів. На островах за порогами **селилися** козаки. Дніпрові пороги робили козаків недосяжними для ворогів. Бо ніхто не **перепливав** через такі перешкоди.

Сергій Світославський. Дніпровські пороги

2. Уяви, що події, описані в тексті про пороги, відбуваються зараз. Як тоді звучатимуть дієслова? Запиши їх у другу колонку. Визнач час.

3. Постав виписані дієслова у формі **майбутнього** часу. Запиши їх у третю колонку.

4. Щебетунчик дізнався цікаве про козаків. Прочитай і ти.

За поведінкою птахів та інших тварин козаки дізнавалися про наближення ворога. Тоді козак поспішав до річки чи озера. Вирізáв довгу очеретину, брав її до рота і з головою занурювався під воду. Краєчок очеретини над водою був непомітний. Козак таким чином дихав, а вороги не розуміли, куди він подівся.

5. Випиши з тексту **три** дієслова, зміни їх за часами.

6. Читалочка знайшла іншу інформацію про козаків. Прочитай її, змінивши слова, що в дужках.

Очевидці (розповідати), що козаки були відважними, чесними, справедливими. Усі рішення (ухвалювати) спільно. (Голосувати) шапками. Якщо вгору (злітати) більшість шапок, значить питання було вирішене.

7. Спиши інформацію Читалочки. Постав дієслова у потрібному часі.

8. Прочитай розповідь давнього мандрівника про козаків. Спиши текст. Зміни час дієслів так, щоб це була розповідь про минулі часи.

Козаки тримають себе в бездоганній фізичній формі. Щодня по 6–8 годин тренуються: їздять на конях, стріляють із пістолів, фехтують шаблями, плавають. Молодь вивчає козацькі правила, влаштовує змагання з риболовлі, пірнає на глибину.

9. Родзинка запропонувала конкурс на найкращу розповідь про козаків. Візьми участь у цьому конкурсі. Напиши текст (*3–4 речення*).

10. Прочитай і спиши текст. Доповни його реченням про своє ставлення до козаків. Виділене слово випиши і зміни́ за часами.

Козаки в(е,и)ли боро(т,д)ьбу за незалежність свого народу. **Очолювали** козацьке військо хоробрі гетьмани: Богдан Хмельни́цький, П(е,и)тро Сагайда́чний, Іван Мазе́па та інші.

ЗМІНЮЙ ДІЄСЛОВА ЗА ЧАСАМИ

1. Прочитай прислів'я. Поясни, як розумієш їх значення.

1. Хто не робить, той не їсть.
2. Правда у вогні не горить і у воді не тоне.
3. Не хитруй, не мудруй, а чесно працюй.

2. Спиши прислів'я. Підкресли дієслова.

Проведи дослідження!

1. Яке слово стоїть перед підкресленими дієсловами?
2. Якого значення набувають дієслова із цим словом?
3. Зроби висновок, як пишемо **не** з дієсловами. Перевір себе за правилом.

Не з дієсловами пишемо **окремо**.
Наприклад: ***не*** *співати*.

3. Відгадай загадки Родзинки. Спиши їх, розкривши дужки.

1. Тече, тече — (не)витече, біжить, біжить — (не)вибіжить. 2. (Не)говорить, а навчає. 3. Голки має, а (не)шиє і (не)вишиває.

4. Щебетунчик підготував правила поведінки за столом. Прочитай їх. Чи погоджуєшся ти зі Щебетунчиком?

За столом поводься чемно!

1. Читай під час їжі.
2. Совай руками по столу.
3. Плямкай губами.
4. Дриґай ногами.
5. Витирай рукою рот.
6. Облизуй пальці.
7. Розмовляй з повним ротом.

5. Виправ правила поведінки за столом і запиши.

6. Напиши пораду, як треба поводитися з книжкою. Використовуй подані сполучення слів.

брудними руками
загинай сторінки
пиши на сторінках
вставляй між сторінками
клади абиде

7. Прочитай пораду Ґаджика. Спиши виділені речення, розкривши дужки.

Розмовляючи, дивись у вічі того, з ким говориш. **Уважно слухай співрозмовника, (не)перебивай його. (Не)намагайся довести свою правоту силою голосу.**

Під час розмови (не)хитайся, (не)розмахуй руками, (не)говори надто швидко. Тебе можуть (не)зрозуміти. Говори тільки про те, що добре знаєш.

Пам'ятай! Культура мовлення свідчить про твою вихованість.

ВСТАНОВЛЮЙ ЗВ'ЯЗОК ДІЄСЛІВ З ІМЕННИКАМИ

1. Прочитай текст. Які факти з тексту були для тебе невідомими?

Місто Донецьк **стоїть** на берегах річки Ка́льміус, яка **несе** свої води в Азовське море. Донецьк **отримав** ще одну назву — місто мільйона троянд. І справді, на кожного мешканця і мешканку тут до війни припадав один кущ цих красивих квітів.

Троянди легко **переносять** високу температуру. Відомо, що влітку температура повітря в Донецьку така, як у Каїрі — столиці Єгипту.

2. Визнач, з якими іменниками зв'язані дієслова, виділені в тексті про Донецьк. Знайди їх за питаннями і запиши.

Стоїть (*що?*) ...; стоїть (*де?*) ...; несе (*що?*) ...; несе (*куди?*) ...; отримав (*що?*) ...; переносять (*що?*) ... .

3. Прочитай повідомлення Родзинки про незвичайний парк.

У Донецьку до війни було закладено єдиний у Європі унікальний парк кованих фігур.

Найпочесніше місце тут займав розкішний букет троянд. Ще тут знаходилася галерея «Знаки зодіаку». Там красувався викуваний з металу півник, гордо стояв лелека, над доріжкою нависала дугою арка дружби.

У місті проходили фестивалі ковальської майстерності. Найкращі роботи залишалися в парку як подарунок місту.

4. Випиши з тексту про парк дієслова разом з іменниками, що зв'язані з ними.

5. Уяви, що у твоєму селі / місті облаштовують парк металевих фігур. Які фігури тобі хотілося б там побачити? Напиши про це розповідь (*3–4 речення*).

6. Щебетунчик і Ґаджик змагалися, хто найточніше опише предмет або істоту дієсловами. Відгадай назву описаних предметів чи істот і запиши.

1. Лащиться, умивається, грається ... .
2. Гріє, світить, сходить ... .
3. Росте, розквітає, пахне ... .

7. Знайди серед записаних дієслів слова з префіксами. Познач префікси.

8. Прочитай повідомлення Читалочки. Спиши його, поставивши дієслова, що в дужках, у **минулому** часі.

На Донеччині є місто Слов'янськ. До війни його (називати) центром видобування солі. У місті (знаходитися) три лікувальні солоні озера.

А ще Слов'янськ (славитися) гончарними виробами. Їх (виготовляти) у маленьких майстернях і (продавати) по всій Україні.

9. Прочитай і спиши текст, вставляючи пропущені іменники. Можеш скористатися довідкою. Підкресли дієслова, зв'язані з цими іменниками.

До війни донецький ... славився відомими людьми. У Донецьку починала свою спортивну кар'єру гімнастка ... . У цьому місті утворилася професійна футбольна ... «Шахтар».

Довідка: *Лілія Подкопаєва, край, команда.*

ДОБИРАЙ ДІЄСЛОВА — АНТОНІМИ І СИНОНІМИ

1. Прочитай текст. Поміркуй, чому місто має таку назву.

Під містом Соледа́р, у Донецькій області, на глибині 300 метрів **виникли** соляні печери. З'явилися вони тут понад 280 тисяч років тому.

У цих печерах облаштували санаторій, у якому до війни лікували дихальні органи, **зцілювали** нервову систему.

2. Знайди в тексті про Соледар синоніми до виділених дієслів. Запиши утворені пари слів.

3. Заміни подані вислови близькими за значенням дієсловами з довідки. Запиши утворені речення.

1. Читати нотації — ... .
2. Не дати пилинці впасти — ... .
3. Обвести навколо пальця — ... .
4. Рвати серце — ... .
5. На поріг не пустити — ... .

Довідка: *обхитрити, переживати, повчати, заборонити, оберігати.*

4. Прочитай прислів'я. Випиши дієслова-антоніми.

1. Літо запасає, а зима з'їдає.
2. Взимку сонце так сміється, що аж віконце плаче.
3. Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить.
4. Не соромно мовчати, коли нічого казати.
5. Боржник весело бере, та сумно віддає.
6. Краще з розумним загубити, як з дурнем знайти.

5. Допоможи Читалочці і Родзинці виконати завдання. Добери і запиши антоніми до поданих дієслів.

пам'ятати — ...	відлітати — ...
руйнувати — ...	нагріватися — ...
вигравати — ...	дозволяти — ...
зустрічати — ...	продавати — ...

6. Прочитай, як описав ярмарок самими лише дієсловами український письменник Остап Вишня.

І все це ворушиться, дихає, кричить, мекає, ірже, позіхає, кувікає, пахне, кудкудаче, лускає насіння, крутиться на каруселях...

7. Склади і запиши за описом Остапа Вишні розповідь про стародавній ярмарок. Користуйся поданими запитаннями.

1. Як добиралися люди на ярмарок?
2. Що продавали на ярмарку?
3. Як розважалася молодь на ярмарку?

8. Прочитай пари речень. Що можеш сказати про значення виділених дієслів? Визнач їх час.

1. Листя **падає** вогняними метеликами на землю.
   Наголос у слові **падає** на другий склад.
2. Катер **летів** проти вітру, розсікаючи хвилі.
   У небі **летів** літак.

9. Виконай **одне** із завдань на вибір. З **двома** словами склади і запиши речення.

1. Випиши зі словника синонімів **три** ряди дієслів-синонімів.

2. Випиши зі словника антонімів **три** пари дієслів-антонімів.

Розділ 8.
Розпізнавай службові слова

ПРИГАДАЙ СЛУЖБОВІ СЛОВА

1. Прочитай групи слів. У якій колонці слова не зв'язані між собою? Яка група слів є віршем?

Розлогим дубом	Під розлогим дубом
нам втіху	нам на втіху
заховавсь сонця	заховавсь від сонця
клаптик снігу.	клаптик снігу.

2. Спиши вірш. Підкресли службові слова.

Проведи дослідження!

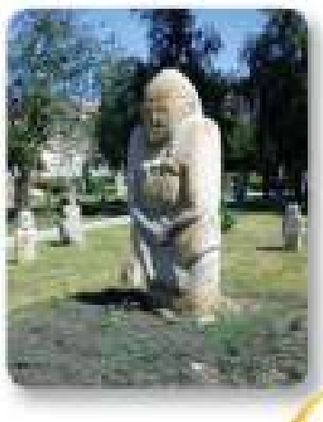
1. Спробуй поставити питання до підкреслених слів.
2. Поясни, для чого служать ці слова. Перевір себе за правилом.

Службові слова служать **для зв'язку слів** у реченні. Вони не відповідають на питання.

Наприклад: ***У*** *саду* ***на*** *калині заспівав соловейко.*

3. Прочитай і спиши повідомлення Читалочки. Вибери з дужок потрібні службові слова.

До війни (на, у, до) Луганську був парк кам'яних скульптур. Він вважався одним (над, біля, з) найбільших у світі. Ці скульптури були розкидані (по, у, за) всій території Луганської області. А потім зібрані (біля, під, в) одному місці.

4. Допоможи Ґаджикові утворити речення з поданих слів, додавши службові слова. Запиши їх. Підкресли службові слова.

1. Луганськ, стояти, берег, річка, Луга́нь. 2. Назва, місто, походити, назва, річка. 3. Луганськ, багато, заводи.

5. Прочитай повідомлення Родзинки. Спиши його, вставивши пропущені службові слова.

Неподалік ... Луганська є водоспади. Один ... них ... спекотні літні місяці пересихає. А ... зимову пору року замерзає і вражає своєю красою. ... це його називають льодоспадом.

Довідка: *з, в, у, через, від.*

6. Розглянь світлину водоспаду. Пофантазуй, яким він буває навесні, влітку, восени та взимку. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

7. Прочитай і спиши вірш. Підкресли службові слова.

Мала́ білочка на ліщині стр..бає,
лісові горішки в торбинку складає.
Л..дачим діткам дає по лушпинці,
а діткам хорошим — те, що в с..рединці.

З народного

РОЗПІЗНАВАЙ ПРИЙМЕННИКИ

1. Прочитай пари речень. Випиши виділені пари слів. Підкресли службові слова.

1. **З пагорба** зійшов сніг. **На пагорбі** зазеленіла трава.
2. **До річки** біжать весняні струмочки. **Через річку** йти по кризі вже небезпечно.

Проведи дослідження!

1. З якими частинами мови зв'язані службові слова?
2. Чи змінилися іменники від зміни службових слів? Прочитай і запам'ятай, як називаються такі службові слова.

Службові слова **в, у, на, до, з, біля, по, через, під, про, від, між, перед** називаються **прийменниками.**

2. Прочитай сполучення слів. Які службові слова в них пропущено? Встав їх.

дружить ... Родзинкою
прийшов ... Ґаджика
дізнався ... Читалочки
розповідав ... Щебетунчика

3. Запиши сполучення слів з попереднього завдання, додавши прийменники. Із **двома** сполученнями склади і запиши речення.

4. Прочитай текст.

Друзі мріють завітати до Харкова. Побувати в Центральному парку. Там безліч цікавих атракціонів для дітей. Піднятися над містом на оглядовому колесі. З висоти пташиного польоту побачити велике місто. Відчути захоплення від краси міста.

5. Випиши з тексту про Харків сполучення прийменників з іменниками, з якими вони зв'язані.

6. Прочитай на́зви атракціонів.

ЛУНА-ПАРК

Атракціони	Ціна
Автодром	40 грн
Американська гірка	50 грн
Будинок жахів	50 грн
Вежа падіння	50 грн
Канатна дорога	30 грн
Колесо огляду	50 грн

7. Кожному з друзів хотілося б побувати на двох атракціонах. Читалочка може витратити на них 70 грн, Щебетунчик — 90 грн, Родзинка — 80 грн, а Ґаджик — 100 грн. Поміркуй, хто які атракціони може відвідати.

8. На яких атракціонах хотілося б побувати тобі? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

9. Спиши текст, вставляючи пропущені прийменники.

... Харкові є мала копія Ейфелевої вежі. ... неї відчуваєш атмосферу Франції, Парижа. ... гвинтових сходах вежі можна піднятися ... оглядовий майданчик і помилуватися містом.

РОЗРІЗНЯЙ ЧАСТИНИ МОВИ

1. Постав питання до поданих слів. Визнач, до якої частини мови вони належать, і запиши за зразком.

Зразок: *місто (що?) — іменник.*

Екскурсія, відвідали, цікаві, туристи, п'ять, на.

2. Прочитай текст. Придумай йому заголовок.

У Харкові **є планетарій.** Тут можна розглядати **зоряне небо. Спеціальні** проєктори дають змогу **побачити полярне сяйво,** всіяну кратерами поверхню Місяця.

Дуже **зацікавлює відвідувачів телескоп.** За допомогою нього можна **спостерігати** рух Місяця, **найближчі** до нас **планети,** інші **небесні тіла.**

3. Об'єднай виділені слова в групи за частинами мови. Запиши їх у три колонки.

ІМЕННИК | ПРИКМЕТНИК | ДІЄСЛОВО

4. Чи хотілося б тобі побувати в планетарії? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

5. Розглянь афішу. Про що можна дізнатися з неї?

6. Прочитай, де побували друзі.

Друзі **відвідали** океанаріум. Спочатку вони потрапили в зал з прісноводними рибками. Особливо **здивував** їх акваріум, у якому рибки **світилися**.

Потім друзі побували в залі з мешканцями морів і океанів. Милувалися коралами, морськими ліліями. Трохи моторошно, але цікаво було **спостерігати** за акулами.

7. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про океанаріум. Утвори від них іменники, запиши в другу колонку.

8. Утвори від поданих прикметників іменники і дієслова. Познач корінь у кожному слові.

Зразок: *смішний — сміх — смішити.*

Шумний, радісний, білий, високий.

9. Разом з однокласниками / однокласницями допоможіть Ґаджикові розібратися, яка інформація достовірна (правдива), а яка — недостовірна.

Слово п'ятірка — **числівник.**
Слово п'ятірка — **іменник.**
Слово плавання — **іменник.**
Слово плавання — **дієслово.**

10. Прочитай і спиши текст, вибравши з дужок потрібний прийменник. Випиши числівник, поділяючи його на склади для переносу.

Одним (для, з) улюблених місць відпочинку мешканців та гостей Харкова у мирні часи була підвісна канатна дорога. Використовували її (біля, для) прогулянок, а також як транспорт. Вісімнадцять хвилин (у, на) повітрі — і ти вже (за, в) іншому кінці Харкова. Не (в, на) кожному місті є така незвична дорога.

Розділ 9.
Будуй речення

РОЗРІЗНЯЙ РОЗПОВІДНІ, ПИТАЛЬНІ І СПОНУКАЛЬНІ РЕЧЕННЯ, ОКЛИЧНІ Й НЕОКЛИЧНІ

1. Прочитай речення. Визнач, яке з них є **розповідним**, яке — **питальним**, а яке — **спонукальним**. Перевір себе за правилом.

1. Яке місто відвідали друзі?
2. Друзі милувалися Полтавою.
3. Дізнайтеся, що цікавого є в Полтаві.

Речення, у якому про щось **розповідається** (повідомляється), називається **розповідним**.

Речення, у якому про щось **запитується**, називається **питальним**.

Речення, у якому **висловлюється спонукання** до дії (прохання, заклик), називається **спонукальним**.

2. Прочитай речення. **Перше** перебудуй на спонукальне, **друге** — на питальне. Запиши утворені речення.

1. Друзі побували на Полтавщині.
2. У Полтавській області протікає понад 140 річок.

3. Розглянь таблицю. Про що з неї можна дізнатися?

ВИДИ РЕЧЕНЬ

за метою висловлювання	за інтонацією
• розповідні • питальні • спонукальні	• окличні • неокличні

4. Разом із сусідом / сусідкою по парті прочитайте в ролях вірш Степана Руданського.

— Чого, брате, так збілів? Що з тобою сталось?!
— Ах, за мною через став аж сто вовків гналось!
— Бог з тобою! Сто вовків! Та б село почуло.
— Та воно пак і не сто, а п'ятдесят було.
— Та й п'ятдесят диво в нас. Де б їх стільки взялось?
— Ну, Іванцю! Нехай так, але десять гналось.
— Так і десять не було! Знать, один усього?
— А як один? Аби вовк! Страшно і одного...
— А може, то і не вовк?
— А що ж то ходило? Таке сиве та мале, а хвостик як шило.

5. Випиши окличні речення з виділеної частини вірша. Яке з них є питальним? Підкресли його.

6. Прочитай повідомлення Ґаджика. Спиши його, позначаючи початок і кінець кожного речення.

У річку Во́рсклу впадає маленька річечка Лта́ва саме в тому місці розташоване місто Полтава чи здогадуєшся, чому місто має таку назву

7. Прочитай повідомлення Читалочки. Випиши з нього **питальне** й **одне розповідне** речення. Добери і запиши синоніми до виділеного слова.

Чи знаєш ти, хто такий Іван Котляревський? Це письменник, який жив понад двісті років тому. Він перший почав писати твори українською мовою. До того українською мовою тільки **розмовляли.**

8. Твори якого українського письменника чи якої української письменниці ти любиш читати? Напиши про це розповідь (*3–4 речення*).

9. Прочитай і спиши повідомлення Щебетунчика. Підкресли **окличні** речення. Придумай і запиши **спонукальне** речення до цього тексту.

У Полтаві є музей Івана Котляревського. Знаєш, хто проводить там екскурсії? Сам Іван Котляревський! Як таке може бути? Дуже просто! Роль Івана Котляревського виконує актор.

ВЖИВАЙ РЕЧЕННЯ ЗІ ЗВЕРТАННЯМ

1. Прочитай і спиши речення з віршів.

1. Літо, до побачення! (*Валентин Бичко*)
2. Як вам, бджілко, ночувалось? (*Ліна Костенко*)
3. Чого в чорнилі руки, Таню? (*Грицько Бойко*)

Проведи дослідження!

1. До кого звертаються поети?
2. Підкресли ці слова в реченнях.
3. Які розділові знаки стоять біля цих слів? Зроби висновок, як виділяються звертання на письмі. Перевір себе за правилом.

Слово або сполучення слів, яке називає того, до кого звертається мовець, називається **звертанням**.

На письмі звертання виділяється **комами** або **знаком оклику**. Наприклад: *Що ти нам, весно, принесла?*
Діти! Бережіть природу.

2. Прочитай жарт. Допоможи Читалочці знайти речення зі звертанням. Запиши їх і підкресли звертання.

— Доню, чому ти так швидко їси шоколад? Чи забула, що в тебе є братик?
— Ні, мамо, не забула. Тому й поспішаю.

3. Допоможи Щебетунчикові записати подані слова у формі звертання.

Зразок: *тато — тату.*

Мама, дідусь, друг, сусідка, товариш, Сергійко, Іван Степанович, Надія Василівна.

4. Перебудуй подані речення так, щоб у них були звертання. Запиши їх.

1. Купила мені мама книжку про прибульців з космосу.
2. Відвідала хвору подругу Надійка.
3. Хлопчики поступилися дівчаткам місцем в автобусі.

5. Прочитай діалог. Що в ньому пропущено? Спиши діалог, поставивши розділові знаки.

— Мамо ти любиш казки
— Люблю Данилку
— А хочеш мамо я розкажу тобі невеличку казку
— Дуже хочу синку
— Жила собі чашка з молоком, а я її розбив
— Ну й невесела в тебе казка Данилку

6. Разом з однокласником / однокласницею розіграйте сценку за діалогом з попереднього завдання.

7. Чи траплялися у твоєму житті кумедні або прикрі випадки? Які саме? Напиши про один із них текст (*3–4 речення*).

8. До кого зі своїх рідних або друзів ти хочеш звернутися з проханням? Запиши своє прохання, використовуючи звертання.

9. Допоможи Ґаджикові скласти **три** речення, у яких подані слова будуть звертаннями. Запиши утворені речення.

Дідусь, Ірина Петрівна, дощик.

ВИЗНАЧАЙ У РЕЧЕННІ ГОЛОВНІ І ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ

1. Прочитай і спиши речення.

Друзі дізналися про Сорочинський ярмарок.

Проведи дослідження!

1. Про кого йдеться в цьому реченні? На яке питання відповідає це слово? Підкресли його **однією** лінією.
2. Що зробили друзі? Постав питання до цього слова. Підкресли його **двома** лініями.
3. Прочитай правила і запам'ятай, як називаються підкреслені слова.

Слова в реченні, які відповідають на певні питання, називаються **членами речення**.

Член речення, який вказує, **про кого** або **про що** говориться в реченні, називається **підметом**. Підмет відповідає на питання **хто?** або **що?**.

Член речення, який вказує, **що говориться про підмет**, називається **присудком**. Присудок відповідає на питання **що робить?, що зробив?, що буде робити?**.

2. Розглянь таблицю. Поясни Ґаджикові, які бувають члени речення.

3. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни, чому окремі слова написані з великої букви.

Полтавщину на весь світ прославляє відоме село. Це — Великі Сорочинці. **Щороку тут проходить Сорочинський ярмарок.** Чого там тільки немає! Вишиванки, картини, прикраси, різноманітні вироби з глини, дерева, шкіри.

А ще тут можна спробувати свої сили й талант на майстер-класах.

4. Випиши з тексту про ярмарок виділені речення. Підкресли підмет **однією** лінією, присудок — **двома** лініями, а під кожним другорядним членом постав **три крапки**.

5. Прочитай повідомлення Щебетунчика.

Найвідоміша страва на Полтавщині — полтавські галушки́. **Полтавці щедро пригощають галушками гостей.**

У центрі Полтави стоїть пам'ятник полтавській галушці.

6. Випиши **головні члени** з речень, виділених у тексті про галушки. Постав питання від підмета до присудка і навпаки.

Зразок: *дерево (що робить?) росте;*
росте (що?) дерево.

7. Друзі побували на майстер-класах. Запиши, хто чим займався. Підкресли головні і другорядні члени в кожному реченні.

8. Який майстер-клас тебе зацікавив найбільше? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

9. Прочитай повідомлення Читалочки і спиши. Підкресли головні члени в кожному реченні.

Полтавщину прославляє знамените село Опішня. Тут здавна живуть майстри гончарної справи. Вони виготовляють із глини статуетки, посуд, іграшки і навіть скульптури.

Туристи охоче купують керамічні вироби з Опішні.

ВСТАНОВЛЮЙ ЗВ'ЯЗОК СЛІВ У РЕЧЕННІ

1. Прочитай текст. Випиши виділене речення. Підкресли головні і другорядні члени.

На Полтавщині є місто Миргород. Воно розташоване на річці Хорол. **Славиться Миргород мінеральною водою.**

2. Установи зв'язок слів у записаному реченні за поданими питаннями.

Миргород (*що робить?*) ...; славиться (*чим?*) ...; водою (*якою?*) ... .

3. Прочитай інформацію Родзинки. Спиши виділені речення. Підкресли головні члени.

Курорт у Миргороді існує сто років. Допомогла випадковість. Місту не вистача́ло питної води. **Люди пробурили нову свердловину.**

Але вода була несмачною. **Городяни використовували її для технічних потреб.** Та незабаром помітили, що у тих, хто пив воду, поліпшилася робота шлунка, перестали боліти суглоби. **Так люди дізналися про лікувальні властивості миргородської води.**

4. Визнач, яке з виписаних із попереднього завдання речень має таку схему. Встанови зв'язок слів у ньому за питаннями.

_____ ═══ ... .

5. Прочитай інформацію Читалочки. Спиши виділене речення. Побудуй його схему.

Відвідувачі парку крокують пішохідним мостом через річку Хоро́л. Їх приваблюють водяні лілії. Увечері розважає світломузичний фонтан.

6. Випиши з тексту про парк останнє речення. Встанови зв'язок слів у ньому, поставивши питання.

фонтан (...?) розважає
фонтан (...?) світломузичний
розважає (...?) увечері

7. Чи доводилось тобі дивитися на річку з моста? Напиши текст (*3–4 речення*) про свої враження.

8. Щебетунчик дізнався про найбільші річки́ Полтавщини. Прочитай їхні назви й запиши в алфавітному порядку. З **однією** назвою склади і запиши речення. Підкресли в ньому головні й другорядні члени.

Псел, Сула́, Во́рскла, Оріль, О́ржиця, Ташáнь, Хоро́л.

УТВОРЮЙ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

1. Спиши речення. Підкресли головні члени. Встанови зв'язок слів у реченні за поданими питаннями.

Допитливі друзі побували на Сумщині.

друзі (*що зробили?*) ...
друзі (*які?*) ...
побували (*де?*) ...

2. Визнач, яке із записаних сполучень слів є основою речення. Якими членами речення є ці слова? Перевір свої думки за правилом.

Підмет і **присудок** становлять **основу** речення.

Інші **зв'язані між собою слова** утворюють **словосполучення**. Наприклад: *весела дітвора; поспішає до школи*.

3. Прочитай речення. Поясни, як розумієш значення виділеного слова. Добери до нього синоніми.

Оша́тне місто привітно зустрічає гостей.

4. Спиши речення про ошатне місто. Підкресли головні члени. Встанови зв'язок слів у реченні за питаннями і запиши.

5. Поміркуй, які з утворених пар слів є словосполученнями. Підкресли їх.

Проведи дослідження!

1. Прочитай підкреслені словосполучення.
2. Поміркуй, яке слово в кожному словосполученні **головне**, а яке — **залежне**. Перевір свої міркування за правилом.

У словосполученні є **головне** слово і **залежне**. Під час встановлення зв'язку слів у словосполученні питання ставимо від головного слова до залежного.

Наприклад: *небо* (*яке?*) *синє*.

6. Разом з однокласниками / однокласницями розгляньте світлину. Який предмет на ній зображено? Як думаєте, у якому місті стоїть цей пам'ятний знак? Прочитайте текст, щоб перевірити свою думку.

У Сумах стоїть пам'ятник сумці. За легендою, на тому місці, де розташоване місто, було знайдено мисливські сумки із золотом. **Сумки і дали назву місту.**

7. Випиши з тексту про пам'ятник сумці виділені речення. Утвори й запиши словосполучення зі слів кожного речення. Постав питання від головного слова до залежного.

8. Прочитай, що привабило в Сумах Родзинку. Поясни, як розумієш значення виділеного слова.

Суми мають ще один символ — дерев'яну альтанку.

Існує легенда, що **альта́нка** побудована на місці свердловини, пробуреної під час невдалих пошуків нафти. Для її спорудження не було використано жодного цвяха. Мешканці Сум пишаються красивою альтанкою.

9. Спиши текст про альтанку. Підкресли речення, яке має таку схему. Установи зв'язок слів у ньому за питаннями.

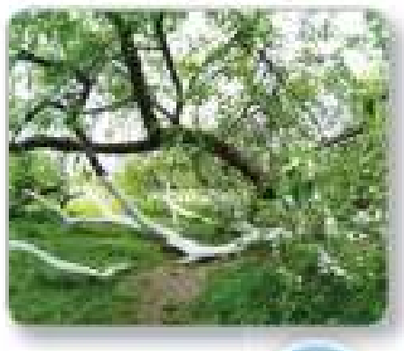
_____ ... ═══ ... .

10. Як думаєш, для чого люди будують альтанки? Чи доводилося тобі бути в альтанці? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

11. Прочитай інформацію Читалочки. Спиши виділене речення. Утвори й запиши словосполучення зі слів цього речення. Постав питання від головного слова до залежного.

У місті Кролеве́ць, що на Сумщині, росте унікальна яблуня. **Дерево займає площу великого саду.** Як таке може бути?

Гілки яблуні, що розростала-ся, нахилялися до землі і пускали коріння. Так з'являлася нова яблуня на старій гілці!

БУДУЙ РІЗНІ ВИДИ РЕЧЕНЬ

1. Склади речення з поданих слів і запиши. Підкресли головні і другорядні члени речення.

Чернігів, друзі, місто, стародавній, відвідати.

2. Прочитай, що найбільше зацікавило Щебетунчика і Ґаджика в Чернігові. Поясни, як розумієш значення слова **вал**. Перевір себе за словником.

У Чернігові туристів приваблює високий вал. Тут по колу розміщено дванадцять стародавніх гармат. Вони були поставлені для охорони міста.

СЛОВНИК

ВАЛ — високий земляний насип навколо поселення для захисту від ворога.

3. Випиши з тексту про вал **перше** речення. Підкресли головні члени. Утвори і запиши словосполучення зі слів речення.

4. Пошир подане речення за питаннями і запиши. Можеш скористатися довідкою.

(*Який?*) Чернігів славиться (*якими?*) (*чим?*) і (*чим?*).

Довідка: *собори, церкви, древній, стародавній.*

5. Разом з однокласниками / однокласницями розгляньте світлину. Поміркуйте, що уславлює цей пам'ятник.

6. Складіть за світлиною з попереднього завдання **три** речення — питальне, розповідне і спонукальне. Запишіть утворені речення.

7. Прочитай текст, щоб дізнатися, де стоїть пам'ятник огірку.

На Чернігівщині є місто Ніжин. Воно відоме далеко за межами України завдяки ніжинським огіркам. Мініатюрні огірочки ніжинського засолу замовляли навіть для англійської королеви.

8. Склади і запиши речення про ніжинські огірки за поданою схемою. Можеш скористатися довідкою.

Довідка: *Ніжин, огірки, прославити, ніжинський.*

9. Прочитай і спиши повідомлення Родзинки. У **першому** реченні встанови зв'язок слів за питаннями.

Україна дивує нас різними пам'ятниками. Є серед них і дуже кумедні. У Полтаві стоїть пам'ятник галушці, у Ніжині — огірку, на Сумщині — салу, а в Запорізькій області — помідору.

10. Біля якого пам'ятника, згаданого у попередньому тексті, тобі хотілося б зробити селфі? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

11. Прочитай легенду про Чернігів. Запиши виділене речення. Встанови зв'язок слів у ньому за питаннями.

Легенда розповідає, що раніше Чернігів називався Сернігів — від слова «са́рна». А сарна — це дуже гарна та лагідна тварина, схожа на о́леня. **Тоді сарни водилися в навколишніх лісах.** Їх було так багато, що цю місцину назвали на їх честь.

Розділ 10.
Досліджуй текст

ПРИГАДАЙ БУДОВУ ТЕКСТУ

1. Прочитай слова. Допоможи Ґаджикові розібратися, яке слово називає найменшу одиницю мови, а яке — найбільшу.

Текст, слово, звук, речення.

2. Пригадай, що ти знаєш про текст. Встав пропущені слова.

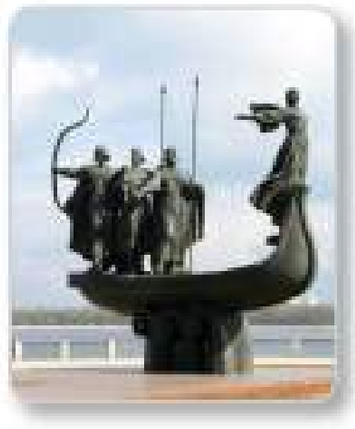
Текст **виражає** _____ думку.
Усі речення в тексті _____ між собою за змістом і розташовані в певній _____.
Текст має таку **будову**: зачин, _____ і _____.

3. Прочитай текст, який зацікавив Читалочку. Придумай йому заголовок.

Кожне місто має свою легенду. Є вона і в Києва.

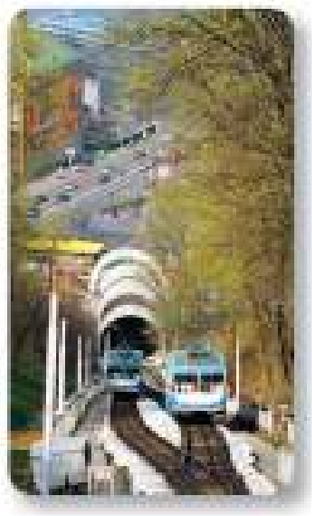
Були три брати. Один на ім'я Кий, другий — Щек, а третій — Хори́в. І їхня сестра Ли́бідь. Вони побудували місто й назвали його на честь старшого брата — Київ.

Кияни збудували над Дніпром пам'ятник засновникам Києва. Він став візитівкою столиці України.

4. Зачитай зачин і кінцівку тексту про засновників Києва. Спиши основну частину тексту. Підкресли **власні** назви.

5. Прочитай частини тексту. Чи знаєш ти, що таке **фунікулер**? Перевір себе за словником. Поясни, які букви пропущено у виділених словах.

Але є в Києві місця, де складно прокласти дорогу. Тому **к..яни** збудували фунікулер.

Київ розташований на схилах Дніпра. Його **вул..ці** то піднімаються вгору, то опускаються вниз.

Він став улюбленцем туристів і дітвори. Всі з **в..ликим задоволе..ям** катаються на **н..ому**.

СЛОВНИК

ФУНІКУЛЄ́Р — залізниця, якою на канатах рухається пасажирський вагон.

6. Знайди в тексті про фунікулер зачин, основну частину і кінцівку. Запиши їх у правильній послідовності.

7. Чи хотілося б тобі покататися на фунікулері? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Прочитай частини тексту. Розташуй їх у правильній послідовності і спиши.

Зіна глянула на Павлуся. Той почервонів і схилив голову над партою.

Учителька зібрала зошити для перевірки і принесла їх наступного дня. Павлуся похвалила. А Зіні зауважила, що вона припустилася по́милки в задачі.

Якось, списуючи в Зіни задачу, Павлусь помітив помилку. У своєму зошиті він написав правильно. А Зіні не сказав, що в неї помилка.

За Василем Сухомлинським

РОЗРІЗНЯЙ ТЕКСТИ: РОЗПОВІДЬ, ОПИС І МІРКУВАННЯ

1. Прочитай тексти, які зацікавили Щебетунчика.

Київ називають зеленою столицею. А знаєш чому? Бо Київ потопає в зелені дерев. У ньому понад сімдесят парків, багато скверів, алей. Його вважають одним із найзеленіших міст у світі.

Друзі побували на Пейзажній алеї. Помилувалися скульптурою Малого принца і фонтаном. Посиділи на лавках-кроликах. Зробили селфі біля кішки-стоніжки і велетенських горобців.

Є в Києві дві найвідоміші вулиці — Хрещатик і Андріївський узвіз. Хрещатик — широка центральна вулиця, насичена готелями, ресторанами. Андріївський узвіз — старовинна звивиста вуличка з маленькими кав'ярнями, сувенірними крамницями, виставками картин.

Проведи дослідження!

1. Визнач, до якого тексту можна поставити питання **що відбулося?**, до якого — **чому?**, а до якого — **які?**.

2. Поясни, який із цих текстів є **розповіддю**, який **описом**, а який — **міркуванням**. Перевір себе за правилом.

Текст, у якому про щось **розповідається**, називається **розповіддю**.

Текст, у якому щось **описується**, називається **описом**.

Текст, у якому щось **доводиться**, називається **міркуванням**.

2. Спиши з попереднього завдання текст-міркування. Добери до нього заголовок.

3. Прочитай текст. Поясни, як розумієш значення слова **мініатю́ра**. Чи знаєш ти, що таке Книга рекордів Ґіннеса?

Найменша у світі книга зберігається в київському музеї мініатюр. Це підтверджує Книга рекордів Гіннеса.

Представлені в цьому музеї експонати **поміщаються** на половині макового **зерня́тка**. А у вушку голки прямує кудись караван верблюдів.

4. Допоможи Ґаджикові визначити тип тексту про музей. Добери заголовок.

5. Випиши в колонку виділені в тексті про музей слова. Підкресли в них орфограми. Запиши поряд з кожним по **два** слова на це саме правило.

6. Прочитай повідомлення Родзинки. Придумай йому заголовок. Спиши ту частину, яка є міркуванням.

У Києві є кілька контактних зоопарків. Тут можна ближче познайомитися з тваринами: єнотами, білками, їжаками, кроликами і навіть кенгуру.

Чому в контактному зоопарку цікавіше, ніж у звичайному? Тому що в ньому можна не тільки спостерігати за тваринами. Там дозволяють їх погладити, погодувати кормом, купленим у зоопарку.

7. Чи доводилося тобі бувати в зоопарку? Яка тварина тебе найбільше зацікавила? Напиши про цю тварину текст-опис (*3–4 речення*). Якщо в зоопарку бути не доводилося, то напиши про тварину, яку мрієш побачити зблизька.

8. Прочитай текст. Визнач, це розповідь, опис чи міркування. Спиши виділену частину тексту, розкривши дужки.

У розважальному центрі «Дитяча країна» ти можеш відчути смак дорослого життя.

Тут ніхто (не) вказує тобі, як проводити час. (На) вході отримуєш паспорт, (від) криваєш рахунок (у) банку і вперед — вчитися (за) робляти гроші. А витратити зароблені кошти можна (на) подарунки друзям, аквагрим або караоке.

БУДУЙ ТЕКСТ-МІРКУВАННЯ

1. Розглянь таблицю. Порівняй будову двох типів текстів.

Розповідь	Міркування
Зачин	Твердження
Основна частина	Доведення
Кінцівка	Висновок

Проведи дослідження!

1. Яку будову має текст-розповідь?
2. З яких частин складається текст-міркування?
3. Поясни, чим текст-міркування відрізняється від розповіді.

2. Прочитай пораду друзів. Визнач, до якого типу належить цей текст. Поясни чому.

Радимо тобі побувати в київському Музеї води. Запитаєш чому?

Тут ти потрапиш у дивовижний світ води. Дізнаєшся багато нового про озера і річки. Побуваєш у залах, де йде дощ із грозою, тече водоспад. Цікавинкою музею є атракціон мильних бульбашок. Ти можеш опинитися у величезній бульбашці, яка повністю тебе огорне.

Музей змінить твоє попереднє уявлення про воду.

3. Знайди в тексті про музей води твердження, доведення і висновок. Спиши **доведення**. Підкресли дієслова.

4. Разом із сусідом / сусідкою по парті розгляньте світлини. Поміркуйте, на якій зображено **океанаріум**, а на якій — **аквапарк**. Щоб не помилитися, прочитайте у словнику значення цих слів.

СЛОВНИК

АКВАПА́РК — розважальний комплекс із басейнами, фонтанами, гірками на воді.

ОКЕАНА́РІУМ — музей живої морської природи.

5. За однією світлиною із завдання 4 склади і запиши текст-міркування. Використай подані твердження і висновок.

ТВЕРДЖЕННЯ: На цій світлині зображено ... .

ВИСНОВОК: В ... відвідувачі отримують задоволення від ... .

6. Разом із сусідом / сусідкою по парті прочитайте заголовки. Визначте, якому типу тексту відповідає кожний із них.

Чому в Києві цікаво?

Цікаві місця в Києві

Краса київських вулиць

7. Прочитай у довідці назви цікавих місць Києва. Вибери, де тобі хотілося б побувати. Поясни чому. Напиши про це текст-міркування за поданим твердженням.

Я хочу відвідати ... .

Довідка: *цирк, зоопарк, лялькoвий театр, Музей води, океанаріум, аквапарк.*

8. Прочитай текст і визнач його тип. Утвори з цього тексту міркування, придумавши твердження і висновок. Можеш скористатися словами з довідки. Запиши утворений текст.

Під час екскурсій ми відкриваємо для себе багато нового й цікавого. Дізнаємося про історію, відкриття. Відвідуємо цікаві місця. Милуємося природою, спорудами.

Довідка: *Для, людям, чого, екскурсії. Екскурсії, знаннями, враженнями, збагачують, і, нас.*

СКЛАДАЙ ЕСЕ

1. Прочитай тексти. Визнач, який із них **розповідь**, а який — **опис**.

Київ — дуже красиве місто. У ньому багато театрів, музеїв, історичних споруд. Є місця для відпочинку і розваг. Це приваблює туристів. Навесні окрасою Києва стають квітучі каштани.

Біло-рожевий цвіт каштанів — незвичайний. Пахучі суцвіття з дрібних квіточок нагадують пірамідки. Вони схожі на великі яскраві свічки.

2. Прочитай текст Родзинки. Чим він відрізняється від попередніх?

Я проходила під каштаном. Раптом на мене посипалися пелюсточки його квітів.

Цікаво, чому каштан посипав їх на мене? Вирішив погратися зі мною? Чи хотів, щоб я звернула увагу на його красу?

Та, як би не було, мені сподобався цей пелюсткóвий дощик.

Проведи дослідження!

1. Пригадай, як називається текст, у якому про щось **розповідається**.
2. Як називаємо текст, у якому щось **описується**?
3. А чи знаєш, як називається текст, у якому автор **висловлює свої думки, розмірковування** про щось? Дізнайся про це з правила.

Текст, у якому висловлено **розмірковування (думки автора)** про якийсь предмет, подію, вчинок, власні почуття, називається **есе**.

3. Склади есе за поданим планом і запиши.

1. Яку добру справу я зробив / зробила за останні дні?
2. Що я відчував / відчувала після цього?
3. Який висновок я роблю для себе?

4. Прочитай текст. Визнач його тип. Добери спільнокореневі слова до виділеного слова і запиши.

Хлопчики домовилися зустрітися в неділю на стадіоні, щоб погратися у **футбол**. Але Сашко полюбляє вранці поспати. Тому, прокинувшись, почав розмірковувати — йти йому на стадіон чи краще поніжитися в ліжку під ковдрою.

5. Дай відповіді на запитання Щебетунчика.

1. Як порадиш вчинити Сашкові?
2. Чи траплялися з тобою такі випадки?

6. На основі прочитаного тексту побудуй есе про те, **що для тебе важливіше: домовленість із друзями чи власні бажання**.

7. Побудуй есе за поданим початком і запиши.

Іринка любить уроки української мови. Юркові вони не дуже подобаються.

А мені ...

ВИЗНАЧАЙ ТЕМУ І МЕТУ ТЕКСТУ. ДОБИРАЙ ЗАГОЛОВОК

1. Прочитай текст, який зацікавив Ґаджика.

Столи́ця — давнє слов'янське слово. Походить воно від слова **стіл**. Так у Київській державі називався трон, **престол**. Тому столицею називалося місто, де перебував князь — правитель країни.

З етимологічного словника

Проведи дослідження!

1. Поясни, про що розповідається в цьому тексті.
2. З якою метою він написаний?
3. Прочитай і запам'ятай правило про **тему** і **мету** тексту.

У кожному тексті **про щось повідомляється**. Це його **тема**.

Кожний текст **для чогось створений**. Це його **мета**.

2. Визнач, який із поданих заголовків найбільше підходить до тексту про столицю. Запиши текст із заголовком.

Столиця

Значення слова столиця

Столиця Київської держави

3. Випиши з тексту про столицю виділені слова. Познач у них корінь. Чи можна вважати їх спорідненими?

4. Прочитай текст. Придумай заголовок.

У Києві є багато цікавих місць. Але обійти їх за один день неможливо. Адже Київ дуже великий.

Прекрасним рішенням стане відвідування парку «Київ у мініатюрі». Тут можна побачити все місто.

Крихітні собори, парки, мости, театри, навіть аеропорт — на все це можна подивитися зблизька і зробити незвичайне селфі.

5. Поясни, хто з друзів визначив **тему** тексту про Київ, а хто — його **мету**.

З тексту ми дізналися, де можна побачити весь Київ за один день.

У тексті розповідається про парк «Київ у мініатюрі».

6. Спиши виділену частину тексту про парк. Підкресли слова з подовженими м'якими приголосними звуками. Побудуй їх звукові схеми.

7. Прочитай текст. Придумай заголовок. Визнач **тему** і **мету** цього тексту.

У Києві багато соборів і храмів. Одним з найдавніших є Софійський собор. Софія грецькою мовою означає мудрість. Така назва не випадкова.

Софійський собор був головним культурним центром Київської держави. Саме тут була створена перша на Русі бібліотека. Відбувалось написання книг.

8. Що ти можеш розповісти про Київ іноземцеві? Запиши свою розповідь (*3–4 речення*). Придумай їй заголовок.

9. Прочитай текст. Придумай заголовок. Спиши текст, вибравши з дужок потрібну букву.

Тисячу років тому (К,к)иїв був найбільшою (С,с)толицею в (Є,є)вропі. Тоді (М,м)істо за розміром у десять разів перевищувало (С,с)толицю (Ф,ф)ранції — (П,п)ариж.

Зараз у списку найбільших (М,м)іст (Є,є)вропи (К,к)иїв на сьомій сходинці.

СКЛАДАЙ ПЛАН ТЕКСТУ

1. Прочитай текст. Визнач, скільки в ньому частин.

Слово **гімн** прийшло до нас із грецької мови. Так у Стародавній Греції називали урочисту пісню на честь богів і героїв. Зараз існує багато різних гімнів: державні, військові, релігійні.

Державним Гімном нашої Батьківщини є пісня «Ще не вмерла України ні слава, ні воля». Слова написав поет Павло Чубинський. Музику створив композитор Михайло Вербицький.

Звучання Д..ржавного Гімну люди слухають стоячи, зосереджено. Деякі прикладають руку до серця. Такою пов..дінкою вони висловлюють повагу до д..ржави та її символів.

З етимологічного словника

2. Прочитай першу частину тексту. Придумай до неї заголовок або постав запитання і запиши. Виконай таку саму роботу з іншими частинами тексту. Заголовки або запитання запиши в колонку і пронумеруй.

3. Поміркуй, чи можна назвати твій запис планом тексту. Перевір себе за правилом.

Записані послідовно заголовки або запитання до кожної частини тексту називають **планом** тексту.

План допомагає послідовно переказувати або будувати текст.

4. Спиши з тексту про гімн виділену частину, вставивши пропущені букви.

5. Прочитай на третій сторінці підручника слова Гімну України. Про що йдеться в цій пісні? Поміркуй, чому пісня про боротьбу стала гімном нашої держави. Заспівайте всім класом Державний Гімн України.

6. Продовж речення і запиши.

Державні символи України — це ...

7. Прочитай текст, щоб перевірити, чи правильно ти думаєш.

Кожна країна має свій гімн, прапор і герб. Це державні символи. За ними розпізнають країну.

Прапори різних країн відрізняються кольорами. Кожний колір щось означає.

Державний Прапор нашої Батьківщини має два кольори. Жовтий — колір пшеничної ниви, зерна. Це символ достатку українського народу. Синій — колір ясного неба. Це символ миру.

З етимологічного словника

8. Разом із сусідом / сусідкою по парті складіть і запишіть план тексту з попереднього завдання.

9. Поміркуй, чому кожну частину тексту автор пише з абзацу. Прочитай, що означає писати з абзацу.

Кожну частину тексту пиши з **абзацу**.
Писати з **абзацу** — значить писати з **нового** рядка.

10. Спиши останній абзац тексту про прапор. Придумай заголовок до нього.

11. Пригадай, де тобі доводилося бачити прапор України. Напиши про це текст (*3–4 речення*).

12. Прочитай текст. Склади і запиши його план.

Слово **герб** походить з німецької мови й означає **спадщина, спадкоємець.**

Здавна кожний знаменитий рід мав свій герб — особливий знак, який розповідав про походження цього роду. Свої герби мали міста і країни.

Державний Герб України — тризуб. Цей знак був державним гербом ще Київської держави.

СПОСТЕРІГАЙ ЗА ЗВ'ЯЗКОМ РЕЧЕНЬ У ТЕКСТІ

1. Прочитай текст. Придумай заголовок.

Наша Батьківщина велика і простора. **Вона** простяглася від Карпатських гір до донецьких степів, від Полісся до Чорного й Азовського морів. **Її** найбільша річка — Дніпро. **Він** перетинає всю країну й несе свої води до Чорного моря.

Проведи дослідження!

1. Поміркуй, замість яких слів вжито виділені слова.
2. Поясни, для чого зроблено таку заміну. Перевір себе за правилом на наступній сторінці.

Слова **він, вона, вони, її, його** та інші зв'язують речення в тексті.

Їх використовують також, щоб не повторювати ті самі слова в сусідніх реченнях.

2. Спиши текст і підкресли слова, які зв'язують речення в ньому.

Київ — красивий, древній і вічно молодий. У ньому багато театрів, музеїв, історичних споруд. Розкинувся він на берегах Дніпра. Його оточує чудова природа. У самому місті багато парків і скверів.

3. Прочитай текст. Яка **мета** цього тексту? Придумай до нього заголовок.

Друзі із задоволенням подорожували Києвом. Друзям було дуже цікаво. Друзі дізнались багато нового. У друзів був гарний настрій.

4. Яке слово зв'язує речення в тексті про друзів? Як впливає на текст повторення цього слова? Запиши заголовок і текст, замінивши слово, що повторюється.

5. Прочитай повідомлення Ґаджика. Назви́ слова, які допомогли уникнути повторів.

Центральна площа Києва — Майдан Незалежності. Він отримав таку назву із проголошенням незалежності України. Тут відбуваються найважливіші в житті країни події.

Центральним символом площі є висока колона. Її увінчує ста́туя жінки в національному вбранні з гілкою калини в руках.

6. Склади і запиши план тексту про Майдан Незалежності.

7. Чи доводилося тобі бувати на Майдані Незалежності? А може, ти тільки мрієш там побувати? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

8. Прочитай текст. Який недолік він має? Придумай заголовок. Запиши текст із заголовком, виправивши недолік.

В Україні здавна шанують калину. Про калину співають у піснях. Живе калина в казках і легендах. Люди цінують калину за красу і цілющі властивості. З калиною порівнюють красу дівчини.

РОЗРІЗНЯЙ ТЕКСТИ РІЗНИХ СТИЛІВ

1. Прочитай тексти.

Чорне море — особливе. Його водна товща складається з двох різних шарів. Верхній шар води́ населений рослинами і тваринами. Глибинний шар позбавлений життя через наявність сірководню.

Чорне море буває різним. Частіше теплим і лагідним, а іноді бурхливим і неспокійним. Можна дивитися нескінченно довго, як воно б'ється хвилями об берег.

Проведи дослідження!

1. Що спільного в цих текстах?
2. Визнач, який із них **художній**, а який — **науково-популярний**. Доведи свою думку, користуючись таблицею на наступній сторінці.

Текст	Характерні ознаки
Художній	Наявні синоніми, антоніми, порівняння, слова з переносним значенням, емоційне мовлення
Науково-популярний	Використовуються наукові терміни, перевірені факти, відсутні емоції

2. Спиши художній текст з попереднього завдання. Придумай йому заголовок.

3. Прочитай текст, який друзі побачили на шкільній дошці оголошень.

Оголошення

Пропонуємо літній відпочинок для дітей у Карпатах з **1** по **15 липня**.

Вартість путівки на 15 днів — 900 гривень. У вартість входять екскурсії, катання на квадроциклах.

Заяви від батьків подавати класним керівникам.

Адміністрація школи

4. Чи можна оголошення назвати науково-популярним або художнім текстом? Чому? Ґаджик дізнався, як називаються такі тексти. Прочитай про них.

Тексти **оголошень, заяв, інструкцій, листів, договорів, наказів** та інших **документів** називаються **діловими**.

Ділові тексти пишуться за відповідними правилами. Вони можуть містити *дату*, *підпис*, *печатку*, *адресу*, *телефон*.

5. Визнач, до якого стилю належать тексти з такими заголовками. Запиши заголовки в **три** колонки.

Запрошення | Клімат | Прогулянка

Заповідник | Лист | Світанок

ХУДОЖНІЙ | НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ | ДІЛОВИЙ

6. Прочитай речення. Допоможи Читалочці вибрати ті, які взято з тексту науково-популярного стилю. Зачитай їх.

1. У морях і океанах живе понад 50 видів дельфінів.
2. Дельфіни є одними з найцікавіших водних тварин.
3. Це теплокровні тварини, які дихають легенями.
4. Вони мають дивну схожість з людьми.
5. Як і люди, дельфіни мають гарний зір, слух, відчувають на дотик, не розрізняють тільки запахів.
6. Дельфіни дуже доброзичливі і грайливі тварини.

7. Побудуй і запиши текст про дельфінів художнього стилю. Можеш використати речення із завдання 6.

8. Прочитай вірш. Визнач стиль цього тексту. Доведи свою думку.

Вже сонечко в море сіда;
у тихому морі темніє;
прозора, глибока вода,
немов оксамит, зеленіє.

Леся Українка

9. Використовуючи слова з вірша Лесі Українки, склади художній опис моря і запиши.

10. Вибери з підручника «Я досліджую світ» уривок науково-популярного тексту (*3–4 речення*). Придумай до нього заголовок і запиши.

Розділ ІІ.
Повтори вивчене

ЗАКРІПЛЮЙ ВИВЧЕНЕ

1. Прочитай з однокласниками / однокласницями розмову друзів у ролях.

Читалочка: Я мрію провести канікули на морі.
Ґаджик: У мене є мрія — щоб у нашій країні був мир.
Родзинка: А моя мрія — хай буде мир у всьому світі.
Щебетунчик: А я мрію, щоб в Україні побудували нову «Мрію».

2. Як думаєш, про яку «Мрію» говорить Щебетунчик?

3. Прочитай текст, щоб дізнатися про мрію Щебетунчика.

Найбільший і найпотужніший у світі транспортний літак створили в Україні. Його побудували на київському авіаційному заводі. І дали велетню романтичну назву — «Мрія».

Літак «Мрія» був здатен перевозити вантажі не тільки всередині багажного відсіку, а й зверху на собі. Але під час нападу на Україну російські окупанти знищили цей літак.

4. Спиши перше речення тексту про літак. Підкресли прикметники. Познач над кожним прикметником його рід.

5. Випиши в колонку підкреслені прикметники. Зміни їх за родами і запиши. Познач закінчення в кожному слові.

6. Напиши текст про свою мрію (*3–4 речення*). Розпочни із заголовка.

7. Щебетунчикові цікаво, чи знаєш ти, що означає слово **аеродро́м**. Поясни, як розумієш значення цього слова. Запиши це слово, поділяючи на склади для переносу.

8. Прочитай, як виникло слово **аеродром**.

Колись американський винахідник назвав свій літак *аеродром*. Це слово означало — той, що бігає в повітрі. Ця назва літака нікому не сподобалась. Але слово залишилося в пам'яті людей. Ним почали називати місце для зльоту і посадки літаків.

За Аллою Коваль

9. Спиши текст про аеродром. Підкресли головні члени в **першому** реченні. Випиши словосполучення з цього речення.

10. Прочитай слова, які зацікавили Ґаджика. Чи знаєш, що у них спільного? Перевір себе за словником.

гелікопте́р | гвинтокри́л | вертоліт

СЛОВНИК

ВЕРТОЛІ́Т (ГЕЛІКОПТЕ́Р, ГВИНТОКРИ́Л) — літальний апарат, що може підніматися в повітря без розбігу і вертикально приземлятися, а також зависати в повітрі.

11. Склади і запиши зі словом **вертоліт** три речення: розповідне, питальне і спонукальне.

12. Прочитай і спиши текст. Підкресли дієслова. Познач у них префікси.

Перший гелікоптер винайшов київський конструктор Ігор Сікорський. Це відбулося майже сто років тому. Життя винахідника склалося так, що з України він переїхав до Америки. Там розробляв усі свої винаходи.

Пам'ятник Ігорю Сікорському в Києві

ЗАСТОСОВУЙ ВИВЧЕНЕ

1. Прочитай повідомлення Читалочки, змінивши слова, подані в дужках. Визнач мету цього тексту.

Є на Київщині **місто** Переяслав. Його називають містом **(храми)** і **(музеї)**. Тут розташований музей під відкритим **(небо)**. На його **(територія)** побачиш стародавнє українське село, давні **церкви**, колекцію **(вітряки)**, музеї **(рушник)**, **(хліб)**, **(бджільництво)**, **(космос)** і ще багато цікавого.

2. Випиши з тексту про Переяслав виділені слова в дві колонки. Підкресли слова, які не змінюються за числами.

ОДНИНА	МНОЖИНА

3. Спиши текст про Переяслав, розкривши дужки.

4. Розглянь світлини з музеїв Переяслава. Чи здогадуєшся, у яких музеях вони зроблені? Доведи свою думку.

5. Прочитай повідомлення Родзинки. Поясни орфограми у виділених словах.

Унікальну бананову ферму можна побачити у **(С,с)(и,е)лі (Р,р)ожни (К,к)иївської (О,о)бласті.** Попри те, що ферму називають банановою, тут ростуть інші незвичні для нас рослини: **ап(и,е)льсини**, мандарини, **л(и,е)мони**, ананаси, кавові кущі. Всього тут висаджено понад 50 сортів тропічних фруктів.

Щороку фабрика дає **в(и,е)ликий** урожай — понад 14 тонн плодів.

6. Спиши повідомлення Родзинки, розкривши дужки. Числа записуй словами.

7. Прочитай повідомлення Щебетунчика. Що тебе найбільше зацікавило?

Неподалік від Києва розташований «Парк Київська Русь». Тут можна побачити княжий **двір**, хоро́ми для послів, садиби киян, крамниці торговців-ремісників, ярмарок майстрів, де продаються сувеніри.

У парку проходять театралізовані лицарські бої, турніри, ігри, кінні змагання. Тут ви зможете приміряти **лицарський** костюм, осідлати **коня**, постріляти з лука, зробити горщик з глини.

8. Випиши в колонку слова, виділені в тексті про парк. Розбери їх за будовою.

9. Добери до виписаних слів спільнокореневі і запиши поряд з ними. Підкресли слова, у яких відбулося **чергування голосних** звуків у корені.

10. У якому з цікавих місць Київщини тобі хотілося б побувати? Чому? Напиши про це текст (*3–4 речення*).

. Друзі хочуть висловити тобі побажання. Прочитай його.

Скоро літні канікули.
Відпочивай, набирайся сил, читай,
спілкуйся українською мовою!
Знаходь нових друзів!

ЗМІСТ

Пригадай знання про звуки і букви 4
Спостерігай за значенням слів 23
Досліджуй будову слова 34
Дізнайся більше про іменники 78
Досліджуй прикметники 92
Розпізнавай числівники 103
Дізнайся більше про дієслова 108
Розпізнавай службові слова 121
Будуй речення 127
Досліджуй текст 139
Повтори вивчене 156

Переглянь відео і розкажи про свої враження

Кришталева печера (*с. 62*)

Шоу фонтанів (*с. 84*)

Парк «Софіївка» (*с. 91*)

Заповідник Асканія-Нова (*с. 95*)

Острів Хортиця ( )

Електронний додаток до підручника розміщено на освітній платформі Faino: https://faino.school

Пономарьова К. І.

П56 Українська мова та читання : Підручник для 3 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1 // К. І. Пономарьова, Л. А. Гайова. — Київ: УОВЦ «Оріон», 2025. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-991-423-1.
ISBN 978-966-991-424-8 (Ч. 1).

УДК 811.161.2*кл3(075.2.)

Навчальне видання

ПОНОМАРЬОВА Катерина Іванівна
ГАЙОВА Любов Андріївна

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 3 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

(відповідно до Типової освітньої програми колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Редакторка *І. В. Красуцька*
Головна художниця *І. П. Медведовська*
Коректорка *Ю. А. Твердохліб*
Технічний редактор *Е. А. Авраменко*
Малюнки художниці ***Наталі Кущ-Батюк***

У підручнику використані графічні роботи *Н. Пономарьової*; світлини *С. Клименка, В. Соловйова, Oleg Kupriets*, репродукції картини *О. Брескіна* (*с. 35*), декоративної роботи *М. Сінько* (*с. 112*), тексти *Г. Скарлато* (*с. 67*) та *В. Кочевського* (*с. 121*), фрагменти відео з проєктів «Гордість України», «Україна вражає», а також матеріали з відкритих інтернет-джерел (*с. 14, 24–26, 28, 33, 37, 39, 42, 44, 47, 48, 50, 55, 62, 66, 68, 79, 84, 91, 95, 100, 106, 114, 122125, 128, 136, 140, 142–144, 148, 152, 155–159*), сайтів http://glazamiobektiva.com.ua/, perejaslav.org.ua, www.zhitomir.info, zeft.in.ua, фотобанку *Shafterstock*

Бренди і ресурси зображуються лише з освітньою метою та не є закликом для їх купівлі / відвідування

Формат 70x100 $^{1}/_{16}$. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 13 + 0,324 форзац.
Обл.-вид. арк. 11,75 + 0,55 форзац.

ТОВ «Український освітянський видавничий центр "Оріон"»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва:
вул. Миколи Шепелєва, 2, м. Київ, 03061

ЗНАЙ І ЗАСТОСОВУЙ

АЛФАВІТ

А а	Б б	В в	Г г	Ґ ґ	Д д	Е е
а	бе	ве	ге	ґе	де	е

Є є	Ж ж	З з	И и	І і	Ї ї	Й й
є	же	зе	и	і	ї	йот

К к	Л л	М м	Н н	О о	П п	Р р
ка	ел	ем	ен	о	пе	ер

С с	Т т	У у	Ф ф	Х х	Ц ц	Ч ч
ес	те	у	еф	ха	це	че

Ш ш	Щ щ	ь	Ю ю	Я я
ша	ща	м'який знак	ю	я

ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ

З **великої букви** пишемо:

- ✓ прізвища, імена, по батькові людей;
- ✓ клички тварин;
- ✓ назви країн, міст, сіл, вулиць, річок, озер, морів, гір.

Апостроф ставимо після **твердого** приголосного звука перед буквами **я, ю, є, ї.** Наприклад: *м'яч, солов'ї.*

Щоб правильно написати слово з ненаголошеним **[е]** або **[и]** в корені, треба **змінити слово** або **дібрати спільнокореневе**, у якому цей звук буде наголошеним. Наприклад: *село – сéла, вишневий – вишня.*

Щоб правильно написати слово з **сумнівним приголосним** звуком, треба **змінити** слово так, щоб після цього приголосного стояв **голосний** звук. Наприклад: *мигтить – миготи́ть, просьба – проси́ти.*

У префіксах **роз-, без-** завжди пишемо букву **з.**
Наприклад: *розбудити, безпечний.*

Префікс **с-** пишемо перед буквами **к, п, т, ф, х.**
Наприклад: ***с**казав, **с**питав.*

Не з дієсловами пишемо окремо.
Наприклад: ***не** хворіти.*

Звертання на письмі виділяємо **комами** або **знаком оклику.**
Наприклад: *Що ти нам, **весно**, принесла?*
***Люди!** Бережіть природу!*